

Εικαστικά
Γ' & Δ' Δημοτικού

Βιβλίο Δασκάλου

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Θωμάς Ζωγράφος , Καθηγητής Καλλιτεχνικών Β/θμιας Εκπαίδευσης Αριάδνη Αξασπούλου , Δασκάλα Δημήτρης Μπέσσας , Καθηγητής Εικαστικών στο Π.Τ.Δ.Ε. Δυτικής Μακεδονίας Ελεονόρα Μπέσσα , Δασκάλα
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Παναγιώτα Καθούρη , Σχολική σύμβουλος Α/θμιας Εκπαίδευσης Νίκος Καμήλος , Δάσκαλος Γιώργος Τσακίρης , Επίκουρος Καθηγητής στη Σ.Κ.Τ. του Α.Π.Θ.
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Εύα Μπαζού , Σκιτσογράφος - Εικονογράφος
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Σοφία Στέρπη , Φιλολόγος
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Γιώργος Σιγάλας , Σύμβουλος Καλλιτεχνικών Μαθημάτων του Π.Ι.
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Ελένη Μπούντα , Δασκάλα
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Πάυλος Σάμιος , Εικαστικός Καλλιτέχνης
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ACCESS ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ Α.Ε.

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Δημήτριος Γ. Βλάχος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Οικονόμου
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Θωμάς Ζωγράφος Δημήτρης Μπέσσας Ελεονόρα Μπέσσα

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ Α.Ε.

Εικαστικά
Γ' & Δ' Δημοτικού
Βιβλίο δασκάλου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

1. Λίγα λόγια για όλο το διδακτικό πακέτο

Το βιβλίο αυτό αποτελεί ένα βοήθημα για τη γνωστική και μεθοδολογική-διδακτική υποστήριξη του μαθήματος των εικαστικών. Η μέθοδός του στηρίζεται στη βιωματική προσέγγιση της τέχνης και η διαδικασία που ακολουθεί για τη δημιουργία ενός έργου τέχνης βασίζεται στο παρακάτω κλασικό τρίπτυχο:

- Συγκίνηση και συναισθηματική φόρτιση.
- Διαμόρφωση ειδικής γλώσσας έκφρασης μέσα από την παρατήρηση, το πείραμα και την κατάκτηση του μέσου.
- Δημιουργία και επικοινωνία.

2. Διδακτική μεθοδολογία

Με το βιωματικό τρόπο προσέγγισης της τέχνης ο δάσκαλος:

- Γίνεται ο «εμπυκνωτής» της τάξης.
- Προκαλεί τον προβληματισμό και ωθεί τα παιδιά να ερευνήσουν, να παρατηρήσουν, να πειραματιστούν, να δημιουργήσουν και να καταλήξουν στα δικά τους συμπεράσματα.
- Αξιοποιεί τις προσωπικές εμπειρίες και τα βιώματα των παιδιών.
- Επιδιώκει τη διασύνδεση των νέων γνώσεων με φαινόμενα της φύσης και γεγονότα της καθημερινής ζωής.
- Χρησιμοποιεί ποικίλους τρόπους προσέγγισης της γνώσης, με σκοπό την επέκταση και εφαρμογή της νέας γνώσης και σε άλλους γνωστικούς χώρους (διαθεματικότητα).
- Καλλιεργεί δημιουργικό κλίμα στην τάξη, φροντίζει για τη συνεργασία των ομάδων έρευνας και προάγει την αυτενέργεια των παιδιών.

Στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία σημαντικό ρόλο κατέχει η τριμερής αξιολόγηση:

α) *Αξιολόγηση του μαθητή*: ο μαθητής αξιολογεί ο ίδιος τον εαυτό του, την εργασία της ομάδας του και τις εργασίες των υπόλοιπων ομάδων της τάξης, ως προς τη συνεργασία, την έρευνα, τα αποτελέσματα, τις νέες γνώσεις που απόκτησε, τα προβλήματα που αντιμετώπισε και τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκε και οργάνωσε τις δραστηριότητές του.

Οι μαθητές αξιολογούνται από το δάσκαλο με βάση τη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες και τις δεξιότητες που αναπτύσσουν, την κατανόηση και αξιοποίηση των νέων γνώσεων, τη συνεργασία με τους συμμαθητές τους. Χωρίς να αξιολογεί και να κρίνει τα έργα και τις δημιουργίες των μαθητών, ενισχύει θετικά τις ομάδες κατά τη διαδικασία της όλης δραστηριότητας.

β) *Αξιολόγηση της ενότητας*: Δάσκαλος και μαθητές αξιολογούν την κάθε ενότητα, ως προς την επίτευξη των στόχων, την παρουσίαση και τον τρόπο επεξεργασίας του θέματος, τις γνώσεις και τις εμπειρίες που απέκτησαν.

γ) *Αξιολόγηση του δασκάλου*: Ο δάσκαλος αξιολογεί τον εαυτό του, ως προς τα υλικά και εποπτικά μέσα που χρησιμοποίησε, την επάρκεια των γνώσεών του για την κάθε ενότη-

τα και την επίτευξη των στόχων της κάθε ενότητας. Επίσης αξιολογεί το βαθμό εμπύκωσης, ικανοποίησης και δημιουργικής σκέψης και δράσης των μαθητών του.

3. Παρουσίαση των τριών βιβλίων

A. Βιβλίο μαθητή

Το διδακτικό πακέτο της Γ' και Δ' τάξης αποτελείται από τρία βιβλία που συνιστούν μόνο την αρχή, την εισαγωγή στον κόσμο της τέχνης. Κάθε ενότητά τους αποτελεί την αφορμή για περαιτέρω εμβάθυνση στο θέμα. Οι μαθητές σε κάθε ενότητα μπορούν να βρουν περισσότερο υλικό για κάθε καλλιτέχνη και είδος τέχνης, να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους ανατρέχοντας σε διάφορες πηγές, όπως τα μουσεία, διάφορους φορείς, βιβλία και περιοδικά τέχνης, εγκυκλοπαίδειες και το διαδίκτυο.

Η επεξεργασία του κάθε θέματος στο βιβλίο του μαθητή βασίζεται στην αξιοποίηση των βιωμάτων και των γνώσεων των παιδιών, ενώ η διάρθρωσή του στηρίζεται σε τρία μέρη:

Φύση (φυσικό περιβάλλον). Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με εικόνες και νοήματα του φυσικού περιβάλλοντος. Με την προσεκτική παρατήρηση επεκτείνουν τη συγκεκριμένη λειτουργία στις καθημερινές τους εικόνες, αντλώντας από αυτές την πληρότητα, τη σοφία και την αρμονία με την οποία λειτουργεί η φύση. Πέρα από το θαυμασμό τους γι' αυτήν, αναπτύσσουν το σεβασμό και συνειδητοποιούν την ανάγκη για την προστασία της.

Θέση (δομημένο περιβάλλον). Οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα μέσα από τις εικόνες του βιβλίου να κατανοήσουν πώς το νόημα του θέματος βρίσκει εφαρμογή σε ό,τι ο άνθρωπος κατασκεύασε για τις πρακτικές και καθημερινές ανάγκες του. Αποκτούν κριτική θέση απέναντι στα ανθρώπινα δημιουργήματα και καλλιεργούν την αισθητική τους.

Τέχνη (έργο τέχνης). Οι μαθητές κατανοούν ότι αυτά που εφαρμόζει και ακολουθεί ο καλλιτέχνης όταν φτιάχνει ένα έργο στηρίζονται σε εμπειρίες αιώνων και σε προσωπικούς εικαστικούς συλλογισμούς που απορρέουν από τη συνεχή παρατήρηση, τη μελέτη της φύσης και τον πειραματισμό. Ανακαλύπτουν ότι η εικόνα της φύσης, πέρα από την πιστή αντιγραφή της, έχει να μας προσφέρει πολλούς προβληματισμούς και λύσεις.

Το περιεχόμενο χωρίζεται σε τέσσερις ενότητες:

Στην *πρώτη ενότητα* παρουσιάζονται τα μορφικά στοιχεία (σημείο, γραμμή, σχήμα, χρώμα, μορφή), τα οποία είναι απαραίτητα για την κάθε δημιουργία. Οι μαθητές αντιλαμβάνονται τη σημαντικότητα των στοιχείων αυτών που ανακαλύπτουν σε όλες τις επόμενες ενότητες και δημιουργίες.

Στη *δεύτερη ενότητα* οι μαθητές διαπραγματεύονται θέματα που προέρχονται από την παρατήρηση της φύσης και των φυσικών φαινομένων. Παρατηρούν με προσοχή, προβληματίζονται και δημιουργούν με αφορμή τα θέματα της ενότητας.

Τρίτη ενότητα. Η ενότητα διαπραγματεύεται μόνο εκείνες τις μορφές τέχνης που δεν υπάρχουν στις άλλες ενότητες.

Στην *τέταρτη ενότητα*, οι μαθητές προσεγγίζουν καλλιτέχνες και έργα τέχνης.

Τα θέματα που διαπραγματεύονται οι ενότητες είναι επιλεγμένα μέσα από τα άμεσα βιώματα των παιδιών και τις προσωπικές τους παρατηρήσεις και εμπειρίες. Ο δάσκαλος έχει τη δυνατότητα να επιλέγει ελεύθερα κάθε φορά ποιο θέμα θα παρουσιάσει, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών και τις αφορμές που θα δοθούν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι απαραίτητο να ασχοληθεί με ένα θέμα

συνεχόμενα, αλλά μπορεί να έρχεται και να επανέρχεται σε αυτό κάθε φορά που θα δίνονται οι αφορμές: από άλλα μαθήματα (διαθεματικότητα), από παρατηρήσεις και εμπειρίες των παιδιών (φύση, φυσικά φαινόμενα, δομημένο περιβάλλον), από εξωσχολικούς παράγοντες (ειδήσεις, κοινωνικά γεγονότα, εκδηλώσεις). Η εικόνα του κόσμου είναι ενιαία και όχι κατακερματισμένη και αποκομμένη από το περιεχόμενο του κάθε θέματος, γι' αυτό, εκτός από τον εσωτερικό κόσμο του παιδιού, έμπνευση της δημιουργίας είναι η φύση και το δομημένο περιβάλλον. Ο δάσκαλος εκμεταλλεύεται τους περιπάτους των παιδιών, έτσι ώστε να παρατηρούν άμεσα όλα τα θέματα που διαπραγματεύεται το βιβλίο του μαθητή και όχι μόνο αυτά. Τα παρακινεί ν' ανακαλύπτουν νέες εικόνες, νέα ενδιαφέροντα και να πλουτίζουν τις εμπειρίες και τις γνώσεις τους. Επίσης οργανώνει εξωσχολικές δραστηριότητες (επισκέψεις σε μουσεία, γκαλερί, εργαστήρια δημιουργίας) και εκθέσεις, εκδηλώσεις και συζητήσεις (στο χώρο του σχολείου). Απαραίτητο είναι το εποπτικό υλικό (φωτογραφίες, σλάιντς, διαφάνειες, περιοδικά τέχνης και επιστήμης, εγκυκλοπαίδειες, διαδίκτυο κ.λπ.), το οποίο θα βοηθήσει τα παιδιά να διευρύνουν τους ορίζοντές τους και ν' αντιληφθούν γεγονότα και δράσεις του ανθρώπου σε όλο τον κόσμο. Εποπτικό υλικό μπορούν να φέρνουν και οι μαθητές μέσα στην τάξη, συμμετέχοντας έτσι ενεργά στην απόκτηση γνώσεων και εμπειριών.

Σε κάθε ενότητα προτείνονται αρκετές ιδέες για δημιουργία, οι οποίες απορρέουν από τη διαπραγμάτευση του κάθε θέματος και στοχεύουν στη βιωματική προσέγγιση της τέχνης. Οι πολλές εικόνες βοηθούν τα παιδιά να παρατηρήσουν, να προβληματιστούν, να εκφράσουν τη δική τους άποψη, να σκεφτούν και να επιλέξουν ποιες δραστηριότητες θα πραγματοποιήσουν. Αποφεύγονται οι πολλές οδηγίες και κατευθύνσεις για τη δημιουργία των έργων, προκειμένου να καλλιεργηθεί η φαντασία και η ευρηματικότητα των παιδιών. Το βιβλίο προσφέρει τις ιδέες και προκαλεί τα παιδιά να δημιουργήσουν ελεύθερα και με φαντασία.

Επίσης προτείνονται δραστηριότητες με διαφορετικό βαθμό δυσκολίας. Ο δάσκαλος επιλέγει ποιες δραστηριότητες θα πραγματοποιεί στη Γ' και ποιες στη Δ' τάξη ανάλογα με τις δεξιότητες που κατέχουν οι μαθητές του. Μια ενότητα μπορεί να διδαχθεί και στις δύο τάξεις, με διαφορετική όμως προσέγγιση και δραστηριότητες.

Απαραίτητος κρίνεται ο *ομαδικός τρόπος εργασίας*. Κάθε ομάδα δημιουργεί τα δικά της έργα και στο τέλος παρουσιάζουν όλες οι ομάδες τις δημιουργίες τους, τις σχολιάζουν και τις εκθέτουν στην τάξη. Προτείνεται να υπάρχει ένας συγκεκριμένος χώρος, μια εικαστική γωνιά σε κάθε τάξη, όπου θα τοποθετούνται τα έργα των παιδιών, τα υλικά και τα εργαλεία τους.

Εκτός από τα χρώματα, τα πινέλα, τα χρωματιστά χαρτιά, τα ψαλίδια και τις κόλλες, το υπόλοιπο υλικό μπορεί να είναι φυσικό, άχρηστο και ανακυκλώσιμο.

Επειδή η μία διδακτική ώρα δεν αρκεί για να καλυφθούν αρκετές από τις δραστηριότητες που προτείνονται, ο δάσκαλος χρησιμοποιεί το χρόνο της ευέλικτης ζώνης. Μέσα στα σχέδια εργασίας που οργανώνει (περιβαλλοντικά, αγωγής υγείας, ολυμπιακής παιδείας, πολιτιστικών θεμάτων) συμπεριλαμβάνει πολλές από τις προτεινόμενες δραστηριότητες.

B. Τετράδιο Εργασιών

Οι μαθητές αμέσως μετά τη μελέτη του βιβλίου προβληματίζονται, συζητούν και επεξεργάζονται τις προτεινόμενες ασκήσεις του τετραδίου. Οι ασκήσεις έχουν στόχο την εμπέδωση και εμβάθυνση όσων αναλύθηκαν στο βιβλίο. Είναι απλές δοκιμασίες που αποτελούν την πρώτη δοκιμή-εφαρμογή των νέων τεχνικών και γνώσεων με παιγνιώδη

και ευχάριστο τρόπο. Ζητείται από τα παιδιά να σχεδιάσουν, να ζωγραφίσουν, να γράψουν. Να αποφεύγεται το κολάζ, το κόψιμο σελίδων και οτιδήποτε άλλο μπορεί να καταστρέψει το τετράδιο, το οποίο πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για δύο συνεχείς σχολικές χρονιές.

Στο τέλος του τετραδίου υπάρχει ένα παράρτημα με πρόσθετες προτάσεις δημιουργίας, τις οποίες μπορεί να πραγματοποιήσει ο μαθητής κατά τον ελεύθερο χρόνο του, μόνος ή με τους φίλους ή ακόμα και στο σχολείο. Η επιλογή είναι ελεύθερη και προαιρετική.

Μετά την ενασχόληση με το τετράδιο εργασιών, οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και επιλέγουν ποιες από τις προτεινόμενες δραστηριότητες του βιβλίου τους θα πραγματοποιήσουν. Καταγράφουν τα υλικά που θα χρειαστούν και τα φέρνουν στην τάξη. Ο προβλεπόμενος χρόνος είναι αρκετός εφόσον τα παιδιά εργαστούν ομαδικά. Κάθε ομάδα μπορεί να πραγματοποιήσει μία προτεινόμενη δραστηριότητα και στο τέλος να παρουσιάσει τα έργα της στις άλλες ομάδες, εκθέτοντάς τα μέσα στην τάξη.

Γ. Βιβλίο δασκάλου

Το βιβλίο αυτό βοηθά το δάσκαλο να κατανοήσει τις βασικές αρχές που διέπουν όλο το διδακτικό πακέτο. Δίνει λεπτομερείς οδηγίες για την επεξεργασία της ύλης του βιβλίου του μαθητή και συγκεκριμένα:

– Δικαιολογεί την επιλογή του θέματος και τη διασύνδεσή του με τους άλλους άξονες. Κατά την εκπαιδευτική διαδικασία κανένας άξονας δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσει αυτόνομα και μεμονωμένα (βλ. παρακάτω πίνακα). Ειδικότερα, ο *πρώτος άξονας* που περιέχει ποικίλα υλικά δημιουργίας (χρώματα, πηλό, χαρτιά, και άλλα) καθώς και φυσικά και ανακυκλώσιμα υλικά, εμπλέκεται εκ των πραγμάτων με όλους τους υπόλοιπους άξονες για τον απλό λόγο ότι τα παραπάνω υλικά είναι απαραίτητα για τη δημιουργία κάθε έργου. Τα μορφικά στοιχεία (γραμμή, χρώμα, σχήμα, μορφή, υφή) που περιέχονται στο *δεύτερο άξονα* είναι το αλφαβητάρι των καλλιτεχνών και ως εκ τούτου αποτελούν τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά οποιουδήποτε εικαστικού έργου. Ο *τρίτος άξονας* είναι η αφετηρία για την εικαστική δημιουργία. Η παρατήρηση της φύσης και του ευρύτερου δομημένου περιβάλλοντος, όπως επίσης θέματα που συγκινούν και ευαισθητοποιούν τα παιδιά, κινητοποιούν τη δημιουργική τους έκφραση. Κατά συνέπεια, κάθε εικαστική δημιουργία των παιδιών πηγάζει από αυτό τον άξονα. Ο *τέταρτος άξονας* περιλαμβάνει τις διάφορες μορφές εικαστικών τεχνών (σχέδιο, ζωγραφική, πηλοπλαστική, κολάζ, τυπώματα, κατασκευές, υφαντική και άλλα), και όπως ο πρώτος άξονας εφαρμόζεται εκ των πραγμάτων στις εικαστικές δραστηριότητες. Ο *πέμπτος άξονας* καλεί τον εκπαιδευτικό να προσεγγίσει μαζί με τους μαθητές του έργα τέχνης και καλλιτέχνες καλύπτοντας τις χρονικές περιόδους από την αρχαία έως τη σύγχρονη εποχή. Ο *έκτος άξονας* εισάγει το μαθητή στην καλαισθησία προτείνοντας απλούς εικαστικούς όρους καθώς και τρόπους προσέγγισης έργων τέχνης.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η διασύνδεση των αξόνων στο θέμα «Χρωματολογία», από την 1η ενότητα, με τα μορφικά στοιχεία:

ΑΞΙΟΝΕΣ	Η γέφυρα του ουράνιου τόξου		ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΘΕΜΑΤΟΣ
1	ΕΞΟΙΚΕΙΩΣΗ ΜΕ ΑΠΛΑ ΥΛΙΚΑ, ΜΕΣΑ, ΤΕΧΝΙΚΕΣ		τέμπερες, πινέλα, ρολά, χαρτιά, χαρτόνια
2	ΑΠΛΑ ΜΟΡΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	X	Χρώματα, σχήματα, μορφές
3	ΘΕΜΑ		Παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, μνήμη, φαντασία, συναίσθημα.
4	ΜΟΡΦΕΣ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ		Ζωγραφική, κατασκευές.
5	ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ		Σύγχρονη Τέχνη
6	ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΑΛΑΙΣΘΗΣΙΑ		Περιγραφή έργων τέχνης, συναισθηματική προσέγγιση έργων τέχνης, παιχνίδια προσέγγισης έργων τέχνης. Με ανάλογο τρόπο συνδέονται όλα τα θέματα του βιβλίου και με τους έξι άξονες του αναλυτικού προγράμματος.

Το βιβλίο δασκάλου επίσης:

- Καθορίζει με λεπτομέρεια και σαφήνεια το βασικό και τους επιμέρους στόχους.
- Διασυνδέει το μάθημα με προηγούμενες και επόμενες ενότητες.
- Προσφέρει επιπλέον κίνητρα στους μαθητές για μεγαλύτερη συμμετοχή στη δραστηριότητα.
- Ορίζει την παιδαγωγική μέθοδο και αναλυτική πορεία για την επεξεργασία του θέματος.
- Προκαθορίζει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.
- Πληροφορεί το δάσκαλο για το υποστηρικτικό υλικό και τα εποπτικά μέσα που θα χρειαστεί.
- Προτείνει πηγές και βιβλιογραφία.
- Ερμηνεύει νέους όρους που θα συναντήσει ο μαθητής κατά τη διεξαγωγή της δραστηριότητας.
- Περιέχει βιογραφικά στοιχεία των καλλιτεχνών που παρουσιάζονται στο βιβλίο.
- Περιέχει την ανάλυση των ασκήσεων που περιλαμβάνονται στο βιβλίο του μαθητή και στο τετράδιο ασκήσεων.

Στο βιβλίο του δασκάλου περιέχονται επίσης οι προτεινόμενες δραστηριότητες καθώς και άλλες εναλλακτικές προτάσεις, τις οποίες μπορούν να υλοποιήσουν οι μαθητές στο σχολείο ή στον ελεύθερο χρόνο τους, στο σπίτι, μόνοι ή με τους φίλους τους.

Συγκεκριμένα κάθε προτεινόμενη δραστηριότητα συνοδεύεται από την πλήρη περιγραφή της, τη μέθοδο που θα ακολουθηθεί, τα υλικά και μέσα (εργαλεία) που θα χρησιμοποιηθούν, τα στάδια εργασίας και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

4. Διαθεματικότητα - Σχέδια Εργασίας

Ένα μέρος της επεξεργασίας κάθε θέματος αφιερώνεται στη διαθεματικότητα.

Προτείνονται έννοιες οι οποίες ανήκουν στο χώρο των εικαστικών τεχνών και διασυνδέονται με άλλα μαθήματα. Δίνονται ιδέες για διαθεματικά projects που εύκολα τα παιδιά μπορούν να πραγματοποιήσουν έτσι ώστε να εμβαθύνουν καλύτερα και πιο ουσιαστικά στο θέμα που θα διαπραγματευτούν. Ο δάσκαλος έχει τη δυνατότητα να ασχοληθεί με διάφορα σχέδια εργασίας (τουλάχιστον ένα μεγάλο ή δύο τρία μικρότερα) κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς και την ώρα της Ευέλικτης ζώνης σε συνδυασμό με τα άλλα μαθήματα της τάξης. Η επιλογή των σχεδίων εργασίας, η τροποποίηση και η διάρκεια της εφαρμογής τους εξαρτώνται από τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών.

Ο σχεδιασμός ενός project γίνεται με ευθύνη της ομάδας και στοχεύει κυρίως στην ολοκλήρωση κάποιου έργου που θα δώσει λύσεις, απαντήσεις σε ερωτήματα και προβληματισμούς των παιδιών, πλουτίζοντας τις γνώσεις και τις προσωπικές εμπειρίες τους

Παρακάτω παρουσιάζεται μια ενδεικτική πορεία οργάνωσης ενός σχεδίου εργασίας, το οποίο χωρίζεται σε πέντε φάσεις:

Α΄ Φάση: Επιλογή θέματος: «Το άλογο», από την ενότητα: «Συντροφιά μ' ένα άλογο στα μονοπάτια της Τέχνης»

A1. Αιτιολόγηση επιλογής του θέματος: Ανακοινώνονται τα ενδιαφέροντα των παιδιών (αγαπητό ζώο, ζώο-σύμβολο κ.λπ.).

A2. Καθορισμός των στόχων: Οι μαθητές πρόκειται να ερευνήσουν και να καταγράψουν την παρουσία του αλόγου στη φύση και τη ζωή, στην τέχνη, στην ιστορία και μυθολογία, στη λογοτεχνία και την ποίηση, στη μουσική και τη θρησκεία, και παράλληλα να δημιουργήσουν με ποικίλους τρόπους τις δικές τους εικαστικές παραλλαγές του αλόγου.

A3. Επιλογή στοιχείων και πληροφοριών που θα περιλαμβάνει η έρευνα:

α) Η φυσιολογία, ανατομία του αλόγου και η σχέση του με τον άνθρωπο παλιότερα και σήμερα.

β) Η μορφή του αλόγου στην ιστορία, στη μυθολογία, στη λογοτεχνία (ποίηση, πεζογραφία, παραλογοτεχνία), στο θέατρο και στον κινηματογράφο.

γ) Αθλητικές δραστηριότητες με τον καλπασμό του αλόγου (ρυθμός χλόπα).

δ) Η μορφή του αλόγου στην αρχαία, βυζαντινή, παραδοσιακή και σύγχρονη τέχνη.

A4. Καθορισμός χρονοδιαγράμματος και σχεδιασμού των εργασιών (ένα τρίμηνο).

A5. Καταμερισμός των εργασιών σε ομάδες.

Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες και διαπραγματεύονται το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους, ερευνώντας την παρουσία του αλόγου:

A. Ομάδα: Στη φύση (φυσιολογία, ανατομία), η σχέση του με τον άνθρωπο παλιότερα και σήμερα.

– Θα βρει πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για το άλογο (φυσιολογία, ανατομία) και τη σχέση του με τον άνθρωπο παλιότερα και σήμερα. Με το υλικό που θα βρει, θα φτιάξει ένα άλμπουμ.

– Θα φτιάξει κολάζ με άλογα που θα βρει σε παλιά περιοδικά. Θα ζωγραφίσει ελεύθερα, με όποιο χρώμα θέλει, το φόντο και τα άλογα (επιζωγράφιση).

– Θα ερευνήσει πώς χρησιμοποίησε ο άνθρωπος το άλογο στη διάρκεια της ιστορίας, για τη δύναμη και την ταχύτητά του (πόλεμοι, ταξίδια κ.λπ.). Θα φτιάξει ένα μεγάλο εν-

μερωτικό πίνακα με το υλικό που θα βρει.

– Θα ζωγραφίσει ένα τοπίο που του αρέσει και πάνω σε αυτό θα κολλήσει φωτογραφίες αλόγων που θα βρει σε περιοδικά και εφημερίδες.

– Θα βρει το ρυθμό του καλπασμού και θα «ντύσει» μουσικά τις αθλητικές επιδείξεις με διάφορα άλματα.

Β. Ομάδα: Στην ιστορία και μυθολογία, στη λογοτεχνία (ποίηση, πεζογραφία, παραλογοτεχνία), στο θέατρο και τον κινηματογράφο.

– Θα φτιάξει «Το βιβλίο των αλόγων της ιστορίας». Θα βρει τα πιο γνωστά άλογα από την ιστορία και τη μυθολογία, θα τα ζωγραφίσει και θα γράψει την ιστορία τους.

– Θα θυμηθεί τον Κένταυρο Νέσσο που έκλεψε την Διανείρα και θα ζωγραφίσει με μαρκαδόρους τη σκηνή της αρπαγής.

– Θα βρει πληροφορίες για τον Πήγασο και θα τον ζωγραφίσει με μαρκαδόρους στο μπλοκ.

– Θα σχεδιάσει τη σκηνή που ο Μέγας Αλέξανδρος δάμασε τον Βουκεφάλα.

– Θα φτιάξει με τυχαίο υλικό (χαρτόκουτες μικρές και μεγάλες, ξυλάκια, κλωστές) τον Δούρειο Ίππο σε μεγάλη διάσταση.

– Θα φέρει στην τάξη, ποιήματα, διηγήματα και ιστορίες που μιλούν για άλογα.

Γ. Ομάδα τέχνης: Θα ψάξει να βρει έργα καλλιτεχνών με άλογα στην αρχαία, βυζαντινή, παραδοσιακή και σύγχρονη τέχνη.

– Θα συγκεντρώσει πληροφορίες για τη ζωή και το έργο των καλλιτεχνών της ενότητας.

– Θα βρει «εικαστικές παραλλαγές» των Αγίων Δημητρίου και Γεωργίου και θα καταγράψει τις διαφορές της κάθε αγιογραφίας.

– Θα βρει και άλλα έργα, άλλων καλλιτεχνών με το ίδιο θέμα, και με το υλικό που θα συγκεντρώσει θα φτιάξει μια συλλογή με θέμα «τα άλογα στην τέχνη».

– Θα βρει εικαστικές παραλλαγές και άλλων μορφών (τοπία, νεκρές φύσεις, προσωπογραφίες), και θα τις παρουσιάσει στην τάξη.

Ταυτόχρονα όλες οι ομάδες θα δημιουργούν έργα με άλογα, σύμφωνα με τις προτεινόμενες δραστηριότητες.

Β΄ Φάση: Αναζήτηση και συγκέντρωση των πληροφοριών.

B1. Αναζήτηση, των πληροφοριών από διάφορες πηγές (βιβλία, εγκυκλοπαίδειες, εφημερίδες, περιοδικά τέχνης και επιστήμης, μουσεία, ιπποδρόμια, τσίρκο, διαδίκτυο, βιντεοκασέτες, ντοκιμαντέρ, επισκέψεις σε κτηνιατρείο, αγρόκτημα, μουσείο, ιππόδρομο, τσίρκο κ.λπ.).

B2. Συγκέντρωση, ταξινόμηση και ανάλυση των πληροφοριών. Δημιουργία βιβλίων, αφισών, καταλόγων, κατασκευών κ.λπ.

B3. Παρουσίαση του υλικού στην ομάδα.

B4. Αξιολόγηση της πορείας της έρευνας και των αποτελεσμάτων της. Κάθε ομάδα θα αναφέρει πώς εργάστηκε, τι δυσκολίες αντιμετώπισε, πού βρήκε τα στοιχεία που έψαχνε, ποιος τη βοήθησε κ.λπ.

Γ΄ Φάση: Πραγματοποίηση της συνθετικής εργασίας.

Γ1. Σύνθεση των επιμέρους εργασιών των ομάδων. Οι ομάδες θα ενώσουν τις εργασίες και τις δραστηριότητές τους σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο μέσα στην τάξη.

Δ΄ Φάση: Αξιολόγηση της έρευνας όλων των ομάδων με βάση τους αρχικούς στόχους.

Συζήτηση, έλεγχος, διορθώσεις.

Ε΄ Φάση: Αξιοποίηση - παρουσίαση της έρευνας.

Όλες οι ομάδες θα οργανώσουν μια εκδήλωση με θέμα **«Το άλογο στην τέχνη»**. Θα παρουσιάσουν την έρευνά τους στο σχολείο τους, σε γονείς και συμμαθητές, καθώς και σε άλλα σχολεία, και θα τη δημοσιεύσουν στη σχολική εφημερίδα, στον τοπικό τύπο, ή θα δημιουργήσουν με τη βοήθεια του δασκάλου τους ιστοσελίδα στο διαδίκτυο.

Σύμφωνα με τις πέντε φάσεις του παραπάνω προτεινόμενου project (σχεδίου εργασίας), μπορούν να οργανωθούν και υλοποιηθούν και άλλα σχέδια εργασίας που θα προκύψουν από τα ενδιαφέροντα και τις αναζητήσεις των παιδιών. Μεγάλη ποικιλία θεμάτων προσφέρεται από την ψηφιακή ταινία DVD των Εικαστικών που συνοδεύει και εμπλουτίζει το μάθημα. Τα παιδιά των Γ΄ και Δ΄ τάξεων του Δημοτικού σχολείου είναι μικρά και γι΄ αυτό η παρουσία και η διακριτική συμμετοχή του εμπυχωτή-δασκάλου στην οργάνωση και υλοποίηση του σχεδίου εργασίας είναι σημαντική και αναγκαία, έτσι ώστε να εξοικειωθούν με αυτό το μοντέλο έρευνας και δημιουργίας.

Περιεχόμενα

ΕΝΟΤΗΤΑ Α. Μορφικά στοιχεία

A1. «.....», χωρίς τίτλο	15
A2. Τροchioγραμμές	18
A3. Τροχιές γύρω από το κέντρο (ομόκεντρα).....	21
A4. Χρωματολογία	26
A5. Γύρω – ολόγυρα	29
A6. Στο ρυθμό των λουλουδιών.....	32

ΕΝΟΤΗΤΑ Β. Από τη φύση και το περιβάλλον του ανθρώπου

B1. Αντιθέσεις.....	37
B2. Σκιές.....	41
B3. Μέσα στο νερό...μορφές (αντικατοπτρισμοί).....	44
B4. Ερευνητές και δημιουργοί	47
B5. Δημιουργίες μέσα από το μεγεθυντικό φακό.....	50
B6. Γεφύρια	52

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ. Τέχνη και τεχνικές

G1. Μηχανικές προβολές.....	57
G2. Μορφές από τα χέρια δύο γλυπτών του 20ού αιώνα	60
G3. Από τις λέξεις στις εικόνες.....	64

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ. Δημιουργίες και δημιουργοί χθες και σήμερα

Δ1. Δύο διάλογοι στην αρχαία ελληνική τέχνη	69
Δ2. Βυζαντινή αιογροφία	73
Δ3. Συντροφία με ένα άλογο στα μονοπάτια της τέχνης.....	76
Δ4. Σέλα και τιμόνι ποδηλάτου	81
Δ5. Γλυπτά που πάλλονται.....	84
Δ6. Άνθρωποι – κούκλες.....	87
Δ7. Τα άνθη του χαρτιού.....	90

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ	93
-------------------------	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	101
---------------------------	-----

ΕΝΟΤΗΤΑ Α

Μορφικά στοιχεία

Α1. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «» Χωρίς τίτλο

Επιλογή θέματος

Με αφορμή το **2ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας**: χρήση τυχαίου και άχρηστου υλικού, μαρκαδόρων, χαρτιών, κόλλας. **2ος άξονας**: σημείο, υφή. **3ος άξονας**: παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. **4ος άξονας**: ζωγραφική, κατασκευές. **5ος άξονας**: γνωριμία με ελληνικά και ξένα έργα τέχνης. **6ος άξονας**: περιγραφή έργων τέχνης, χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικός στόχος: Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι το σημείο είναι το μικρότερο ορατό στοιχείο στη φύση και στην τέχνη. Να δημιουργήσουν μόνο με σημεία έτσι ώστε να αντιληφθούν το σπουδαίο ρόλο που κατέχουν αυτά στην τέχνη.

Επιμέρους στόχοι

- Να αναζητήσουν και να ανακαλύψουν στη φύση και στο περιβάλλον τους διάφορα σημεία.
- Να χρησιμοποιούν στις δημιουργίες τους το σημείο.
- Να πειραματιστούν με διάφορες διατάξεις σημείων (πυκνώσεις, αραιώσεις) και να κάνουν συγκρίσεις.
- Να γνωρίσουν έργα Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών, να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να μάθουν νέους όρους τέχνης.
- Να παίξουν με τα χρώματα και να παρατηρήσουν το διαφορετικό τρόπο μίξης τους.

Χρόνος: Μία διδακτική ώρα. Οι μαθητές με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα παρατηρήσουν σημεία στη φύση και στο δομημένο περιβάλλον, στην τέχνη και σε δημιουργίες άλλων παιδιών. Θα σχολιάσουν, θα εκφράσουν τις απόψεις τους, θα χωριστούν σε ομάδες και θα δημιουργήσουν έργα με σημεία.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Η παρατήρηση της φύσης και του γαλαξία μας, καθώς και ο διαφορετικός τρόπος ζωγραφικής, θα τραβήξουν το ενδιαφέρον των παιδιών ώστε να δημιουργήσουν με προθυμία.

Ι. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Θα ακολουθηθεί σύνθετη μέθοδος διδασκαλίας (πολυπαραδειγματική). Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών, τις παρατηρήσεις και τις γνώσεις τους. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η παρατήρηση, η συζήτηση και ο προβληματισμός θα βοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν ότι το σημείο είναι το μικρότερο ορατό στοιχείο της φύσης. Με τις δημιουργίες τους θα γνωρίσουν τον πουαντιγισμό και θα χρησιμοποιήσουν τα σημεία σε πρωτότυπες κατασκευές.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά φωτογραφίες από τη φύση και το δομημένο περιβάλλον (άμμο, βότσαλα, σφουγγάρια, πετρώματα, νυχτερινό ουρανό) όπου φαίνονται έντονα τα σημεία. Τα παιδιά τις παρατηρούν, τις περιγράφουν και αναφέρουν δικές τους εμπειρίες και βιώματα. Αναφέρουν και όποιες άλλες μορφές γνωρίζουν με χαρακτηριστικά σημεία.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν, περιγράφουν και σχολιάζουν τις φωτογραφίες. Αναφέρουν και άλλα αντικείμενα που γνωρίζουν ή έχουν δει και είναι γεμάτα με σημεία.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά δημιουργούν με σημεία έναν κοσμογραφικό χάρτη (πολύχρωμο ουρανό) κάνοντας πιτσιλιές με τα πινέλα τους.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Τέμπερες, πινέλα, σπιρτόξυλα, βατονέτες, μπλε χαρτί του μέτρου.

4. Στάδια εργασίας:

α. Τοποθετούν ένα μπλε χαρτί στο πάτωμα.

β. Δημιουργούν σημεία με πιτσιλιές, φτιάχνοντας το γαλαξία μας.

2η σελίδα: Τα παιδιά παρατηρούν τα έργα του Σερά, του Σινιάκ και του Μολφέση. Περιγράφουν και συγκρίνουν τα έργα μεταξύ τους, μιλούν για τα χρώματα που χρησιμοποίησε ο κάθε καλλιτέχνης, εστιάζουν την προσοχή τους στα σημεία και με ποιον τρόπο είναι διαταγμένα σε κάθε έργο. Ο δάσκαλος αναφέρει λίγα βιογραφικά στοιχεία για τους καλλιτέχνες και ειδικά για τον Ιάσωνα Μολφέση που το έργο του είναι διαφορετικό και πρωτότυπο.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων της σελίδας.

1. Τα παιδιά δημιουργούν μια προφορική ιστορία με αφορμή το έργο του Ι. Μολφέση.

2. Παρατηρούν, περιγράφουν και συγκρίνουν τα έργα των καλλιτεχνών (στα έργα του Σερά και του Σινιάκ τα σημεία έχουν πυκνή και ελεύθερη διάταξη και είναι ζωγραφισμένα με χρώμα, ενώ του Μολφέση έχουν γραμμική και αραιή διάταξη και είναι κατασκευασμένα με ηλεκτρονικές πλακέτες).

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν έργα που έφτιαξαν άλλα παιδιά. Συζητούν για το καθένα χωριστά και τα συγκρίνουν μεταξύ τους.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά παίζουν με ρινίσματα σιδήρου και μαγνήτες.

2. Μέθοδος: Η μέθοδος και σε αυτές τις δραστηριότητες είναι βιωματική. Με ευχάριστο τρόπο δημιουργούν έργα με σημεία και γνωρίζουν ταυτόχρονα τις ιδιότητες του μαγνητισμού.

3. Υλικά-μέσα: Ρινίσματα σιδήρου, μικροί μαγνήτες, χαρτόνια, χαρτόκουτες.

4. Στάδια εργασίας:

α. Φτιάχνουν αυτοσχέδιες βάσεις με χαρτόκουτες.

β. Τοποθετούν το χαρτόνι πάνω στη βάση.

γ. Ρίχνουν τα ρινίσματα πάνω στο χαρτόνι.

δ. Βάζουν το χέρι κάτω από το χαρτόνι και κρατώντας ένα μαγνήτη δημιουργούν διάφορες συνθέσεις.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα αντιληφθούν το σημαντικό ρόλο των σημείων στη φύση και στην τέχνη και θα δημιουργήσουν με φαντασία και πρωτοτυπία.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Φωτογραφίες από τη φύση και το δομημένο περιβάλλον με σημεία. Διαφάνειες, επιστημονικά περιοδικά κ.λπ.

Πηγές-βιβλιογραφία

1,2. Corinne Graber, Jean Francois Guillou, *Οι Ιμπρεσιονιστές*, εκδ. Γκοβοστή.

3. *Ιάσων Μολφέσης*, Στην μνήμη του μέλλοντος, Πλοές V, Ίδρυμα Πέτρου και Μαρίκας Κυδωνιέως, 1999

Κατάλογος εικόνων

1. «Γυμνό», προφίλ, 1887, Σερά, λάδι (25X16 εκ.), Παρίσι, Μουσείο Ορσέ, λεπτομέρεια.

2. «Ο φάρος της Αντίμης», 1909, λάδι σε μουσαμά, (45X45εκ.), Νάντη, Μουσείο Καλών Τεχνών. Πωλ Σινιάκ

3. «Χωρίς Τίτλο», 1997, πλακέτες, κυκλώματα και μολύβι, (30 x 10εκ.).

Νέοι όροι: *Σημείο:* Το μικρότερο ορατό στοιχείο που βλέπουμε στη φύση ή σε μια εικόνα.

Πουαντιγισμός: Ζωγραφικό ύφος του τέλους του 19ου αιώνα. Η ανάμιξη των χρωμάτων στην παλέτα του ζωγράφου αντικαθίσταται από τη χρησιμοποίηση καθαρών χρωμάτων σε μικρές κηλίδες ή πιτσιλιές. Η ανάλυση των χρωμάτων σε μικρές χρωματικές κηλίδες (σημεία), που δίνουν την εντύπωση, όταν παρατηρηθούν από τη σωστή απόσταση, ενός αποτελέσματος με πιο ευαίσθητες και λεπτές αποχρώσεις.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα: α) Τα παιδιά σχεδιάζουν περιγράμματα διάφορων ειδών ρουχισμού και γεμίζουν τον εσωτερικό τους χώρο με πούλιες, χάντρες, κουμπιά και χρυσόσκονη, δημιουργώντας πολλά σημεία. Σε άλλα κάνουν το ίδιο μόνο πάνω στο περίγραμμά τους. β) Βάφουν με σκούρο χρώμα μια χαρτόκουτα, τρυπούν όλες τις πλευρές της με τη μύτη ενός μολυβιού και στη συνέχεια τοποθετούν στο εσωτερικό της ηλεκτρικό λαμπτήρα, φακό ή κεράκια ρεσώ. Δημιουργούν ένα φωτιστικό με σημεία (απαραίτητη η παρουσία ενήλικα). γ) Ζωγραφίζουν δημιουργώντας σημεία με βατονέτες που βουτούν σε τέμπερες. δ) Τα παιδιά με λεπτούς μαρκαδόρους σχεδιάζουν φρούτα και γεμίζουν τον εσωτερικό τους χώρο με σημεία.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά κολλούν κόκκους άμμου σε μια επιφάνεια χαρτιού δημιουργώντας αλλού πυκνότερες και αλλού αραιότερες περιοχές.

2. Φτιάχνουν ένα πολύχρωμο κολάζ με χαρτάκια που θα δημιουργήσουν τρυπώντας με το διακορευτή τους φωτογραφίες από παλιά περιοδικά.

3. Βάφουν με σκούρο χρώμα ένα κουτί και σχεδιάζουν σε όλες τις πλευρές του διάφορες μορφές. Ανοίγουν τρύπες με ένα μολύβι, τοποθετούν έναν αναμμένο φακό και παρατηρούν πώς φαίνονται τα σημεία.

4. Παρατηρούν στο μικροσκόπιο του σχολείου τους διάφορα αντικείμενα και ανακαλύπτουν εικόνες που δεν φαίνονται με γυμνό μάτι και στις οποίες κυριαρχούν τα σημεία.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τα εικαστικά μαθήματα είναι κατεξοχήν πρόσφορο μέσο διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης. Το σημείο συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου.), **Μαθηματικά** (σημείο). **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος). **Φυσική αγωγή** (ασκήσεις με επιτόπια άλματα). **Μουσική αγωγή** (νότες, 1\4, η αξία του ενός τετάρτου).

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να αποτελέσει αφορμή και για περαιτέρω εμβάθυνση στο θέμα, με ένα μικρό οργανωμένο σχέδιο εργασίας όπου τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και θα διαπραγματευτούν το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους.

A. Ομάδα: Θα μελετήσει και θα παρουσιάσει το σημείο στα μαθηματικά και στις φυσικές επιστήμες.

B. Ομάδα: Θα ερευνήσει και θα βρει φωτογραφικό υλικό μορφών και αντικειμένων με σημεία, στη φύση και στο δομημένο περιβάλλον.

Γ. Ομάδα: Θα βρει παρτιτούρες τραγουδιών, θα τις ζωγραφίσει και θα παρουσιάσει ένα τραγούδι με χρωματιστά σημεία.

Δ. Ομάδα: Θα βρει ασκήσεις και παιχνίδια με το «σημειωτόν» και επιτόπια άλματα και θα τις αποτυπώσει σε χαρτί του μέτρου.

E. Ομάδα τέχνης: Θα ψάξει να βρει έργα με σημεία και άλλων καλλιτεχνών και θα δημιουργήσει ένα εικαστικό ενημερωτικό φυλλάδιο.

Όλες οι ομάδες ταυτόχρονα θα δημιουργούν έργα και κατασκευές με σημεία. Θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα οργανώσουν μια καλλιτεχνική-επιστημονική εκδήλωση, με θέμα 'Το σημείο'. Θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους σε όλες τις τάξεις του σχολείου τους.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο θα αντιληφθούν την παρουσία του σημείου και θα κατανοήσουν το σημαντικό ρόλο του στη φύση και την τέχνη.

A2. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Τροchioγραμμές»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή το **2ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται ως εξής: **1ος άξονας:** χρήση μολυβιών και μαρκαδόρων, ξυλάκια, κλωστές, κορδέλες, χαρτόνια, ζελατίνες, πλαστελίνες. **2ος άξονας:** γραμμές. **3ος άξονας:** παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. **4ος άξονας:** σχέδιο, ζωγραφική, κολάζ, κατασκευές. **5ος άξονας:** γνωριμία με καλλιτέχνες και το έργο τους. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικός στόχος: Να αντιληφθούν οι μαθητές την ποικιλία και την παρουσία των γραμμών στο περιβάλλον τους, και να γνωρίσουν πολλούς και διαφορετικούς τρόπους δημιουργίας εμπνευσμένους από τις γραμμές.

Επιμέρους στόχοι

- Να παρατηρήσουν και να περιγράψουν τις γραμμές που υπάρχουν στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον.
- Να θυμηθούν τα είδη των γραμμών και να δημιουργήσουν έργα με αυτές, δίνοντας βαρύτητα στις ευθείες και στις καμπύλες.
- Να φτιάξουν πρωτότυπες δημιουργίες εμπνευσμένες από τα έργα των καλλιτεχνών.
- Να αντιληφθούν ότι στην τέχνη υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί τρόποι έκφρασης.
- Να παρατηρήσουν την κυριαρχία των γραμμών στους χάρτες και να δημιουργήσουν τους δικούς τους με φαντασία και πρωτοτυπία.
- Να παρατηρήσουν τις φανταστικές νυχτερινές γραμμές από τα φώτα των αυτοκινήτων και των βεγγαλικών και να δημιουργήσουν πρωτότυπα έργα.

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Την πρώτη ώρα οι μαθητές θα σχολιάσουν τις σελίδες του βιβλίου και τη δεύτερη ώρα θα αποφασίσουν ποιες δραστηριότητες θα πραγματοποιήσουν.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Οι φωτεινές νυχτερινές γραμμές γοπεύουν τα παιδιά και θα αποτελέσουν ισχυρό κίνητρο για τις δημιουργίες τους. Επίσης, οι χάρτες μέσα σε έργα τέχνης θα κινήσουν το ενδιαφέρον τους.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Παρατήρηση, προβληματισμός, πειραματισμός, δημιουργία.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος φέρνει στην τάξη χάρτες και φωτογραφίες με γραμμές, και τα παιδιά παρατηρούν, περιγράφουν και εκφράζονται ελεύθερα.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν και σχολιάζουν τα έργα των καλλιτεχνών. Εστιάζουν στις γραμμές, ευθείες και καμπύλες στα έργα του Αντωνάκου, καθώς και στη χρήση του «νέον» στα έργα του. Εκφράζουν την άποψή τους για τα έργα της Χρύσας Ρωμανού και την παρουσία των χαρτών στη δημιουργία ενός έργου τέχνης και συγχρόνως εντοπίζουν την παρουσία όλων των γραμμών σε αυτούς. Συγκρίνουν τα έργα μεταξύ τους και βρίσκουν ότι το κοινό στοιχείο τους είναι οι γραμμές. Δίνουν έναν κοινό τίτλο και για τα τέσσερα έργα.

2η σελίδα : Ο χάρτης της Ειρήνης και της Φιλίας.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. **Περιγραφή:** Χάρτης με όλα τα είδη γραμμών (ομαδική δραστηριότητα).
2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, συνεργασία.
3. **Υλικά-μέσα:** Χαρτί του μέτρου, χαρτόνια, κλωστές, κορδέλες, τέμπερες, πινέλα, κόλλα ατλακόλ.
4. **Στάδια εργασίας:**
 - α. Απλώνουν κόλλα ατλακόλ πάνω στο χαρτί του μέτρου.
 - β. Κολλούν κλωστές, κορδέλες, λωρίδες χαρτιού με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούνται πολλές γραμμές.
 - γ. Γεμίζουν όλη την επιφάνεια εργασίας με γραμμές και γράφουν ονόματα πόλεων και χωρών από όλο τον κόσμο.
 - δ. Συμπληρώνουν το έργο τους με τέμπερες.
 - ε. Κρεμούν το δικό τους παγκόσμιο χάρτη της Ειρήνης και της Φιλίας στην τάξη.

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τα έργα των σύγχρονων καλλιτεχνών Νανούτσι και Κόσουθ και τα παρομοιάζουν με τις φωτεινές επιγραφές που βλέπουν τη νύχτα. Εστιάζουν στις ευθείες, στις καμπύλες και τις διακεκομμένες γραμμές, καθώς και στη χρήση του «νέον».

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

- A) 1. **Περιγραφή:** Ονόματα με φωτεινά γράμματα.
2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειραματισμός.
3. **Υλικά-μέσα:** Ζελατίνες χρωματιστές, πλαστελίνες στα ίδια χρώματα, κόλλα στικ ή ρευστή, μαύρο βελουτέ χαρτί.
4. **Στάδια εργασίας:**
 - α. Οι μαθητές πλάθουν τις πλαστελίνες και φτιάχνουν λεπτές λωρίδες.
 - β. Τις τυλίγουν με ζελατίνες του ίδιου χρώματος.
 - γ. Κολλούν στο βελουτέ χαρτί τις ζελατίνες δημιουργώντας γράμματα.
- B) 1. **Περιγραφή:** Ονόματα που φωσφορίζουν.
2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειραματισμός.
3. **Υλικά-μέσα:** Χαρτόνια φωσφορούχα, κόλλες, μαύρο χαρτί βελουτέ.
4. **Στάδια εργασίας:**
 - α. Οι μαθητές κόβουν τα χαρτόνια σε λεπτές λωρίδες.
 - β. Κολλούν τις λωρίδες πάνω στο βελουτέ δημιουργώντας γράμματα.
 - γ. Γράφουν το όνομά τους, προσέχοντας κάθε γράμμα να έχει διαφορετικό χρώμα.

4η σελίδα: Τα παιδιά παρατηρούν μαγευτικές νυχτερινές εικόνες στις οποίες κυριαρχούν οι γραμμές. Οι φωτογραφίες (με ανοικτό διάφραγμα) δείχνουν με τον καλύτερο τρόπο τις ατέλειωτες διαδρομές και τα ταξίδια των γραμμών. Τα παιδιά αναφέρουν αν έχουν δει τέτοιες φωτογραφίες και τις περιγράφουν.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. **Περιγραφή:** Δημιουργούν την εικόνα μιας νυχτερινής πόλης με χάραξη
2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειραματισμός.
3. **Υλικά-μέσα:** Χαρτόνι, κηρομπογιές, μαύρη τέμπερα, μολύβι, πινέλο.
4. **Στάδια εργασίας:**
 - α. Χρωματίζουν με κηρομπογιές όλη την επιφάνεια του χαρτονιού.
 - β. Απλώνουν από πάνω μια στρώση με μαύρη τέμπερα.
 - γ. Πριν στεγνώσει, σχεδιάζουν με ένα μολύβι τις μορφές που θέλουν.

Ανάλυση των προτεινομένων δραστηριοτήτων της σελίδας

1. Οι μαθητές συγκεντρώνουν φωτογραφίες με φωτεινές νυχτερινές γραμμές και φτιάχνουν ένα ομαδικό κολάζ με θέμα «Οι φωτογραφίες».
2. Συνεχίζουν την ιστορία των νυχτερινών γραμμών.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά θα γνωρίσουν έργα σύγχρονων καλλιτεχνών στα οποία κυρίαρχο στοιχείο είναι οι γραμμές, θα δημιουργήσουν και θα ταξιδέψουν με αυτές στην τροχιά της τέχνης.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Επιστημονικά περιοδικά, φωτογραφίες, σλάνι-ντς, διαφάνειες με έντονο το στοιχείο της γραμμής.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. *International Arti*, τεύχος 37, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1998, σελ. 186.
2. *The Art magazine*, τεύχος 7, Μάιος 1994, σελ. 14.
3. *The Art magazine*, τεύχος 21, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1996, σελ. 37.
4. *International Arti*, τεύχος 37, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1998, σελ. 186.
5. Site: art, dada. It nannucci mautilizio
6. Άλκης Χαραλαμπίδης, *Η Τέχνη του εικοστού αιώνα*, τόμος III, University Studio Press, εκδ. επιστημονικών βιβλίων & περιοδικών, Θεσσαλονίκη 1995.
7. *Γαίωραμα*, τεύχος 59, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2004.
8. *Experiment- Γαίωραμα*, έτος 4, τ. 22, Νοέμβριος- Δεκέμβριος 1997, σελ. 68.

Κατάλογος εικόνων

1. «Χάρτης - Λαβύρινθος», Ντύσελντοφ, ντεκολάζ σε plexiglass, (100X70 εκ.), 1997, Χρύσα Ρωμανού.
2. «Χάρτης - Λαβύρινθος», Χρύσα Ρωμανού, Λεπτομέρεια 1990.
3. «Εγκατάσταση στη Νέα Υόρκη», Στέφανος Αντωνάκος.
4. «Εγκατάσταση στο Τόκιο», Στέφανος Αντωνάκος.
5. «New Art Fly», 1990, (300X300 cm.), Μαουρίτσιο Νανούτσι.
6. Γιόζεφ Κόσουθ, «Αγγλικά γυάλινα γράμματα με ηλεκτρικό φως νέον», 1966, Varese, Συλλογή G. Panza di Biumo.
7. Βεγγαλικά στην Κέρκυρα.
8. Φωτογραμμές αυτοκινήτων στη νύχτα.

Νέοι όροι: Νέον: Ευγενές αέριο ελαφρύτερο από τον αέρα. Χρησιμοποιείται σε λαμπτήρες φθορισμού, φωτεινές επιγραφές ή εγκαταστάσεις δημόσιου φωτισμού. Πολλοί σύγχρονοι δημιουργοί το χρησιμοποιούν στα έργα τους.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα. Στην πρώτη σελίδα οι μαθητές συνεχίζουν μόνο με γραμμές το χάρτη που τους δίνεται. Μπορούν να γράψουν και ονόματα πόλεων και χωριών. Στη δεύτερη σελίδα γεμίζουν την επιφάνεια της εργασίας τους με κεφαλαία γράμματα διαφόρων μεγεθών και προσπαθούν να κάνουν όσο περισσότερους συνδυασμούς μπορούν.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά φτιάχνουν το παρουσιολόγιο της τάξης τους. Σε μια μεγάλη επιφάνεια γράφει ο καθένας τ' όνομά του με όποιο τρόπο και όποια υλικά θέλει.
2. Ζωγραφίζουν το βυθό της θάλασσας προσέχοντας στα σχέδιά τους να χρησιμοποιούν μόνο γραμμές.
3. Επισκέπτονται το γραφείο ενός αρχιτέκτονα, βλέπουν τα σχέδιά του και συζητούν μαζί του.
4. Βρίσκουν σύνθετες λέξεις που το ένα τους συνθετικό είναι η λέξη «γραμμή», τις γράφουν σε ένα χαρτόνι και εξηγούν την εννοιολογική τους σημασία. Φτιάχνουν το λεξικό της γραμμής.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το θέμα συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (εμπλουτισμός λεξιλογίου, σύνθετες λέξεις), **Μαθηματικά** (γραμμές, μεγέθη, μετρήσεις), **Μελέτη περιβάλλοντος** (χάρτες, ηλεκτρισμός), **Φυσική αγωγή** (παιχνίδια, κίνηση), **Μουσική** (πεντάγραμμα).

Με ένα οργανωμένο σχέδιο εργασίας θα οργανώσουν και θα παρουσιάσουν τις νέες γνώσεις για τις γραμμές αλλά και τις γνώσεις τους από προηγούμενες χρονιές και άλλα μαθήματα. Θα χωριστούν σε ομάδες που θα ερευνούν και θα δημιουργούν παράλληλα.

A. Ομάδα: Θα παρουσιάσει τις γραμμές στη φύση και το δομημένο περιβάλλον με φωτογραφίες, αντικείμενα, και ζωγραφιές.

B. Ομάδα επιστήμης: Θα μελετήσει τις γραμμές στα μαθηματικά και στη γεωμετρία. Θα πάρει συνέντευξη από αρχιτέκτονες και θα παρουσιάσει δείγματα των σχεδίων τους.

Γ. Ομάδα: Θα παρουσιάσει «διαφορετικές» γραμμές με παιγνιώδη και εικαστικό τρόπο: Αερογραμμές, σιδηρογραμμές, φωτογραμμές, υδάτινες γραμμές, τηλεπικοινωνιακές γραμμές κ.λπ.

Δ. Ομάδα τέχνης: Θα ερευνήσει σε βιβλία ιστορίας και εγκυκλοπαίδειες και θα βρει φωτογραφικό υλικό για την παρουσία της γραμμής σε έργα τέχνης από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Θα δημιουργήσει ένα ενημερωτικό φυλλάδιο τέχνης.

Όλες οι ομάδες θα δημιουργούν παράλληλα τα δικά τους έργα με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους και με ποικιλία υλικών. Θα παρουσιάσουν την έρευνά τους στο σχολείο.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Θα αντιληφθούν ότι από τις ευθείες και τις καμπύλες δημιουργούνται όλα τα είδη των γραμμών και με αφορμή αυτές θα φτιάξουν πρωτότυπες δημιουργίες.

A3. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Τροχιές γύρω απ' το κέντρο (ομόκεντρα)»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή το **2ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** χρήση τυχαίου υλικού, τέμπερες, μαρκαδόροι, χαρτόνια, χαρτιά, κόλλες, γεωμετρικά όργανα. **2ος άξονας:** γραμμές, χρώματα, σχήματα, μορφές. **3ος άξονας:** παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. **4ος άξονας:** σχέδιο, ζωγραφική, τυπώματα, κολάζ, μικροκατασκευές. **5ος άξονας:** γνωριμία με ελληνικά και ξένα έργα τέχνης. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης και χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικό στόχος: Οι μαθητές να παρατηρήσουν στη φύση και στο δομημένο περιβάλλον σχήματα, που το ένα περιβάλλει ή περιέχεται στο άλλο (το μεγάλο περιβάλλει το μικρότερο και το μικρό περιέχεται μέσα στο μεγάλο). Να κατανοήσουν τις έννοιες «μέσα» στο σχήμα και «έξω» από το σχήμα, καθώς και την εφαρμογή τους στην τέχνη.

Επιμέρους στόχοι

– Να σχεδιάσουν με αυξανόμενη ευχέρεια και ακρίβεια σχήματα και μορφές που παρατηρούν γύρω τους.

– Να παρατηρήσουν τη φύση και το ευρύτερο περιβάλλον τους και να εστιάσουν την προσοχή τους σε σημαντικές λεπτομέρειες.

– Να δημιουργήσουν με ποικίλους τρόπους έργα με σχήματα που είναι το ένα μέσα στο άλλο (περιγεγραμμένο, εγγεγραμμένο).

– Να γνωρίσουν έργα μη παραστατικής τέχνης, να τα σχολιάσουν και να εκφράσουν τις απόψεις και τα συναισθήματά τους χρησιμοποιώντας απλούς όρους τέχνης.

Χρόνος: Δίωρο διδασκαλίας. Την πρώτη ώρα, οι μαθητές με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα παρατηρήσουν σχήματα που είναι το ένα μέσα στο άλλο, στη φύση, στο περιβάλλον και σε έργα τέχνης. Θα συζητήσουν και θα καταθέσουν τις απόψεις και τις προσωπικές τους εμπειρίες. Θα κατανοήσουν τη σχέση του μικρού με το μεγαλύτερο σχήμα και το αντίθετο. Θα γνωρίσουν πώς οι ζωγράφοι χρησιμοποιούν τα σχήματα στα έργα τους. Τη δεύτερη ώρα θα χωριστούν σε ομάδες και θα αποφασίσουν ποια έργα θα δημιουργήσουν. *Σημ.:* Οι προ-

αναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Τα σχήματα είναι αγαπημένο θέμα των παιδιών. Το ένα σχήμα μέσα στο άλλο θα τραβήξει το ενδιαφέρον τους. Ο δάσκαλος μπορεί να προτείνει μια επίσκεψη σε γραφείο αρχιτέκτονα (κατασκευαστικά σχέδια με εγγεγραμμένα και περιγεγραμμένα σχήματα) και έναν περίπατο στο δάσος, όπου τα παιδιά θα γίνουν μικροί εξερευνητές και θα παρατηρήσουν άμεσα την παραπάνω σχέση (υλοτομία, καρποί δέντρων, φυτά, έντομα, πετρώματα). Επίσης τα έργα των καλλιτεχνών με τα σχήματα και τα χρώματά τους θα είναι το καλύτερο κίνητρο για να δημιουργήσουν με ενθουσιασμό και πρωτοτυπία.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών, τα οποία με την παρατήρηση θα ανακαλύψουν τις έννοιες «εμπειρέχω» και «περιβάλλω». Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Με την παρατήρηση (άμεση και έμμεση), τη συζήτηση (ερωτο-απαντήσεις), τον προβληματισμό και την προσωπική και ομαδική έρευνα, θα κατανοήσουν τις παραπάνω έννοιες και θα δημιουργήσουν ποικίλα έργα με σχήματα το ένα μέσα στο άλλο.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά φωτογραφίες από τη φύση (πεταλούδες, αράχνες, καρότα, παντζάρια) και το δομημένο περιβάλλον (φωτιστικά, πόρτες, παράθυρα, διακόπτες, διακοσμητικά αντικείμενα) που περιέχουν σχήματα το ένα μέσα στο άλλο. Αν είναι εύκολο, φέρνει στην τάξη τέτοιου είδους αντικείμενα για άμεση παρατήρηση. Παρακινεί τα παιδιά να καταθέσουν τις δικές τους εμπειρίες και γνώσεις. Τα παιδιά παρατηρούν και περιγράφουν τα σχήματα, αναφέρουν και καταγράφουν πού έχουν δει τέτοιες εικόνες. Στη συζήτηση και την περιγραφή των σχημάτων, ο δάσκαλος εισάγει τους όρους: περιγεγραμμένο (έξω από το σχήμα) και εγγεγραμμένο (μέσα στο σχήμα)

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν και σχολιάζουν τις εικόνες. Προσέχουν ιδιαίτερα τους κύκλους που δημιουργούνται στον κορμό του δέντρου, στο νερό και στο κρεμμύδι. Καταλήγουν ότι είναι ομόκεντροι κύκλοι και ότι το κάθε σχήμα περιγράφεται από ένα μεγαλύτερο και εγγράφει ένα μικρότερο.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

- A) **1. Περιγραφή:** Οι μαθητές σχεδιάζουν ομόκεντρους κύκλους.
2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και σχεδιάζουν).
3. Υλικά-μέσα: κόλλες Α4, χρωματιστοί μαρκαδόροι, κορμοί δέντρων εγκάρσια κομμένοι.
4. Στάδια εργασίας:
α. Παρατηρούν προσεκτικά τον κορμό του δέντρου και μετρούν τους κύκλους του για να βρουν την ηλικία του.
β. Ξεκινώντας από τον μικρότερο, σχεδιάζουν τόσους κύκλους όσους έχει ο κορμός. Κάθε κύκλος θα έχει διαφορετικό χρώμα.
- B) **1. Περιγραφή:** Τα παιδιά φτιάχνουν πεταλούδες με χρωματιστές λωρίδες.
2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και δημιουργούν).
3. Υλικά-μέσα: χρωματιστά χαρτόνια κανσόν, ψαλίδια, κόλλα ατλακόλ.
4. Στάδια εργασίας:
α. Σχεδιάζουν το σώμα της πεταλούδας και το κόβουν.
β. Κόβουν 5 λωρίδες κανσόν διαφορετικού χρώματος, με πάχος 5 εκ. και διαφορετικού μήκους, ξεκινώντας από τη μεγαλύτερη (μήκους 65 εκ.), και για τις επόμενες τέσσερις μειώνουν κάθε φορά 10 εκ. το μήκος της λωρίδας.

- γ. Κολλούν τις άκρες της κάθε λωρίδας δημιουργώντας κύκλους.
- δ. Τοποθετούν τους κύκλους τον ένα μέσα στον άλλο και κολλούν τις περιφέρειές τους σε ένα σημείο. Επαναλαμβάνουν την ίδια διαδικασία άλλες τρεις φορές.
- ε. Κολλούν τα φτερά πάνω στο σώμα της πεταλούδας.

Ανάλυση της προτεινόμενης δραστηριότητας της σελίδας

Τα παιδιά ρίχνουν βότσαλα σε νερό, παρατηρούν και ζωγραφίζουν τους κύκλους που δημιουργούνται.

2η σελίδα: Οι μαθητές βλέπουν εικόνες από το δομημένο περιβάλλον (ρόδα, φωτιστικά). Κατανοούν πώς οι άνθρωποι χρησιμοποίησαν αυτή τη σχέση των σχημάτων στις κατασκευές τους. Αναφέρουν δικά τους παραδείγματα παρατηρώντας αντικείμενα της τάξης και πράγματα που χρησιμοποιούν καθημερινά (παράθυρα, πόρτες, πλακάκια, φωτιστικά, γεωμετρικά όργανα, ετικέτες τετραδίων, κασετίνες κ.λπ.).

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

- A) **1. Περιγραφή της δραστηριότητας:** Τα παιδιά δημιουργούν πύργους με κυλίνδρους τον ένα μέσα στον άλλο.
- 2. Μέθοδος:** Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται, κατασκευάζουν).
- 3. Υλικά-μέσα:** Χρωματιστά χαρτόνια κανσόν, ψαλίδια, κόλλες, χάρακες.
- 4. Στάδια εργασίας:**
- α. Κόβουν το μπλε χαρτόνι σε λωρίδες πλάτους 10 εκ. και μήκους 65 εκ. και κολλούν τις άκρες του.
 - β. Κάνουν το ίδιο και με τα υπόλοιπα χαρτόνια αυξάνοντας κάθε φορά το πλάτος κατά 10 εκ. και μειώνοντας το μήκος κατά 15 εκ.
 - γ. Φτιάχνουν μια κατασκευή με σχήματα, που το ένα περιβάλλει το άλλο, δημιουργώντας έναν πολύχρωμο πύργο.
- B) **1. Περιγραφή της δραστηριότητας:** Σφαίρες (η μια μέσα στην άλλη) με πλαστελίνη.
- 2. Μέθοδος:** Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται, κατασκευάζουν).
- 3. Υλικά-μέσα:** Πλαστελίνες διαφορετικών χρωμάτων
- 4. Στάδια εργασίας:**
- α. Τα παιδιά δημιουργούν 4 σφαίρες με πλαστελίνη (διαφορετικού χρώματος), τη μία μικρότερη από την άλλη.
 - β. Τις τοποθετούν τη μια πάνω στην άλλη και τις πιέζουν με την παλάμη τους.
 - γ. Παρατηρούν τα αποτελέσματα.

Ανάλυση της προτεινόμενης δραστηριότητας της σελίδας.

Τα παιδιά μέσα στην τάξη τους φτιάχνουν με χαρτόκουτες διαφορετικών μεγεθών κάστρα και πύργους και τα χρωματίζουν με τέμπερες.

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τα έργα του Ντελονέ, του Άλμπερς και του Νόλαντ. Περιγράφουν τα σχήματα χρησιμοποιώντας μαθηματικούς όρους (εγγράφω, περιβάλλω, ομόκεντροι κύκλοι) και τους συνδυασμούς των χρωμάτων και λένε με τι μοιάζουν. Συζητούν για τους τίτλους των έργων και εκφράζουν τις απόψεις τους για τη σχέση τίτλου και έργου.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

- 1. Περιγραφή:** Τα παιδιά δημιουργούν πολύχρωμους στόχους.
- 2. Μέθοδος:** Βιωματική προσέγγιση (δημιουργούν, και με την άμεση παρατήρηση καταλήγουν σε πορίσματα).
- 3. Υλικά-μέσα:** Χαρτί του μέτρου, διαβήτες, τέμπερες, χάρακες.
- 4. Στάδια εργασίας:**
- α. Σχεδιάζουν με διαβήτη πολλούς ομόκεντρους κύκλους, και με χάρακες, τρίγωνα, τετράγωνα και παραλληλόγραμμα.

β. Βάφουν το κάθε σχήμα με διαφορετικό χρώμα ή ξεκινούν από το πιο ανοιχτόχρωμο και καταλήγουν στο πιο σκούρο.

Με τον ίδιο τρόπο και τα ίδια υλικά, φτιάχνουν στόχους σε λευκά μπλουζάκια.

4η σελίδα: Παρατηρούν τα άνθη του Πάουλ Κλέε. Ο δάσκαλος παρουσιάζει τα ελεύθερα σχήματα και οι μαθητές περιγράφουν τη μεταξύ τους σχέση χρησιμοποιώντας τους όρους: «φωτεινά χρώματα» (κίτρινο, πορτοκαλί), «σκούρα χρώματα» (καφέ, μαύρο), «ελεύθερα σχήματα», και πώς το ένα εγγράφει ή περιγράφει το άλλο. Οι μαθητές συγκρίνουν το έργο του Κλέε με τις δημιουργίες των παιδιών και περιγράφουν τα λουλούδια και τις πεταλούδες. Συζητούν για το σχόλιο του Κλέε και εκφράζουν τις απόψεις τους.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά δημιουργούν λουλούδια, με πέταλα το ένα μέσα στο άλλο.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν και δημιουργούν με ευχάριστο και πρωτότυπο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Χρωματιστά χαρτόνια κανσόν, διπλόκαρφα, ψαλίδια, μολύβια.

4. Στάδια εργασίας:

α. Σχεδιάζουν μεγάλα ελεύθερα σχήματα λουλουδιών σε χαρτόνι κανσόν.

β. Σχεδιάζουν μικρότερα ίδια σχήματα σε άλλο χαρτόνι με διαφορετικό χρώμα. Κάνουν το ίδιο όσες φορές θέλουν.

γ. Κόβουν το περίγραμμα των λουλουδιών.

δ. Τοποθετούν το ένα πέταλο πάνω στο άλλο από το μεγαλύτερο στο μικρότερο και τα ενώνουν με ένα διπλόκαρφο.

ε. Δημιουργούν πολλά χρωματιστά λουλούδια με σχήματα το ένα μέσα στο άλλο.

Επίσης, μπορούν να φτιάξουν πεταλούδες με χρωματιστές κόλλες γλασέ με την τεχνική του κολάζ.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων της σελίδας.

1. Τα παιδιά συγκρίνουν το έργο του Κλέε με τα έργα των Ντελονέ, Άλμπερς και Νόλαντ και ξεχωρίζουν τα γεωμετρικά από τα ελεύθερα σχήματα.

2. Βρίσκουν έναν τίτλο για το έργο του Πάουλ Κλέε.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα κατανοήσουν ότι στη φύση και στο δομημένο περιβάλλον υπάρχει και μια άλλη σχέση ανάμεσα στα σχήματα: το μεγαλύτερο περιέχει το μικρότερο και το μικρότερο περιβάλλεται από το μεγαλύτερο. Θα αντιληφθούν το σπουδαίο ρόλο των σχημάτων στη δημιουργία έργων τέχνης και θα δουν τον τρόπο που τα χρησιμοποιούν μεγάλοι καλλιτέχνες οι οποίοι διδάσκονται από τη φύση.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Φωτογραφίες και φυσικό υλικό με σχήματα που είναι το ένα μέσα στο άλλο, διαφάνειες, επιστημονικά περιοδικά κ.λπ.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. Ντελονέ *Ρόμπερτ και Σόνια*, Mam, Musée d' Art Moderne De la Ville de Paris, 1987

2,3. Διαδίκτυο

4. *Paul Klee, ... «σύνθεση όρασης και ενόρασης», "a synthesis of outward sight and inward vision"*, Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή. Άνδρος 1993.

Κατάλογος εικόνων

1. «Ομόκεντροι κύκλοι», Ντελονέ

2. «Τιμή στο τετράγωνο», Γιόζεφ Άλμπερς,

3. «Ουράνιος», Νόλαντ

4. «Τριπλά άνθη», Πάουλ Κλέε

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα. α) Οι μαθητές φέρνουν στην τάξη τη ρωσική

κούκλα, συζητούν για τον τρόπο κατασκευής της και τη συνδέουν με την ενότητα που διδάχθηκαν. Διαβάζουν το παραμύθι. β) Κόβουν τετράγωνα το ένα μικρότερο από το άλλο με διαφορά ενός εκατοστού και τα κολλούν διαγώνια το ένα μέσα στο άλλο. γ) Σχεδιάζουν σε χαρτόνια το προφίλ τους και το μεγεθύνουν κάθε φορά ολόγυρα κατά ένα εκατοστό. Κολλούν τα χαρτόνια από το μεγαλύτερο στο μικρότερο.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά σχεδιάζουν στο μπλοκ με διαβήτη πολλούς ομόκεντρους κύκλους και τους χρωματίζουν με μαρκαδόρους. Βάφουν με φωτεινά χρώματα τους μικρούς και με σκούρα τους μεγάλους κύκλους.

2. Φτιάχνουν με χρωματιστές πλαστελίνες, κύκλους, τετράγωνα, ορθογώνια και τα τοποθετούν το ένα μέσα στο άλλο.

3. Φτιάχνουν με τυπώματα σχήματα το ένα μέσα στο άλλο με τυχαίο υλικό (ποτήρια, πιτάκια, σπιρτόκουτα, φελλούς, κουμπιά). Φροντίζουν κάθε σχήμα να έχει διαφορετικό χρώμα.

4. Σχεδιάζουν με μαρκαδόρους το περίγραμμα ενός αυτοκινήτου και επαναλαμβάνουν στο εσωτερικό του, κάθε φορά με διαφορετικό χρώμα, πολλά μικρότερα περιγράμματα.

5. Αποφασίζουν ελεύθερα, με οδηγό τη φαντασία τους, να ζωγραφίσουν ένα θέμα με σχήματα το ένα μέσα στο άλλο.

6. Γράφουν τις σκέψεις τους για τα άνθη του Κλέε και βρίσκουν πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του καλλιτέχνη.

7. Με τη βοήθεια του δασκάλου τους παρατηρούν τα γεωλογικά στρώματα της Γης και ανακαλύπτουν ότι η Γη μας αποτελείται από τεράστιους κύκλους που ο ένας περιέχει τον άλλον.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τα σχήματα συνδέονται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου, υπερθετικός βαθμός ονομάτων). **Μαθηματικά** (μέτρηση, χρήση γεωμετρικών οργάνων, απλά και σύνθετα σχήματα). **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, αρχιτεκτονικά σχέδια, χαρτογράφηση). **Φυσική αγωγή** (κυκλικό χορό). **Ιστορία:** (κιονόκρανα, μετώπες, γεωμετρική εποχή). **Μύθοι και παραμύθια:** (ρώσικη κούκλα, οι τρεις αρκούδες).

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει αφορμή και για περαιτέρω εμπάθυνση στο θέμα, με ένα μικρό οργανωμένο σχέδιο εργασίας, όπου τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και θα διαπραγματευτούν το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους.

A. Ομάδα: Θα ψάξει στη φύση και στο δομημένο περιβάλλον εικόνες με σχήματα το ένα μέσα στο άλλο. Θα βρει φωτογραφίες, θα τις ζωγραφίσει και θα φτιάξει ένα μεγάλο κολάζ με φωτογραφίες και ζωγραφιές.

B. Ομάδα: Θα βρει παραμύθια και ιστορίες που σχετίζονται με το θέμα μας. Θα τις ζωγραφίσει και θα γράψει τις περιλήψεις τους.

Γ. Ομάδα: Θα μελετήσει στη γεωμετρία τη σχέση των σχημάτων (π.χ. ομόκεντροι κύκλοι) και θα παρουσιάσει τη θεωρία με συνοδεία πολλών σχημάτων που θα έχει σχεδιάσει με τα γεωμετρικά της όργανα. Θα βρει αρχιτεκτονικά σχέδια για την κατασκευή ενός σπιτιού και θα σχεδιάσει δικές της φανταστικές κατασκευές.

Δ. Ομάδα: Θα ψάξει σε βιβλία ιστορίας έργα με σχήματα το ένα μέσα στο άλλο (αγγεία γεωμετρικής περιόδου, κιονόκρανα, μετώπες), θα ζωγραφίσει, θα πλάσει με πηλό και πλαστελίνη έργα της αρχαίας Ελλάδας που θα τα παρουσιάσει στην εκδήλωση της τάξης.

E. Ομάδα: Θα μάθει 4 κυκλικούς χορούς και θα τους χορέψει την ημέρα της εκδήλωσης.

ΣΤ. Ομάδα τέχνης: Θα κάνει μια μεγάλη συλλογή έργων τέχνης και θα ταξινομήσει τα έργα σύμφωνα: α) με τα γεωμετρικά σχήματα (τρίγωνα, τετράγωνα, κύκλοι), β) με τα ελεύ-

θερα σχήματα και γ) με την παραστατική ή όχι απεικόνισή τους. Εκτός από τα έργα, θα γράψει και τα βιογραφικά στοιχεία των καλλιτεχνών.

Όλες οι ομάδες ταυτόχρονα θα δημιουργούν με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους έργα με σχήματα το ένα μέσα στο άλλο. Θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα οργανώσουν μια εκδήλωση, με θέμα «Μέσα κι έξω από τα σχήματα». Θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους σε γονείς, δασκάλους και συμμαθητές και θα φτιάξουν για ενθύμιο ένα γιγάντιο βιβλίο που θα περιέχει όλες τις εργασίες των παιδιών.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με ευχάριστο τρόπο θα κατανοήσουν ότι το μικρό σχήμα περιέχεται μέσα στο μεγάλο, ενώ το μεγαλύτερο εγγράφει το μικρότερο. Θα γνωρίσουν την εφαρμογή αυτής της σχέσης στην τέχνη, θα έρθουν σε επαφή με δείγματα μη παραστατικής τέχνης και θα δημιουργήσουν με ενθουσιασμό και φαντασία πρωτότυπα έργα.

A4. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Χρωματολογία»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή το **2ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** τέμπρες, πινέλα, ρολά, χαρτιά, χαρτόνια, **2ος άξονας:** γραμμές, χρώματα, σχήματα, μορφές. **3ος άξονας:** παρατήρηση της φύσης και του δομημένου περιβάλλοντος, **4ος άξονας:** ζωγραφική, **5ος άξονας:** σύγχρονη τέχνη, **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, συναισθηματική προσέγγιση έργων τέχνης, παιχνίδια προσέγγισης έργων τέχνης.

Βασικός στόχος: Οι μαθητές να παίξουν με τα χρώματα και να δημιουργήσουν ποικίλες αποχρώσεις.

Επιμέρους στόχοι

- Να θυμηθούν τις μίξεις των χρωμάτων και να ανακαλύψουν νέα χρώματα.
- Να ενημερωθούν για τη δημιουργία και τη χρήση των χρωματολογίων στη ζωή μας.
- Να συνηθίσουν να δημιουργούν ακολουθώντας συγκεκριμένες οδηγίες (δημιουργία απλών αποχρώσεων).
- Να καλλιεργήσουν τη φαντασία και τον προφορικό τους λόγο (εμπλουτισμός λεξιλογίου).
- Να γνωρίσουν το ρόλο του μαύρου και του άσπρου στη δημιουργία των χρωμάτων.
- Να ανακαλύψουν την ποικιλία αποχρώσεων που υπάρχει στη φύση.

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Τα παιδιά με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα δημιουργήσουν ποικίλες αποχρώσεις, θα χωριστούν σε ομάδες και θα ζωγραφίσουν με τα νέα χρώματα που θα δημιουργήσουν.

Σημ. Ο δάσκαλος μπορεί να οργανώσει το χρόνο των δραστηριοτήτων ανάλογα με την κρίση του και σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Κίνητρα: «Ελάτε να φτιάξουμε έναν πολύχρωμο κόσμο», είναι ένα κίνητρο που αρέσει ιδιαίτερα στα παιδιά. Ο δάσκαλος προτρέπει τα παιδιά να διοργανώσουν μια ημέρα αφιερωμένη στο χρώμα, να καλέσουν και άλλες τάξεις ή άλλα σχολεία, να δημιουργήσουν πολλά χρώματα και με αυτά να ζωγραφίσουν την αυλή του σχολείου, τους τοίχους ακόμα και προσωπικά τους αντικείμενα και ρούχα (μπλουζάκια, καπέλα κ.λπ.). Την εκδήλωση μπορεί να την καλύψουν τα ΜΜΕ της τοπικής κοινωνίας!

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει παλαιότερες γνώσεις των παιδιών για τα χρώματα, τις παρατηρήσεις και τις βιωματικές τους εμπειρίες. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, όπως η παρατήρηση, η συζήτηση, ο προβληματισμός, ο πειραματισμός και η ελεύθερη δημιουργία.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Μια επίσκεψη σε χρωματοπωλείο θα βοηθήσει τα παιδιά να δουν από κοντά πώς παρασκευάζονται τα χρώματα και ν' αντιληφθούν τη μεγάλη ποικιλία αποχρώσεων που υπάρχει. Επίσης θα παρατηρήσουν χρωματολόγια και θα συζητήσουν για τα ονόματά τους.

1η σελίδα: Μάθημα χρωμάτων με τον πίνακα του Πάουλ Κλέε. Οι μαθητές παρατηρούν ένα έργο του Κλέε και το περιγράφουν. Εστιάζουν την προσοχή τους στις αποχρώσεις που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης και στην εξελικτική διαβάθμιση των χρωμάτων από το ανοιχτό προς το σκούρο και αντίθετα. Δίνουν έναν τίτλο στο έργο. Ο δάσκαλος δείχνει και άλλα έργα του Κλέε με αποχρώσεις και αναφέρει λίγα λόγια για τον -ήδη γνωστό στα παιδιά-καλλιτέχνη. Προτείνει να πειραματιστούν στο μπλοκ με τέμπρες και με αφορμή το έργο του Κλέε να φτιάξουν τα δικά τους έργα με τρία χρώματα και πολλές αποχρώσεις.

2η σελίδα: Δημιουργία αποχρώσεων. Τα παιδιά πειραματίζονται με τα βασικά και δευτερεύοντα χρώματα και δημιουργούν καινούργια. Παρατηρούν ότι όταν προσθέτουν άσπρο σε ένα χρώμα το φωτίζουν, ενώ όταν προσθέτουν μαύρο το σκουραίνουν. Οι πειραματισμοί γίνονται σε μικρές ποσότητες και με όλα τα χρώματα. Όταν προσθέτουν σκούρα χρώματα, πρέπει να χρησιμοποιούν μικρή ποσότητα, σε αντίθεση με τα φωτεινά χρώματα που χρειάζονται περισσότερη ποσότητα για να έχουν ένα εμφανές αποτέλεσμα. Παρατηρούν τις χρωματικές μελέτες του Γιохάνες Ίπτεν και πειραματίζονται από το φωτεινό στο σκούρο και αντίστροφα. Ο δάσκαλος αναφέρει μερικά βιογραφικά στοιχεία για τον Ίπτεν, καθώς και πληροφορίες σχετικά με τις μελέτες που έκανε για το χρώμα. Περιγράφουν το δωδεκαμερή του κύκλο από το κέντρο (βασικά χρώματα) προς τα άκρα (δευτερεύοντα) και τις αποχρώσεις (κίτρινο, κίτρινο-πορτοκαλί, πορτοκαλί, κόκκινο-πορτοκαλί, κόκκινο, κόκκινο-βιολέ, βιολέ, μπλε-βιολέ, μπλε, μπλε-πράσινο, πράσινο, κίτρινο-πράσινο). Παρατηρούν ότι ανάμεσα στο κίτρινο και στο κίτρινο-πορτοκαλί μπορεί να υπάρξει και άλλη σειρά αποχρώσεων. Το ίδιο ισχύει για όλα τα χρώματα.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Πειραματισμοί και παιχνίδια με τέμπρες. Τα παιδιά δημιουργούν αποχρώσεις και φτιάχνουν τις δικές τους χρωματικές προτάσεις. Σε χαρτόνια δημιουργούν τα χρωματολόγια της τάξης και τα χρησιμοποιούν για τις δημιουργίες τους.

3η σελίδα: Τοπία με αποχρώσεις. Με αφορμή το έργο του Κλέε, προτείνονται δύο έργα: Ο βυθός της θάλασσας και μια πόλη. Τα παιδιά επιλέγουν όποιο θέμα θέλουν ή ακόμα αποφασίζουν να δημιουργήσουν ένα δικό τους. Συγκρίνουν τα παιδικά έργα με τη «Διπλή τέντα» του Κλέε και συζητούν για τη διαβάθμιση των χρωμάτων.

4η σελίδα: Όλο το σχολείο γεμίζει με χρώματα!

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Ζωγραφική σε χάρτινες κατασκευές.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (προβληματίζονται, παρατηρούν και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Τέμπρες, χοντρά χαρτόνια, πινέλα, μικρά ρολά, λευκά παλιά μπλουζάκια, ομπρέλες, καπέλα κ.λπ.

4. Στάδια εργασίας: α. Οι μαθητές σχεδιάζουν πάνω σε χοντρά χαρτόνια αυτοκίνητα, σπίτια, ποδήλατα, ομπρέλες, βεντάλιες και ό,τι άλλο θέλουν, και έπειτα τα κόβουν.

β. Ετοιμάζουν τα χρώματά τους σε παλέτες και πλαστικά πιάτα.

γ. Χρωματίζουν τις κατασκευές τους προσπαθώντας να πετύχουν ποικιλία αποχρώσεων.

δ. Παίζουν με τις κατασκευές τους και δημιουργούν στην τάξη μια πολύχρωμη γωνιά.

Συζητούν πώς δημιουργήθηκαν οι αποχρώσεις που βλέπουν στα έργα και ανακαλύπτουν το ρόλο του άσπρου και του μαύρου όταν θέλουν να φωτίσουν ή να σκουρύνουν ένα

χρώμα, καθώς και τη δημιουργία πολλών αποχρώσεων ενός χρώματος αλλάζοντας τις ποσοτικές των χρωμάτων με τις οποίες το δημιουργούν.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά με παιγνιώδη τρόπο θα δημιουργήσουν αποχρώσεις και θα ανακαλύψουν τα μικρά μυστικά των χρωμάτων.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Χρωματολογία από χρωματοπωλεία, έργα καλλιτεχνών με ποικιλία αποχρώσεων, αφίσες με φυσικά τοπία σε όλες τις εποχές του χρόνου.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. Πάουλ Κλέε, *Η Εικαστική Σκέψη 2*, μετάφραση Άννα Μοσχονά, εκδοτικός οίκος Μέλισσα, Αθήνα 1989.

2, 3, 4, α, β, γ, δ. Γιοχάνες Ίπτεν, *Η Τέχνη του χρώματος*, κείμενα εικαστικών καλλιτεχνών 5, Ένωση Καθηγητών Καλλιτεχνικών Μαθημάτων, Αθήνα 1998.

Κατάλογος εικόνων

1, «Διπλή τέντα», ακουαρέλα, 1923/114, (50,6X31,8 εκ.)

2, 3, 4, «Μελέτες για τη διδασκαλία των χρωμάτων»

Έργα στο τετράδιο ασκήσεων

α, β, γ, δ. Μελέτες για τη διδασκαλία των χρωμάτων, «Οι τέσσερις εποχές».

ε. Χρωματολογία από χρωματοπωλεία, ER-Lac, colotmix polysystem, Γ. Δ. Κούτλης, Α.Β.Ε.Ε., Βιομηχανία βερνικιών & χρωμάτων, Αθήνα.

Νέοι όροι: *Απόχρωση:* Οι διαφορετικές μορφές που μπορεί να πάρει ένα χρώμα. Για να αλλάξουμε την απόχρωση ενός χρώματος το αναμιγνύουμε με άλλο χρώμα.

Τονικότητα: Η διαβάθμιση του χρώματος από το φωτεινό προς το σκούρο και αντίστροφα με τη χρήση του άσπρου και του μαύρου.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις καλλιεργούν τη φαντασία των παιδιών και εμβαθύνουν στις νέες γνώσεις: Στην πρώτη σελίδα βλέπουν χρωματολογία και συμπληρώνουν τους χρωματικούς δίσκους με ξυλομπογιές ή κηρομπογιές. Στη δεύτερη σελίδα βλέπουν α) την άνοιξη, β) το καλοκαίρι, γ) το φθινόπωρο, και δ) το χειμώνα, μη παραστατικές μελέτες, με το συμβολισμό των χρωμάτων που επέλεξε ο Ίπτεν. Περιγράφουν τα έργα και βρίσκουν ομοιότητες και διαφορές με τα χρώματα που πιστεύουν ότι έχει κάθε εποχή. Έπειτα γράφουν κάτω από κάθε έργο το όνομα της εποχής στην οποία πιστεύουν ότι ταιριάζουν τα χρώματα. Επίσης ζωγραφίζουν στο μπλοκ τους ένα τοπίο με τα χρώματα της εποχής που θα επιλέξουν. Στην τρίτη σελίδα, α) τα παιδιά βλέπουν ένα δείγμα από χρωματολόγιο και συζητούν για το όνομα του κάθε χρώματος* και β) δίνουν τα δικά τους ονόματα στο δεύτερο δείγμα, προσπαθώντας να συνδέσουν το χρώμα με ένα όνομα που του ταιριάζει. Φτιάχνουν δικά τους χρωματολόγια στο μπλοκ.

*Τα ονόματα του χρωματολογίου είναι γραμμένα στην αγγλική γλώσσα. Αν κάποια παιδιά γνωρίζουν αγγλικά μπορούν να τα διαβάσουν, αλλιώς διαβάζουν τη μετάφρασή τους.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά ζωγραφίζουν έναν κήπο με λουλούδια. Χρησιμοποιούν όσο περισσότερες αποχρώσεις μπορούν.

2. Επισκέπτονται ένα χρωματοπωλείο, συζητούν με το χρωματοπώλη και παρακολουθούν τη διαδικασία παρασκευής χρωμάτων.

3. Φτιάχνουν μια ζωγραφιά στον υπολογιστή χρησιμοποιώντας ποικιλία χρωμάτων.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το θέμα συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου, περιγραφικός λόγος), **Μαθηματικά** (σχήματα, μετρήσεις), **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση της φύσης)

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει αφορμή και για περαιτέρω εμπάθυνση στο θέμα, με ένα οργανωμένο σχέδιο εργασίας. Τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες-χρώματα και κάθε ομάδα θα προσπαθήσει να δημιουργήσει πολλές αποχρώσεις του χρώματός της και θα τις παρουσιάσει στην τάξη. Με τα χρώματα που θα φτιάξουν μπορούν να δημιουργήσουν ποικίλα έργα της αρεσκείας τους μαζί με τα προτεινόμενα της ενότητας. Επίσης:

Α. Ομάδα: Θα βρει πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για τη δημιουργία των χρωμάτων με φυσικά υλικά (φυτά, φρούτα κ.λπ.).

Β. Ομάδα: Θα βρει έργα τέχνης και θα μελετήσει τα χρώματα που χρησιμοποιούν οι ζωγράφοι στα έργα τους.

Γ. Ομάδα: Θα βρει φωτογραφικό υλικό από περιοδικά για το ρόλο του χρώματος στη ζωή του ανθρώπου (ενδυμασία, προσωπικά αντικείμενα, διακόσμηση, μακιγιάζ κ.λπ.) και με αυτό θα φτιάξει ένα μεγάλο βιβλίο.

Δ. Ομάδα: Θα παρουσιάσει τις αποχρώσεις της φύσης σε όλες τις εποχές του χρόνου με φωτογραφίες που θα βρει σε περιοδικά.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα παίξουν δημιουργικά με τα χρώματα και θα ανακαλύψουν την ποικιλία τους.

A5. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Γύρω-ολόγυρα»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή το **2ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** χρήση μολυβιών, μαρκαδόρων, χαρτόνια, κόλλες, γεωμετρικά όργανα, τυχαίο και άχρηστο υλικό. **2ος άξονας:** σημεία, γραμμές, σχήματα. **3ος άξονας:** παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. **4ος άξονας:** σχέδιο, κολάζ, κατασκευές. **5ος άξονας:** γνωριμία με σύγχρονα έργα τέχνης. **6ος άξονας:** απλή περιγραφή έργων τέχνης.

Βασικός στόχος: Να κατανοήσουν τα παιδιά την έννοια του περιγράμματος παρατηρώντας το φυσικό και δομημένο περιβάλλον, να τη συνδέσουν με άλλα γνωστικά αντικείμενα, όπως τα μαθηματικά-γεωμετρία (περίμετρος των γεωμετρικών σχημάτων), και να δημιουργήσουν έργα με περιγράμματα χρησιμοποιώντας διαφορετικά υλικά.

Επιμέρους στόχοι

- Να σχεδιάσουν περιγράμματα μορφών με αυξανόμενη ευχέρεια.
- Να κατανοήσουν την αξία του περιγράμματος στην εικαστική δημιουργία. - Να γνωρίσουν έργα με περιγράμματα, δημιουργίες σύγχρονων καλλιτεχνών. **Χρόνος:** Δίωρο διδασκαλίας. Την πρώτη ώρα τα παιδιά με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα μελετήσουν και θα σχολιάσουν το θέμα. Τη δεύτερη ώρα θα χωριστούν σε ομάδες και θα επιλέξουν ποιες από τις δραστηριότητες θα πραγματοποιήσουν. *Σημ.* Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Το θέμα μπορεί να αποτελέσει αφορμή να γίνουν τοιχογραφίες μέσα στην τάξη, με τα περιγράμματα των ίδιων των παιδιών.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Θα ακολουθηθεί σύνθετη μέθοδος διδασκαλίας (πολυπαραδειγματική). Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών, τις παρατηρήσεις και τις γνώσεις τους από άλλα μαθήματα. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η παρατήρηση, η συζήτηση και ο προβληματισμός θα βοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν με ευχάριστο και βιωματικό τρόπο το ρόλο του περιγράμματος στην επιστήμη και στην τέχνη.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά εικόνες από το φυσικό και

δομημένο περιβάλλον (απολιθώματα φυτών, ζώων, ψαριών, περιγράμματα σχημάτων, χάρτες, αρχιτεκτονικά σχέδια, σχέδια κατασκευών αυτοκινήτων, καραβιών, αεροπλάνων, σχέδια μόδας). Τα παιδιά συζητούν για το ρόλο του περιγράμματος και μέσα από αυτό αναγνωρίζουν τις μορφές των αντικειμένων. Στη συνέχεια σχεδιάζουν τα περιγράμματα των γεωμετρικών τους οργάνων και βρίσκουν την περίμετρο των σχημάτων που σχεδίασαν. Ακολουθεί συζήτηση για τη σχέση των όρων περίγραμμα-περίμετρος και με τη βοήθεια του δασκάλου καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι σε όλα τα σχήματα το περίγραμμα είναι το συνολικό μήκος της περιμέτρου.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν, περιγράφουν και σχολιάζουν το έργο του Κάλντερ και ο δάσκαλος τους ενημερώνει ότι είναι γλυπτό φτιαγμένο από σύρμα. Στην επόμενη φωτογραφία, βλέπουν τον ίδιο τον Πικάσο να σχεδιάζει με περιγράμματα ένα τοπίο. Στη συνέχεια παρατηρούν έργα των παιδιών με περιγράμματα και αναγνωρίζουν τις μορφές

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά δημιουργούν περιγράμματα μορφών με σύρματα.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Σύρματα και πένσα.

4. Στάδια εργασίας: α. Κόβουν με την πένσα κομμάτια σύρματος. Καλύπτουν τις άκρες με χαρτοταινία για προστασία.

β. Φτιάχνουν διάφορες απλές μορφές.

γ. Τοποθετούν τα συρμάτινα γλυπτά τους σε μια βάση από φελιζόλ.

2η σελίδα: Οι μαθητές σχολιάζουν τα έργα του Άγγλου καλλιτέχνη Τόνι Γκραγκ. Ο δάσκαλος παρουσιάζει τη ζωή και το έργο του καλλιτέχνη και εστιάζει την προσοχή των παιδιών στον τρόπο με τον οποίο έχουν φτιαχτεί τα έργα. Χαρακτηριστικό στην πρώτη φωτογραφία είναι το περίγραμμα της σκιάς του καλλιτέχνη, από όπου τα παιδιά μπορούν να πάρουν την αφορμή για αντίστοιχες δημιουργίες. Στη δεύτερη φωτογραφία, ο καλλιτέχνης έχει σχεδιάσει το περίγραμμά του και με την τεχνική του κολάζ έχει γεμίσει το εσωτερικό του με θραύσματα βιομηχανικών πλαστικών υλικών (πλαστικές λεκάνες, παιχνίδια, μπουκάλια κ.ά.). Στο τρίτο έργο, σχεδιάζει σε μεγάλο μέγεθος το περίγραμμα ενός πλαστικού δοχείου. Κολλά στο εσωτερικό του διάφορα πλαστικά αντικείμενα. Το ίδιο το αντικείμενο βρίσκεται μπροστά από το κολάζ του καλλιτέχνη. Το πραγματικό αντικείμενο και το κολάζ έχουν κοινό στοιχείο το μπλε χρώμα αλλά έχουν διαφορετικό μέγεθος

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. Περιγραφή: Περιγράμματα παιδιών

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (δημιουργίες με συμμετοχή του σώματος των παιδιών).

3. Υλικά-μέσα: Τυχαίο και άχρηστο υλικό (χάρτινα πιάτα και ποτήρια), μάλλινες κλωστές, κόλλες και χαρτί του μέτρου.

4. Στάδια εργασίας: α. Δύο μαθητές ξαπλώνουν πάνω σε χαρτί του μέτρου και οι συμμαθητές τους σχεδιάζουν τα περιγράμματά τους.

β. Στο πρώτο περίγραμμα γεμίζουν το εσωτερικό του με κόλλα ατλακόλ. Στο δεύτερο, και σε πάχος 5εκ., περνούν με πινέλο κόλλα ατλακόλ.

γ. Στην πρώτη φιγούρα κολλούν τα υλικά τα οποία έχουν συγκεντρώσει. Στη δεύτερη, επαναλαμβάνουν όσες φορές θέλουν το περίγραμμα, κολλώντας μάλλινες κλωστές

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με την παρατήρηση και τη συζήτηση θα κατανοήσουν το σπουδαίο ρόλο του περιγράμματος στη φύση, στην τέχνη και στις επιστήμες. Θα μάθουν νέους όρους και θα δημιουργήσουν πρωτότυπα έργα μόνο με περιγράμματα.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Σλάντς, διαφάνειες, φωτογραφίες με περιγράμματα, γεωμετρικά όργανα, χάρτες, πατρόν.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. Άλκης Χαραλαμπίδης, *Η τέχνη του εικοστού αιώνα*, Τόμος II, University Studio Press. Εκδόσεις επιστημονικών βιβλίων και περιοδικών. Θεσσαλονίκη 1993.
2. Βερονίκ Αντουάν, *Μια μέρα στο εργαστήρι του*, Πικάσο, Γνωριμία με τους Ζωγράφους, Διάγραμμα\Ντουντούμης, Αθήνα, 1997
- 3,4,5. *Tony Gragg. Sculpture 1975-1990*, Thames and Hudson, London and New York, 1991.

Κατάλογος εικόνων

1. «Σφαιροβόλος», Α.Κάλντερ, 1929, Παρίσι, Musée National d'art Moderne.
 2. «Στο εργαστήρι του Πικάσο στο Βαλορί», Φωτ. του Ε. Κουίν.
 3. «Χωρίς τίτλο», Τόνι Γκραγκ, 1971
 4. «Αυτοπροσωπογραφία», Τόνι Γκραγκ, 1980, found plastic fragments, cava sack, 67X25 3\4
 5. «Μπλε μπουκάλι», Τόνι Γκραγκ, 1982, Installed at Metropolitan, Museum, Tokyo
- Νέοι όροι:** *Περίγραμμα:* Η γραμμή που γράφει ολόγυρα μια μορφή ή ένα αντικείμενο.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπειρωτικό χαρακτήρα. Τα παιδιά φτιάχνουν πρωτότυπα ρούχα με πατρόν, ανακαλύπτουν πόσα σχήματα κρύβονται μέσα στο σύμπλεγμα των περιγραμμάτων και χρωματίζουν κάθε φόρμα με διαφορετικό χρώμα.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά κάνουν μια ανεικονική (αφηρημένη) σύνθεση, χρησιμοποιώντας πολλές φορές τα περιγράμματα των γεωμετρικών οργάνων. Χρησιμοποιούν τους μαρκαδόρους τους.
2. Σχεδιάζουν στο μπλοκ το περίγραμμα μιας μορφής της αρεσκείας τους και επαναλαμβάνουν πολλές φορές το ίδιο περίγραμμα, προσπαθώντας να πετύχουν καλύτερο αποτέλεσμα. Η άσκηση αυτή βοηθά στην ανάπτυξη των σχεδιαστικών δεξιοτήτων των παιδιών.
3. Φτιάχνουν τα περιγράμματα τριών συμμαθητών τους και τα γεμίζουν με μικρές πέτρες. Χρωματίζουν τις πέτρες με τέμπερες
4. Σχεδιάζουν σε όλες τις πλευρές μιας χαρτόκουτας διάφορα περιγράμματα και τα γεμίζουν με πινέζες.
5. Με ξυλάκια φτιάχνουν ένα τοπίο μόνο με περιγράμματα.
6. Σχεδιάζουν με το μολύβι στο μπλοκ, περιγράμματα μορφών από το φυσικό και δομημένο περιβάλλον (ανθρώπους, ψάρια, φυτά, κανάτια, ζώα, σπία). Στη συνέχεια (με τη βοήθεια ενός ενήλικα) λυγίζουν λεπτό σύρμα ή καλώδια αντιγράφοντας πάνω στο μπλοκ κάποια από τα περιγράμματα που ήδη σχεδίασαν. Το αποτέλεσμα είναι γλυπτά με περιγράμματα διαφόρων μορφών, δημιουργίες που όλες μαζί μπορεί να αποτελέσουν μια ομαδική σύνθεση.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η έννοια του μαθήματος «Περιγράμματα» συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (εμπλουτισμός λεξιλογίου). **Μαθηματικά** (περίμετρος σχημάτων). **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος). **Φυσική αγωγή** (το ανθρώπινο σώμα).

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει αφορμή και για περαιτέρω εμπάθυνση στο θέμα, με ένα μικρό οργανωμένο σχέδιο εργασίας, όπου τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και θα διαπραγματευτούν το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους:

Α. Ομάδα: Θα ερευνήσει την παρουσία του περιγράμματος στο φυσικό περιβάλλον, θα φτιάξει ένα φωτογραφικό κατάλογο με περιγράμματα μορφών που εντοπίζει γύρω της.

Β. Ομάδα: Θα ασχοληθεί με το χώρο της μόδας και τη χρήση του περιγράμματος για την δημιουργία των ενδυμάτων.

Γ. Ομάδα επιστήμης: Θα μελετήσει και θα καταγράψει την παρουσία του περιγράμματος σε διάφορες επιστήμες (μαθηματικά, γεωμετρία, γεωγραφία, αρχιτεκτονική).

Δ. Ομάδα τέχνης: Θα ψάξει να βρει έργα καλλιτεχνών με περιγράμματα.

Όλες οι ομάδες θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα οργανώσουν μια εκδήλωση με θέμα «*Το περίγραμμα στη ζωή μας*». Θα παρουσιάσουν ολοκληρωμένα το περίγραμμα στη φύση και το δομημένο περιβάλλον, στη μόδα, στις επιστήμες, στις τέχνες καθώς και δικές τους δημιουργίες με περιγράμματα.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Οι μαθητές θα κατανοήσουν το σημαντικό ρόλο του περιγράμματος στις επιστήμες και στην τέχνη.

Α6. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Στο ρυθμό των λουλουδιών»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή το **2ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ο άξονας:** χρήση μολυβιών και μαρκαδόρων, χαρτόνια, χαρτόκουτες, ξυλάκια, μεταλλικά αντικείμενα (συνδετήρες, ροδέλες). **2ος άξονας:** σχήματα, μορφές, υφή. **3ος άξονας:** παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, λουλούδια, διακόσμηση. **4ος άξονας:** σχέδιο, ζωγραφική, τυπώματα, κολάζ, κατασκευές. **5ος άξονας:** γνωριμία με καλλιτέχνες και το έργο τους. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικός στόχος: Να αντιληφθούν οι μαθητές την παρουσία των σχημάτων μέσα στα φυσικά λουλούδια, στα διακοσμητικά μοτίβα, τη δημιουργία ρυθμού και να γνωρίσουν πολλούς και διαφορετικούς τρόπους δημιουργίας εμπνευσμένους από αυτά.

Επιμέρους στόχοι

- Να παρατηρήσουν διακοσμητικά μοτίβα και να κατανοήσουν ότι με την επανάληψη ενός μοτίβου δημιουργείται ο ρυθμός.
- Να σχεδιάσουν και να δημιουργήσουν διακοσμητικά μοτίβα με σχήματα.
- Να φτιάξουν πρωτότυπα λουλούδια με σχήματα και με ποικιλία υλικών.
- Να αντιληφθούν ότι υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί τρόποι έκφρασης παρατηρώντας τα έργα του Τάκις.
- Να χρησιμοποιήσουν στις δημιουργίες τους υλικά με υφή διαφορετική (μεταλλικά, ξύλινα) από αυτών που συνήθως χρησιμοποιούν.
- Να γνωρίσουν τον Ανρί Ματίς και την ιδιαίτερη αγάπη του για τα λουλούδια.

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Την πρώτη ώρα με τη βοήθεια του βιβλίου θα κατανοήσουν ότι με σχήματα μπορούμε να φτιάξουμε λουλούδια, και τη δεύτερη ώρα θα αποφασίσουν ποιες δραστηριότητες θα πραγματοποιήσουν.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Το θέμα προσφέρεται για ένα μικρό οργανωμένο σχέδιο εργασίας. Κίνητρο των μαθητών θα είναι μια πολυ-εκδήλωση στην τάξη τους, με θέμα «Τα σχήματα, τα λουλούδια και η τέχνη».

II. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Παρατήρηση, προβληματισμός, πειραματισμός, δημιουργία.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος φέρνει στην τάξη φωτογραφίες με αρχαία και βυζαντινά διακοσμητικά μοτίβα, λαϊκά εργόχειρα, πηλίνα σκεύη κ.λπ. Οι μαθητές παρατη-

ρούν τις εικόνες που περιέχουν και αναφέρουν πού αλλού έχουν δει παρόμοιες εικόνες. Εστιάζουν στα σχήματα, στους συνδυασμούς τους και στη ρυθμική επανάληψη.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν και σχολιάζουν τις εικόνες με τα βυζαντινά διακοσμικά και τα διακοσμικά των αγγείων. Σε όλα τα διακοσμικά, το αποτέλεσμα δημιουργείται από την αυστηρή επανάληψη των μοτίβων και αυτό είναι απαραίτητο για να επιτευχθεί ο ρυθμός. Για να κατανοήσουν τα παιδιά τι είναι ρυθμός, ο δάσκαλος αναφέρει παραδείγματα από τη μουσική, το χορό και τη γυμναστική.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. Τα παιδιά βρίσκουν στο περιβάλλον τους διακοσμικά μοτίβα με λουλούδια (κεντήματα, κουρτίνες, υφάσματα κ.λπ.), τα σχεδιάζουν με γεωμετρικά όργανα και τα επαναλαμβάνουν πολλές φορές. Εργάζονται σε χαρτόνι. Αν δυσκολευτούν, μπορούν να σχεδιάσουν με το χέρι.

2. Φτιάχνουν μοτίβα λουλουδιών με μεταλλικά αντικείμενα (ροδέλες, συνδετήρες, παραμάνες κ.λπ.).

2η σελίδα: Γνωριμία με τον Ματίς και το έργο του. Οι μαθητές παρατηρούν τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποίησε ο καλλιτέχνης τα λουλούδια για τα δικά του διακοσμικά μοτίβα. Στο πρώτο σχέδιο επαναλαμβάνει το ίδιο μοτίβο με διαφορετικά χρώματα, ενώ στον πίνακα με το εργαστήρι του επαναλαμβάνει το ίδιο λουλούδι με ίδιο χρώμα αλλά με ελεύθερη διάταξη. Διαβάζουν και σχολιάζουν τα λόγια του καλλιτέχνη και ο δάσκαλος αναφέρει λίγα βιογραφικά στοιχεία. Στη φωτογραφία που δείχνει το εργαστήρι του Ματίς, τα παιδιά αντιλαμβάνονται αμέσως την προτίμηση του καλλιτέχνη και την αγάπη του για τα λουλούδια. Παρατηρούν τις στολές και ανακαλύπτουν και εκεί διακοσμικά μοτίβα λουλουδιών.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές δίνουν το δικό τους όνομα στο εργαστήρι του Ματίς και συζητούν πώς θα ήθελαν να διακοσμήσουν το δικό τους δωμάτιο. Η συζήτηση αυτή θα καλλιεργήσει τη φαντασία των παιδιών και θα τα βοηθήσει στις επόμενες δημιουργίες τους.

3η σελίδα: Τα λουλούδια της γεωμετρίας.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

A) 1. **Περιγραφή:** Ταπετσαρίες με διακοσμικά μοτίβα λουλουδιών.

2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειραματισμός.

3. **Υλικά-μέσα:** Χαρτιά του μέτρου, χαρτόνι λευκό, γεωμετρικά όργανα, τέμπερες, σφουγγαράκια.

4. **Στάδια εργασίας:**

α. Οι μαθητές χρησιμοποιώντας τα γεωμετρικά όργανα σχεδιάζουν σχήματα πάνω στο χαρτόνι, έτσι ώστε να δημιουργούν τη μορφή ενός λουλουδιού, και έπειτα τα κόβουν.

β. Τοποθετούν πάνω στο χαρτί του μέτρου το μοτίβο και χρησιμοποιώντας σφουγγαράκια χρωματίζουν τον κενό χώρο με τέμπερες.

γ. Επαναλαμβάνουν την ίδια διαδικασία προσέχοντας να είναι στη σειρά τα μοτίβα.

δ. Η επιλογή των χρωμάτων είναι ελεύθερη. Κollούν το χαρτί του μέτρου στον τοίχο της τάξης.

B) 1. **Περιγραφή:** Εικόνες γεμάτες λουλούδια.

2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειραματισμός.

3. **Υλικά-μέσα:** Φωτοτυπίες εικόνων που μας αρέσουν, με θέμα σπίνα, αυτοκίνητα, προσωπικά αντικείμενα κ.λπ., τέμπερες, αυτοσχέδιες σφραγίδες με μορφές λουλουδιών.

4. **Στάδια εργασίας:**

α. Οι μαθητές φτιάχνουν σφραγίδες με λεπτά σφουγγαράκια σε μορφή λουλουδιών.

β. Βγάζουν φωτοτυπία μια εικόνα που τους αρέσει.

γ. Βουτούν τις σφραγίδες στις τέμπρες και τις τυπώνουν σε όλη την επιφάνεια την οποία γεμίζουν με λουλούδια.

δ. Αν θέλουν χρησιμοποιούν ένα ή περισσότερα χρώματα.

4η σελίδα: Τα λουλούδια του ανέμου.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. **Περιγραφή:** Λουλούδια – Σήματα της αυλής.

2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειραματισμός.

3. **Υλικά-μέσα:** Χαρτόκουτες, γεωμετρικά όργανα, μεταλλικοί ή ξύλινοι ράβδοι, τέμπρες.

4. **Στάδια εργασίας:**

α. Οι μαθητές σχεδιάζουν σχήματα σε διάφορα μεγέθη πάνω σε χαρτόκουτες και τα κόβουν.

β. Τα χρωματίζουν με τέμπρες.

γ. Τα στερεώνουν στις μεταλλικές ράβδους.

δ. Τοποθετούν τα λουλούδια στην αυλή του σχολείου.

5η σελίδα: Ακανθόκηποι. Οι μαθητές παρατηρούν τα λουλούδια που έφτιαξαν τα παιδιά, τα περιγράφουν και βρίσκουν τις διαφορές με τα λουλούδια των άλλων σελίδων. Καταλήγουν ότι αυτά τα λουλούδια έγιναν με στερεά (σφαίρες) και γραμμές, δεν έχουν αυστηρή διάταξη και αποτελούν μια ελεύθερη εγκατάσταση στο χώρο.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. **Περιγραφή:** Διακοσμητικοί κήποι με γαιδουράγκαθα.

2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειραματισμός.

3. **Υλικά-μέσα:** Εφημερίδες, νερό, κόλλα ατλακόλ, τέμπρες, οδοντογλυφίδες, πευκοβελόνες, φελιζόλ.

4. **Στάδια εργασίας:**

α. Οι μαθητές κόβουν τα φύλλα μιας εφημερίδας σε λωρίδες και τα βάζουν για μια μέρα σε έναν κουβά με χλιαρό νερό να μουλιάσουν.

β. Την επόμενη μέρα, στραγγίζουν το νερό, προσθέτουν λίγη ατλακόλ και πλάθουν καλά, έτσι ώστε να διαλυθούν τελείως οι εφημερίδες και να γίνει το μίγμα ομοιόμορφο.

γ. Στραγγίζουν ξανά τα τελευταία υπολείμματα νερού, μοιράζουν τη «ζύμη» και προσθέτουν ό,τι χρώμα επιθυμούν

δ. Φτιάχνουν με εφημερίδες μπάλες και τις στερεώνουν με χαρτοταινία σε ξυλάκια.

ε. Χρωματίζουν τις οδοντογλυφίδες μέσα σε αραιωμένη τέμπρα.

στ. Καλύπτουν τις μπάλες με το χαρτοπολλό και στερεώνουν γύρω γύρω οδοντογλυφίδες ή πευκοβελόνες.

ζ. Αφήνουν τα λουλούδια να στεγνώσουν μία μέρα.

η. Τοποθετούν τα λουλούδια σε μια τετράγωνη πλάκα από φελιζόλ και φτιάχνουν τις δικές τους συνθέσεις.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά θα γνωρίσουν τα διακοσμητικά μοτίβα και τον ρόλο της επανάληψης στη δημιουργία του ρυθμού. Θα ανακαλύψουν ότι με **σχήματα** και **στερεά** μπορούν να φτιάξουν λουλούδια, και θα δημιουργήσουν με **σχέδιο, ζωγραφική, κολάζ, στένσιλ, τυπώματα** και **κατασκευές**.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Βιβλία με διακοσμητικά βυζαντινά μοτίβα, αγγεία, είδη λαϊκής τέχνης.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. Donald E. Strong, *Παγκόσμιος Ιστορία Τέχνης*, Ο κλασικός κόσμος, τ.3, Εκδ. Ήχρυσός Τύπος'. Α.Ε. 1976

2. Άννα Μοσχονά-Καλαμάρα, *Θεωρία και διδακτική της τέχνης*, Μορφολογία, Αθήνα, Ο.Ε.Δ..Β.

3,4,5. Π. Βαμπούλη, *Βυζαντινή διακοσμητική*, εκδόσεις Αστέρος, Αλ. και Ε. Παπαδημητρίου Λυκούργου 10 Αθήνα.

6,7. *Matisse in Morocco*, National gallery of Art, Washington.

8. Gerard Durozoi, *Matisse*, Studio Editios, london.

9. Ανρί Ματίς.

Κατάλογος εικόνων

1. «*Νωπογραφία*», 13^{ος} αι.π.χ. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

2. Σχεδίαση από το φυσικό (στο μουσείο) διακοσμητικών μοτίβων μαθητών Β΄ γυμνασίου.

3,4,5. Βυζαντινά διακοσμητικά μοτίβα.

6. «*Μεγάλη διακοσμητική σύνθεση με μάσκα*», 1953, National Gallery of Art, Washington, Ailsa Mellon Bruce fund.

7. «*Φωτογραφία από το εργαστήριο του Ματίς*», North African costumes and textiles collected by Matisse.

8. «*Νεκρή φύση με μελιτζάνες*», 1911 (212X246 εκ.), Musée de Peinture et de Sculpture, Grenoble.

Νέοι όροι: *Ρυθμός:* Η εναλλαγή κινήσεων σε καθορισμένο χρονικό διάστημα και με ορισμένη τάξη (χορός, γυμναστική).

Η συμμετρία των μερών ενός συνόλου και η τακτική επανάληψή του (πλαστικές τέχνες).

Μοτίβο: Το εικαστικό θέμα που κυριαρχεί ή επαναλαμβάνεται σε διακόσμηση αντικειμένου. Γενικά, μοτίβο είναι ό,τι αναπαράγεται και επαναλαμβάνεται στερεότυπα.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα. Στην πρώτη σελίδα οι μαθητές παρατηρούν τα λουλούδια και ανακαλύπτουν ποια σχήματα έχουν τα πέταλά τους. Αν θέλουν φτιάχνουν μια συλλογή με πέταλα λουλουδιών, όπου θα διαφαινονται καθαρά τα σχήματα. Επίσης αναλύουν όποιο λουλούδι θέλουν και το σχεδιάζουν μόνο με σχήματα. Στη δεύτερη σελίδα φτιάχνουν με χαρτοδιπλωτική ένα μοτίβο λουλουδιού.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Οι μαθητές βρίσκουν είδη λαϊκής τέχνης με διακοσμητικά μοτίβα, τα φέρνουν στο σχολείο και στολίζουν μια γωνιά της τάξης τους.

2. Ψάχνουν στα βιβλία των θρησκευτικών και της ιστορίας και βρίσκουν διακοσμητικά μοτίβα.

3. Βρίσκουν έργα και άλλων καλλιτεχνών που ζωγράρισαν λουλούδια και τα παρουσιάζουν στην τάξη.

4. Δημιουργούν στην τάξη μια μεγάλη σύνθεση με λουλούδια φτιαγμένα από σχήματα. Δίνουν τίτλο στο έργο τους χρησιμοποιώντας τις λέξεις: γεωμετρία, λουλούδια, κήπος, σχήματα, μοτίβα, σύνθεση.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το θέμα συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (εμπλουτισμός λεξιλογίου), **Μαθηματικά** (γραμμές, σχήματα, μεγέθη, διατάξεις, μετρήσεις), **Μελέτη περιβάλλοντος** (φυτά, διακόσμηση χώρων, αντικειμένων), **Φυσική αγωγή** (περπάτημα, τρέξιμο, κίνηση, χορός, αθλήματα), **Μουσική** (ρυθμός).

Το πλούσιο και ενδιαφέρον αυτό θέμα προσφέρεται για ένα δημιουργικό σχέδιο εργασίας, όπου οι μαθητές θα χωριστούν και θα εργαστούν σε τέσσερις ομάδες:

A. Ομάδα: Θα βρει πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για τα διακοσμητικά μοτίβα από την αρχαιότητα ως σήμερα.

B. Ομάδα επιστήμης: Θα αναλύσει τα μοτίβα της πρώτης ομάδας σε σχήματα και θα τα σχεδιάσει.

Γ. Ομάδα μουσικο-χορευτική: Για την κατανόηση του ρυθμού θα επιλέξει παραδοσιακά τραγούδια και χορούς και θα τους παρουσιάσει.

Δ. Ομάδα τέχνης: Θα βρει έργα σύγχρονων καλλιτεχνών με λουλούδια και θα τα εκθέσει δίπλα στη γωνιά των διακοσμητικών μοτίβων για να γίνει εμφανής ο διαφορετικός τρόπος έκφρασης και δημιουργίας των καλλιτεχνών.

Όλες οι ομάδες θα δημιουργούν παράλληλα τα δικά τους έργα με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Στο τέλος της έρευνας όλες οι ομάδες θα εκθέσουν τις εργασίες τους σε μια «Διακοσμητική» έκθεση του σχολείου.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Οι μαθητές θα αντιληφθούν και θα ανακαλύψουν σχήματα μέσα στα λουλούδια και θα γνωρίσουν την αξία της επανάληψης για τη δημιουργία του ρυθμού.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β

Από τη φύση και το περιβάλλον του ανθρώπου

B1. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Αντιθέσεις»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **3ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας**: χρήση τυχαίου υλικού, τέμπερες, μαρκαδόροι, χαρτόνια, χαρτιά, κόλλες, γεωμετρικά όργανα. **2ος άξονας**: γραμμές, σχήματα, υφή. **3ος άξονας**: παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, αντιθέσεις. **4ος άξονας**: σχέδιο, ζωγραφική, μικροκατασκευές. **5ος άξονας**: γνωριμία με ελληνικά και ξένα έργα τέχνης. **6ος άξονας**: περιγραφή έργων τέχνης και χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικό στόχος: Οι μαθητές να κατανοήσουν ότι οι αντιθέσεις είναι νόμος της φύσης, κυρίαρχος και απαραίτητος στη ζωή και στην τέχνη. Να παρατηρήσουν προσεκτικά τις διαφορές αντίθετων εννοιών και να προσπαθήσουν να τις απεικονίσουν στο χαρτί και στις κατασκευές τους.

Επιμέρους στόχοι

- Να παρατηρήσουν αντιθέσεις ως προς το χρώμα (φωτεινό-σκούρο).
- Να γνωρίσουν την ακραία χρωματική αντίθεση άσπρου-μαύρου.
- Να κατανοήσουν την απαραίτητη σύμπραξη του μικρού με το μεγάλο στη φύση και την τέχνη.
- Να σχεδιάσουν, να ζωγραφίσουν και να κατασκευάσουν έργα με ζευγάρια αντιθέτων.
- Να ενημερωθούν για τον τρόπο με τον οποίο οι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν και αποδίδουν στα έργα τους τις αντιθέσεις.
- Να γνωρίσουν έργα τέχνης Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Την πρώτη ώρα, τα παιδιά με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα παρατηρήσουν ζευγάρια αντιθέτων στη φύση, στο περιβάλλον και σε έργα τέχνης. Θα συζητήσουν και θα καταθέσουν τις απόψεις και τις προσωπικές τους εμπειρίες, θα ενημερωθούν για τον τρόπο χρήσης των αντιθέσεων από τους καλλιτέχνες και θα κατανοήσουν το σημαντικό ρόλο που αυτές κατέχουν στη ζωή μας. Τη δεύτερη ώρα θα χωριστούν σε ομάδες και α) θα δημιουργήσουν έργα με φωτεινά και σκούρα χρώματα, β) θα πειραματιστούν με την ακραία αντίθεση του άσπρου-μαύρου, και γ) θα σχεδιάσουν μικρά και μεγάλα σχήματα και θα φτιάξουν μικρές και μεγάλες κατασκευές.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Οι αντιθέσεις αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής μας. Τα παιδιά θα ενθουσιαστούν με την ιδέα να τις χρησιμοποιήσουν στις δημιουργίες τους συνειδητά και χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών, τις παρατηρήσεις και τις γνώσεις τους. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η παρατήρηση (άμεση και έμμεση), η συζήτηση, και ο προβληματισμός θα ενθουσιάσουν τα παιδιά και θα δημιουργήσουν ποικίλα έργα αντιθέσεων.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά φωτογραφίες από τη φύση

και το δομημένο περιβάλλον, με εμφανές το στοιχείο της αντίθεσης. Προκαλεί τα παιδιά να καταθέσουν τις δικές τους εμπειρίες και γνώσεις. Τα παιδιά παρατηρούν, περιγράφουν, αναφέρουν και καταγράφουν όσα ζεύγη αντιθέτων γνωρίζουν.

1η σελίδα: Τα παιδιά γνωρίζουν τον ζωγράφο Γιάννη Τσαρούχη και παρατηρούν δύο έργα του καλλιτέχνη που απεικονίζουν το καφενείο «Νέον» την ημέρα και τη νύχτα. Προσέχουν τα χρώματα που χρησιμοποίησε ο ζωγράφος για να αποδώσει τη μέρα και τη νύχτα. Ο δάσκαλος αναφέρει τα βιογραφικά στοιχεία του Γ. Τσαρούχη.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά φτιάχνουν ένα σπίτι με πολλά παράθυρα.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Χαρτόκουτες, τέμπερες, κόλλα, χρωματιστές ζελατίνες, κοπίδι ασφαλείας, ψαλίδια.

4. Στάδια εργασίας:

α. Οι μαθητές με το κοπίδι και με τη βοήθεια του δασκάλου ανοίγουν παράθυρα και πόρτες στις χαρτόκουτες (σε διαφορετικό σχήμα και μέγεθος)

β. Βάφουν με τέμπερες (σε σκούρο χρώμα) τις χαρτόκουτες και με κόκκινο χρώμα τη σκεπή.

γ. Κollούν στην εσωτερική πλευρά τις ζελατίνες (κόκκινες, κίτρινες, μπλε, πράσινες) έτσι ώστε κάθε κενό να έχει διαφορετικό χρώμα.

δ. Βάζουν μέσα στη χαρτόκουτα έναν αναμμένο φακό (σε σκοτεινό χώρο) και παρατηρούν τα αποτελέσματα. Κάνουν το ίδιο σε φωτεινό χώρο, παρατηρούν τα αποτελέσματα και τα συσχετίζουν με τα έργα του Γ. Τσαρούχη.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων της σελίδας.

1. Τα παιδιά παρατηρούν και περιγράφουν τα δυο έργα και μέσα από τις χρωματικές αντιθέσεις ανακαλύπτουν με ποιον τρόπο ο καλλιτέχνης απέδωσε τη νύχτα και την ημέρα.

2. Φαντάζονται μια μικρή ιστορία που εκτυλίσσεται μπροστά στο καφενείο «Νέον» την ημέρα και τη νύχτα.

3. Βρίσκουν στο βιβλίο τους ένα έργο τέχνης φτιαγμένο με φωτεινά χρώματα και ένα με σκούρα χρώματα.

Με την παρατήρηση, τον προβληματισμό και τη δημιουργία, τα παιδιά συνειδητοποιούν με ποια χρώματα αποδίδεται η μέρα και με ποια η νύχτα.

2η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν το έργο του Πιέρ Σουλάζ με τις πολικές αντιθέσεις του άσπρου-μαύρου. Περιγράφουν και σχολιάζουν τη χρήση των χρωμάτων και το εικαστικό αποτέλεσμα που δίνουν. Ο δάσκαλος δείχνει ασπρόμαυρες φωτογραφίες και τα παιδιά κάνουν συγκρίσεις και καταλήγουν ότι τα φωτεινά χρώματα δίνονται με το άσπρο ενώ τα σκούρα με το μαύρο. Ο δάσκαλος αναφέρει λίγα λόγια για τον καλλιτέχνη.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά δημιουργούν έργα σε άσπρο-μαύρο και το αντίθετο.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (δημιουργούν, και με την άμεση παρατήρηση καταλήγουν σε πορίσματα).

3. Υλικά-μέσα: Άσπρο χαρτί του μέτρου, μαύρο κόνσον, άσπρη και μαύρη τέμπερα, μικρά και μεγάλα ρολά βαψίματος.

4. Στάδια εργασίας:

α. Κollούν μεταξύ τους δύο φύλλα άσπρου χαρτί του μέτρου και φτιάχνουν μια μεγάλη επιφάνεια.

β. Τοποθετούν την επιφάνεια στον τοίχο.

γ. Βουτούν τα ρολά σε μαύρη τέμπερα και τραβούν γραμμές με όποιον τρόπο θέλουν.

δ. Κάνουν το ίδιο σε μαύρη επιφάνεια με άσπρη τέμπερα και συγκρίνουν τα αποτελέσματα.

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν μικρά και μεγάλα κτίρια και μια φωτογραφία με τρεις ελέφαντες διαφορετικού μεγέθους. Καταθέτουν τις προσωπικές τους εμπειρίες, αναφέρουν μικρά και μεγάλα πράγματα που παρατηρούν στο περιβάλλον τους και τα καταγράφουν.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά δημιουργούν μια εγκατάσταση με μικρές και μεγάλες μορφές.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν και δημιουργούν με ευχάριστο και πρωτότυπο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Μπλε χαρτί του μέτρου, άσπρα χαρτόνια, καφέ χαρτόνια, ψαλίδι, μολύβι, διαφανοσκόπιο.

4. Στάδια εργασίας:

α. Σχεδιάζουν με μολύβι στο καφέ χαρτόνι διάφορες μικρές μορφές και τις κόβουν με ψαλίδι.

β. Τοποθετούν τις μικρές μορφές στο διαφανοσκόπιο, τις προβάλλουν στα λευκά χαρτόνια και σχεδιάζουν το περίγραμμα της σκιάς τους.

γ. Κόβουν το περίγραμμα του μεγεθυμένου αντικειμένου.

δ. Στερεώνουν μπλε χαρτί του μέτρου στον τοίχο και κολλούν τις μορφές που έφτιαξαν τη μια δίπλα στην άλλη.

ε. Δημιουργούν μια πρωτότυπη εγκατάσταση με μικρά και μεγάλα αντικείμενα.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων της σελίδας.

1. Οι μαθητές παρατηρούν τη φωτογραφία με τα κτίρια και ανακαλύπτουν και τις αντιθέσεις του φωτεινού-σκούρου, ψηλού-χαμηλού.

2. Κάνουν μια συλλογή με φωτογραφίες ζώων και φυτών που να έχουν έντονο το στοιχείο της αντίθεσης.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα κατανοήσουν το σημαντικό ρόλο των αντιθέσεων στη φύση, στο περιβάλλον και στην τέχνη. Θα τις παρατηρήσουν με μεγαλύτερη προσοχή και θα δημιουργήσουν με αυτές.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Φωτογραφίες με ζευγάρια αντιθέτων, διαφάνειες, επιστημονικά περιοδικά κ.λπ.

Πηγές-βιβλιογραφία

1,2. *Μακεδονικό κέντρο σύγχρονης τέχνης*, Αναδρομική έκθεση Γιάννη Τσαρούχη, 1928-81, αρχαιολογικό μουσείο Θεσσαλονίκης, 1981.

3. Soulages, Editions ides et Calendes, Neuchatel, Suisse.

Κατάλογος εικόνων

1. *Καφενείο το Νέον (ημέρα)*, 1956-66, Λάδι σε μουσαμά, (127X180εκ.), αρ. έργου 3497.

2. *Καφενείο το Νέον (νύχτα)*, 1965-66, Λάδι σε μουσαμά, (127X180εκ.), αρ. έργου 3498.

3. «*Ζωγραφική*», Πιέρ Σουλαζ.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα. Τα παιδιά χρωματίζουν το πρώτο σχέδιο με φωτεινά χρώματα και το δεύτερο με σκούρα. Συζητούν τα αποτελέσματα

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά κάνουν συλλογή σκούρων και φωτεινών φωτογραφιών

2. Σχεδιάζουν δύο φορές το ίδιο τοπίο. Το ένα το χρωματίζουν με φωτεινά χρώματα (μέρα) και το άλλο με σκούρα (νύχτα).

3. Βρίσκουν και άλλα στοιχεία για τη ζωή και το έργο του Γ. Τσαρούχη.

4. Ζωγραφίζουν πορτρέτα συμμαθητών τους με δυο τρόπους: α) με μαύρη τέμπερα πάνω

σε άσπρο χαρτόνι, και β) με άσπρη τέμπερα πάνω σε μαύρο χαρτόνι.

5. Επιζωγραφίζουν μια έγχρωμη φωτογραφία βάφοντας με μαύρο χρώμα τα σκούρα σημεία της και με άσπρο χρώμα τα φωτεινά.

6. Παρατηρούν και καταγράφουν τις αντιθέσεις που εντοπίζουν στη φύση και το δομημένο περιβάλλον.

7. Φτιάχνουν ιστορίες με ζευγάρια αντιθέτων και δημιουργούν ένα πρωτότυπο βιβλίο αντιθέσεων.

8. Ζωγραφίζουν το βυθό της θάλασσας και πειραματίζονται με φωτεινά-σκούρα χρώματα και μικρά-μεγάλα σχήματα

9. Φτιάχνουν ένα κολάζ ανθρώπινων προσώπων με αντίθετες εκφράσεις.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι αντιθέσεις συνδέονται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου, αντίθετες λέξεις). **Μαθηματικά** (μέτρηση, χρήση γεωμετρικών οργάνων, σχήματα). **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, φυσικές αντιθέσεις). **Φυσική αγωγή** (παραδοσιακά παιχνίδια). **Μουσική αγωγή** (forte-riano). **Ιστορία:** (ζευγάρια αντιθέτων). **Θρησκευτικά:** (ζευγάρια αντιθέτων, καλό-κακό). **Μύθοι και παραμύθια:** (καλό-κακό, όμορφο-άσχημο, έξυπνο-κουτό).

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω εμβάθυνση στο θέμα, με ένα οργανωμένο σχέδιο εργασίας όπου τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και θα διαπραγματευτούν το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους. Είναι μεγάλο και ενδιαφέρον θέμα, γι'αυτό μπορεί να διαρκέσει ολόκληρη τη χρονιά:

Α. Ομάδα: Θα ψάξει για τα πιο γνωστά ζευγάρια αντιθέτων αλλά και για την έννοια της αντίθεσης γενικότερα στην ιστορία, στα θρησκευτικά, στον κινηματογράφο, στην παραλογοτεχνία και θα φτιάξει ένα βιβλίο με την ιστορία τους και με το φωτογραφικό υλικό που θα βρει. Παράλληλα θα ετοιμάσει μια παρουσίαση αθλημάτων με αντιθέσεις ανά ζευγάρια (γρήγορος-αργός αθλητής, βαριά-ελαφριά βάρη κ.λπ.)

Β. Ομάδα: Θα κάνει το ίδιο με τα παραμύθια (παραδοσιακά, κλασικά, σύγχρονα), τους μύθους του Αισώπου κ.λπ. Ταυτόχρονα θα βρει παραδοσιακά παιχνίδια που έχουν το στοιχείο της αντίθεσης (αγαλματάκια, κόκκινο φως, ωρολογάς) και θα τα παρουσιάσει.

Γ. Ομάδα: Θα μελετήσει τις αντιθέσεις στη φύση (φυσικά φαινόμενα, ουράνια σώματα, υδάτινα στοιχεία, βουνά) και θα φτιάξει μια μεγάλη αφίσα.

Δ. Ομάδα: Θα βρει σε δημιουργίες του ανθρώπου εμφανείς αντιθέσεις (σε κτίρια, αντικείμενα, μηχανήματα, ρούχα κ.λπ.). Θα φτιάξει μια αφίσα ίδια με της προηγούμενης ομάδας.

Ε. Ομάδα τέχνης: Θα κάνει μια μεγάλη συλλογή έργων τέχνης, τα οποία θα ταξινομήσει σύμφωνα με τα είδη των αντιθέσεων που παρουσιάζουν. Εκτός από τα έργα, θα γράψει και τα βιογραφικά στοιχεία των καλλιτεχνών.

Στ. Ομάδα θεάτρου: Θα γράψει μικρές κωμικές ιστορίες με ζευγάρια αντιθέτων και θα τις παρουσιάσει θεατρικά. Για μουσική επένδυση θα επιλέξει αντίθετα μουσικά κομμάτια (forte-riano, χαρούμενα-λυπημένα, αργά-γρήγορα). Θα προσέξει ιδιαίτερα τα κοστούμια της παράστασης που θα περιέχουν κι αυτά έντονα το στοιχείο της αντίθεσης.

Όλες οι ομάδες ταυτόχρονα θα δημιουργούν έργα που θα βασίζονται στις αντιθέσεις με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα οργανώσουν μια πολυ-εκδήλωση, με θέμα «Οι αντιθέσεις στη ζωή μας». Θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους σε γονείς, δασκάλους και συμμαθητές, και θα μεταφέρουν (αν το θελήσουν) την πρωτότυπη έκθεσή τους και σε άλλα σχολεία της περιοχής τους.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα κατανοήσουν τη σημαντικότητα των αντιθέσεων στη φύση, στο περιβάλλον και στην τέχνη.

B2. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Σκιές»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **3ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** χρήση μολυβιών, μαρκαδόρων, χαρτόνια, διάφορα αντικείμενα. **2ος άξονας:** γραμμές, σχήματα. **3ος άξονας:** παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. **4ος άξονας:** σχέδιο, ζωγραφική. **5ος άξονας:** γνωριμία με ελληνικά έργα τέχνης. **6ος άξονας:** απλή περιγραφή έργων τέχνης.

Βασικός στόχος: Να κατανοήσουν οι μαθητές την έννοια της σκιάς μέσα από την παρατήρηση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, να τη συνδέσουν με άλλα γνωστικά αντικείμενα, φυσικές επιστήμες (δημιουργία σκιάς, σκιαγραφία), να δημιουργήσουν έργα με περιγράμματα σκιών διαφόρων αντικειμένων και να παίξουν παρατηρώντας τη δική τους σκιά.

Επιμέρους στόχοι

- Να σχεδιάσουν περιγράμματα σκιών με αυξανόμενη ευχέρεια.
- Να κατανοήσουν την παρουσία της σκιάς στην εικαστική δημιουργία.
- Να γνωρίσουν έργα με σκιές ενός Έλληνα καλλιτέχνη (Ν. Κεσσανλής)

Χρόνος: Δίωρο διδασκαλίας. Την πρώτη ώρα, τα παιδιά με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα μελετήσουν και θα σχολιάσουν το θέμα. Τη δεύτερη ώρα θα χωριστούν σε ομάδες και θα επιλέξουν ποιες από τις δραστηριότητες θα πραγματοποιήσουν.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Η χρήση ηλεκτρικών λαμπτήρων θα ενθουσιάσει τα παιδιά και η συσκότιση της αίθουσας θα τα βοηθήσει να παρατηρήσουν και να κατανοήσουν καλύτερα το φυσικό αυτό φαινόμενο.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Θα ακολουθηθεί σύνθετη μέθοδος διδασκαλίας (πολυπαραδειγματική). Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών, τις παρατηρήσεις και τις γνώσεις τους από δικές τους παρατηρήσεις. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η παρατήρηση, η συζήτηση, και ο προβληματισμός θα βοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν την έννοια της σκιάς στη ζωή μας, στην επιστήμη, και στην τέχνη, με ευχάριστο και βιωματικό τρόπο.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος συσκοτίζει την αίθουσα και δείχνει σε διαφάνειες εικόνες από το φυσικό και δομημένο περιβάλλον (φωτογραφίες της έκλειψης του ήλιου και της σελήνης, σκιές αντικειμένων, ηλιακά ρολόγια). Τα παιδιά παρατηρούν και σχολιάζουν καταθέτοντας τις δικές τους εμπειρίες. Στη συνέχεια πειραματίζονται με έναν ηλεκτρικό λαμπτήρα και παρατηρούν τις σκιές που δημιουργούνται. Φτιάχνουν ένα απλό ηλιακό ρολόι (απλή βάση κυκλική, με γραμμένες τις ώρες και μια ξύλινη ράβδο στη μέση) και βρίσκουν την ώρα μετακινώντας τη φωτεινή πηγή και παρατηρώντας τη σκιά της ράβδου.

1η σελίδα: Μετά από τη συζήτηση και τους πειραματισμούς, τα παιδιά ανοίγουν τα βιβλία τους. Παρατηρούν, περιγράφουν και σχολιάζουν τις φωτογραφίες και εντοπίζουν τις παραμορφώσεις που δημιουργούν οι σκιές. Στην πρώτη φωτογραφία παρατηρούν τις σκιές που δημιουργούνται από ανθρώπινα σώματα, συζητούν για την προβολή τους στο έδαφος και την απουσία των ανθρώπων, και προσπαθούν να φανταστούν πού βρίσκεται η φωτεινή πηγή. Στη δεύτερη αεροφωτογραφία, σχολιάζουν το χαρακτηριστικό παράδειγμα της σκιάς των Πυραμίδων της Γίζας, αναγνωρίζουν το σχήμα της σκιάς που προβάλλεται στο έδαφος, καθώς και τις σκιές που δημιουργούνται σε κάποιες από τις έδρες του στερεού. Συζητούν για τις παραμορφώσεις των σχημάτων της σκιάς.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά αποτυπώνουν σκιές διαφόρων αντικειμένων

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Χαρτί του μέτρου, ηλεκτρικός λαμπτήρας, μαρκαδόροι, τέμπερες, διάφορα αντικείμενα.

4. Στάδια εργασίας:

α. Τα παιδιά απλώνουν το χαρτί πάνω στα τραπέζια.

β. Τοποθετούν διάφορα αντικείμενα (μπουκάλια, βάζα, κουτιά) σε τυχαία διάταξη.

γ. Ένα παιδί φωτίζει τα αντικείμενα, ενώ τα υπόλοιπα περιγράφουν με μαρκαδόρους τις σκιές που διαγράφονται.

δ. Ο φωτισμός των αντικειμένων από διαφορετικά σημεία επαναλαμβάνεται πολλές φορές έτσι, ώστε να δημιουργηθούν και να καταγραφούν πολλαπλές σκιές.

ε. Χρωματίζουν με τέμπερες τις σκιές που κατέγραψαν, προσέχοντας κάθε σκιά να έχει διαφορετικό χρώμα.

2η σελίδα: Τα παιδιά σχολιάζουν τα έργα του Έλληνα καλλιτέχνη Νίκου Κεσσανλή. Ο δάσκαλος παρουσιάζει τη ζωή και το έργο του καλλιτέχνη και εστιάζει την προσοχή των παιδιών στον τρόπο με τον οποίο έχουν φτιαχτεί τα έργα (μηχανική αναπαραγωγή φωτογραφιών). Χαρακτηριστικά στην πρώτη φωτογραφία είναι οι πολλαπλές σκιές και η κίνηση. Στη δεύτερη φωτογραφία, τα παιδιά παρατηρούν τη σκιά μιας γυναικείας φιγούρας με έντονο το στοιχείο της κίνησης. Τα παιδιά παρατηρούν τα έργα του Κεσσανλή, εντοπίζουν τις διαφορές και συζητούν γι'αυτές. Εκφράζουν τις απόψεις τους ελεύθερα για το πώς θα ήθελαν να περάσουν τη μέρα τους στο εργαστήρι του καλλιτέχνη και με ποιον τρόπο να δημιουργήσουν.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά προβάλλουν τις σκιές τους πίσω από φωτισμένο λευκό ύφασμα.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παιχνίδια με το σώμα των παιδιών).

3. Υλικά-μέσα: Λευκό ύφασμα, ηλεκτρικός λαμπτήρας.

4. Στάδια εργασίας:

α. Τοποθετούν το ύφασμα σε μια άκρη της αίθουσας και το τεντώνουν.

β. Ανάβουν έναν ηλεκτρικό λαμπτήρα στην πίσω πλευρά του και συσκοτίζουν την αίθουσα.

γ. Πηγαίνουν ανά ομάδες ή μεμονωμένα πίσω από το ύφασμα και παρουσιάζουν τις σκιές τους με αυτοσχεδιασμούς.

3η σελίδα: Τα παιδιά αιχμαλωτίζουν τις σκιές τους με δύο τρόπους.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

A) **1. Περιγραφή:** Μαύρες σκιές.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παιχνίδια με το σώμα των παιδιών).

3. Υλικά-μέσα: Ηλεκτρικός λαμπτήρας, μαύρη σκόνη βαρελιού, κάρβουνο, χαρτί του μέτρου.

4. Στάδια εργασίας:

α. Τοποθετούν χαρτί του μέτρου σε έναν τοίχο της αίθουσας.

β. Ανάβουν έναν ηλεκτρικό λαμπτήρα πίσω από ένα παιδί που στέκεται μπροστά στο χαρτί.

γ. Το παιδί βρίσκει μια πόζα που του αρέσει και μένει ακίνητο, έτσι ώστε οι συμμαθητές του να μπορέσουν να σχεδιάσουν το περίγραμμα της σκιάς με κάρβουνο ή μαρκαδόρο.

δ. Αλείφουν το εσωτερικό της σκιάς με κόλλα ατλακόλ.

ε. Ρίχνουν πάνω στην κόλλα μαύρη σκόνη βαρελιού και η μαύρη σκιά είναι έτοιμη.

B) **1. Περιγραφή:** Άσπρες σκιές.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παιχνίδια με το σώμα των παιδιών).

3. Υλικά-μέσα: Ηλεκτρικός λαμπτήρας, μαύρη τέμπερα, κάρβουνο, χαρτί του μέτρου.

4. Στάδια εργασίας:

- α. Τοποθετούν χαρτί του μέτρου στο πάτωμα της αίθουσας.
- β. Δύο μαθητές στέκονται όρθιοι μπροστά στο χαρτί του μέτρου και ποζάρουν.
- γ. Ανάβουν έναν ηλεκτρικό λαμπτήρα πίσω από τους δύο, οι οποίοι βρίσκουν μια πόζα που τους αρέσει και μένουν ακίνητοι, έτσι ώστε να μπορέσουν οι συμμαθητές τους να σχεδιάσουν τα περιγράμματα της σκιάς τους με κάρβουνο ή μαρκαδόρο.
- δ. Χρωματίζουν με μαύρη τέμπερα τον εξωτερικό χώρο των σκιών.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με την παρατήρηση, τη συζήτηση και το παιχνίδι, κατανοούν την παρουσία της σκιάς στη φύση, στην τέχνη και στις επιστήμες. Μαθαίνουν νέους όρους και δημιουργούν πρωτότυπα έργα μόνο με σκιές.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Σλλάιντς, διαφάνειες, φωτογραφίες με σκιές, αυτοσχέδιο πλιακό ρολόι.

Πηγές-βιβλιογραφία

1,2. *Νίκος Κεσσανλής*, Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Θεσσαλονίκη, Πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997.

Κατάλογος εικόνων

1. «*Το πλήθος*», 1965, φωτ. σε ευαισθητοποιημένο πανί, (120X120εκ.)
2. «*Προσωπογραφία της κ. R.*», 1965, φωτ. σε ευαισθητοποιημένο πανί, (84X84εκ.)

Νέοι όροι: *Μηχανική τέχνη:* Η μηχανική αναπαραγωγή έργων σε φωτοευαισθητοποιημένο χαρτί και πανί.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα. α) Οι μαθητές αντιστοιχίζουν σκιές και αντικείμενα. β) Πειραματίζονται και παρατηρούν το μήκος της σκιάς ενός αντικείμενου και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι: όταν ένα αντικείμενο φωτίζεται από ψηλά, το μήκος της σκιάς του είναι μικρό. γ) Μετρούν τις σκιές για να βρουν πόσες είναι οι φωτεινές πηγές που τις δημιουργούν. δ) Παρατηρούν πώς με διάφορους συνδυασμούς των χεριών και των δαχτύλων δημιουργούνται σκιές με διάφορες μορφές. ε) Συζητούν για το πλιακό ρολόι, την ιστορία του και πώς λειτουργεί.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά δημιουργούν κολάζ με φωτογραφίες σκιών που θα βρουν σε περιοδικά.
2. Επιζωγραφίζουν με μαύρο μαρκαδόρο φωτογραφίες ανθρώπων, φτιάχνοντας ένα κολάζ με σκιές σε λευκό χαρτί.
3. Προβάλλουν τη σκιά του προφίλ τους σε τοίχο και τη χρωματίζουν με τέμπερες πάνω σε χαρτί. 4. Βρίσκουν μελανόμορφα αγγεία σε βιβλία και εγκυκλοπαίδειες και παρατηρούν την ομοιότητά τους με τις σκιές.
5. Ψάχνουν σε εγκυκλοπαίδειες και άλλα επιστημονικά περιοδικά για το φαινόμενο της έκλειψης της σελήνης και του ήλιου, το ζωγραφίζουν και το παρουσιάζουν στην τάξη τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η έννοια του μαθήματος «Οι Σκιές» συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (εμπλουτισμός λεξιλογίου). **Μαθηματικά** (περίμετρος σχημάτων, σκιαγραφία). **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, έκλειψη ήλιου και σελήνης, κίνηση του ήλιου, δημιουργία σκιάς). **Φυσική αγωγή** (κινητικά παιχνίδια).

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει αφορμή για περαιτέρω εμπάθυνση στο θέμα, με ένα μικρό οργανωμένο σχέδιο εργασίας, όπου τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και θα διαπραγματευτούν το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους.

Α. Ομάδα: Θα ερευνήσει και θα καταγράψει το φαινόμενο της σκιάς. Θα φτιάξει ένα φωτογραφικό κατάλογο με σκιές μορφών που εντοπίζουν γύρω τους και θα κατασκευάσει ένα ηλιακό ρολόι στην αυλή του σχολείου.

Β. Ομάδα επιστήμης: Θα μελετήσει το φαινόμενο της έκλειψης του ήλιου και της σελήνης. Θα βρει ανάλογο φωτογραφικό υλικό. Θα ζωγραφίσει σκιές ανθρώπων, ζώων, φυτών και αντικειμένων με διάφορους τρόπους.

Γ. Ομάδα τέχνης: Θα βρει έργα καλλιτεχνών με σκιές. Θα δημιουργήσει μια συλλογή έργων τέχνης με σκιές.

Δ. Ομάδα θεάτρου: Θα βρει στοιχεία για το θέατρο σκιών και θα ετοιμάσει μια μικρή παράσταση.

Ε. Ομάδα: Θα εφεύρει κινητικά παιχνίδια με θέμα τη σκιά (να κυνηγά ο ένας τη σκιά του άλλου, να γίνει ο ένας η σκιά του άλλου, η ζωηρή σκιά κ.λπ.)

Όλες οι ομάδες θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα οργανώσουν μια εκδήλωση με θέμα «*Η σκιά στη ζωή μας*». Θα παρουσιάσουν ολοκληρωμένα το φυσικό φαινόμενο της σκιάς στις επιστήμες, στην τέχνη, στο θέατρο, με δικές τους δημιουργίες και παιχνίδια.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Οι μαθητές θα κατανοήσουν το φαινόμενο της σκιάς. Θα γνωρίσουν πώς δημιουργείται και ποια είναι η παρουσία της στην τέχνη.

B3. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Μέσα στο νερό... μορφές»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **3ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** χρήση μολυβιών και μαρκαδόρων, χαρτιά, χαρτόνια, κόλλες, περιοδικά. **2ος άξονας:** γραμμή, χρώμα, σχήμα, μορφή. **3ος άξονας:** παρατήρηση του φυσικού φαινομένου του αντικατοπτρισμού. **4ος άξονας:** σχέδιο, ζωγραφική, τυπώματα, στένσιλ, κολάζ. **5ος άξονας:** γνωριμία με έργα Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικός στόχος: Να παρατηρήσουν οι μαθητές το φυσικό φαινόμενο του αντικατοπτρισμού, να γνωρίσουν έργα εμπνευσμένα από αυτό το θέμα και να δημιουργήσουν με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο.

Επιμέρους στόχοι

- Να γνωρίσουν πώς δημιουργείται το φαινόμενο του αντικατοπτρισμού.
- Να πειραματιστούν και να κατανοήσουν τους κανόνες που διέπουν τον αντικατοπτρισμό. Να παρατηρήσουν την παρουσία των ειδώλων, να τα συγκρίνουν με το πραγματικό αντικείμενο και να καταλήξουν σε πορίσματα.
- Να γνωρίσουν καλλιτέχνες που δημιούργησαν έργα με αντικατοπτρισμούς.
- Να δημιουργήσουν με βιωματικό τρόπο.

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Θα παρατηρήσουν το φαινόμενο του αντικατοπτρισμού στη φύση και στην τέχνη και θα επιλέξουν τις δραστηριότητες που θα πραγματοποιήσουν.

Σημ. Η πρόταση είναι ενδεικτική και ο δάσκαλος μπορεί να την προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Το φαινόμενο του αντικατοπτρισμού είναι από τα πιο όμορφα στη φύση. Θα κινήσει το ενδιαφέρον των παιδιών με τις εντυπωσιακές εικόνες που θα δουν. Ο δάσκαλος μπορεί να προτείνει στα παιδιά, κάθε φορά που θα βρίσκουν φωτογραφίες, να τις φέρνουν στην τάξη και να δημιουργήσουν μια γωνιά με «τις όμορφες εικόνες της φύσης».

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Παρατήρηση άμεση και έμμεση, κατάθεση εμπειριών και γνώσεων από άλλα μαθήματα, προβληματισμός και ελεύθερη προσωπική δημιουργία.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Αν υπάρχει στην περιοχή του σχολείου λίμνη, ποτάμι ή θάλασσα, ένας περίπατος θα ήταν ο καλύτερος τρόπος για τους μαθητές να παρατηρήσουν και να ανακαλύψουν μορφές μέσα στο νερό. Ο δάσκαλος μπορεί να τους ζητήσει να θυμηθούν δικές τους εικόνες από νυχτερινές βόλτες σε κάποια παραλία.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τις φωτογραφίες, τις σχολιάζουν και περιγράφουν τις μορφές που βλέπουν. Καταθέτουν τις εμπειρίες τους και ό,τι γνωρίζουν για το φαινόμενο αυτό. Αναλύουν τους όρους «αντικατοπτρισμός» και «αντικαθρεφτισμός» και τους συγκρίνουν. Στην περιγραφή των ειδώλων εστιάζουν στη συμμετρία ως προς άξονα, συγκρίνουν το είδωλο με το πραγματικό αντικείμενο, καταλήγουν σε συμπεράσματα και αν θέλουν τα καταγράφουν.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. Οι μαθητές φέρνουν φωτογραφίες στην τάξη με αντικατοπτρισμούς ή φωτογραφίζουν οι ίδιοι το φαινόμενο και φτιάχνουν ένα ομαδικό άλμπουμ.

2. Πειραματίζονται με το σώμα τους και με καθρέφτες. Παιχνίδια πάνω σε καθρέφτες και παρατηρήσεις των ειδώλων τους με ευχάριστο και παιγνιώδη τρόπο.

3. Βρίσκουν πληροφορίες για το μύθο του Νάρκισσου και τον ζωγραφίζουν.

2η σελίδα: Οι δικοί μας αντικατοπτρισμοί.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. **Περιγραφή:** Ομαδική εργασία με στένσιλ και τυπώματα (αντικατοπτρισμοί).

2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, πειραματισμός, προσωπική δημιουργία).

3. **Υλικά-μέσα:** Χοντρά χαρτόνια, ψαλίδια, χαρτί του μέτρου (μπλε και καφέ), τέμπερες, πινέλα.

4. **Στάδια εργασίας:**

α. Οι μαθητές σχεδιάζουν σε χαρτόνια τις μορφές που θέλουν (σπίτια, δέντρα, πεταλούδες, εκκλησίες κ.λπ.) και τις κόβουν.

β. Περνούν με πινέλο το χρώμα πάνω στα χαρτόνια τους και τυπώνουν τις μορφές τους πάνω σε χαρτί του μέτρου.

γ. Κάνουν το ίδιο και με την άλλη πλευρά του χαρτονιού και τυπώνουν ανάποδα την ίδια μορφή, έτσι ώστε να φανεί αντικατοπτριζόμενη (πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή, έτσι ώστε να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο αντικαθρεφτίζεται μια μορφή).

3η σελίδα: Παιχνίδια με καθρέπτες.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. **Περιγραφή:** Κουτιά ντυμένα με φωτογραφίες από περιοδικά, τοποθετημένα πάνω σε καθρέφτες.

2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, πειραματισμός, προσωπική δημιουργία.

3. **Υλικά-μέσα:** Ψαλίδια, κόλλες, φωτογραφίες από περιοδικά, κουτιά διαφόρων μεγεθών, καθρέπτες.

4. **Στάδια εργασίας:**

α. Οι μαθητές βρίσκουν φωτογραφίες σε περιοδικά και τις κόβουν.

β. Τις κολλούν πάνω στα κουτιά.

γ. Τοποθετούν τα κουτιά πάνω σε καθρέφτες και δημιουργούν μια πρωτότυπη εγκατάσταση.

Η παραπάνω δραστηριότητα μπορεί να γίνει και με διάφορα αντικείμενα (μπουκάλια, γλάστρες, τσάντες, τετράδια κ.λπ.).

4η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τα έργα των Μιχάλη Οικονόμου, Κώστα Τσόκλη και Μόντριαν. Περιγράφουν κάθε έργο χωριστά και εστιάζουν στο πώς αποδίδει τον αντικατοπτρισμό ο κάθε καλλιτέχνης. Στο έργο του Οικονόμου, σχολιάζουν τον τίτλο και συγκρίνουν

το σπίτι με το είδωλό του, αν είναι πιστή η απόδοση του αντικατοπτρισμού στο έργο. Δημιουργούν ένα παραμύθι με έμπνευση τον τίτλο του έργου. Στο έργο του Τσόκλη βλέπουν ένα συνδυασμό κατασκευής και ζωγραφικής και προβληματίζονται για ποιο λόγο αντικατοπτρίζεται το ξύλο με διακεκομμένες γραμμές (κίνηση του νερού). Στο έργο του Μόντριαν παρατηρούν το σχήμα (ρόμβος) που δημιουργεί το σπίτι μαζί με το είδωλό του και δίνουν το δικό τους τίτλο.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές ζωγραφίζουν το δικό τους σπίτι στις όχθες μιας λίμνης και το αντικαθρεφτίζουν στα νερά της. Χρησιμοποιούν τέμπρες.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα παρατηρήσουν το φυσικό φαινόμενο του αντικατοπτρισμού, θα προβληματιστούν, θα ερευνήσουν, θα πειραματιστούν, θα δουν πώς το απέδωσαν τρεις καλλιτέχνες και θα δημιουργήσουν τα δικά τους έργα.

Υποστηρικτικό υλικό και μέσα: Φωτογραφίες από περιοδικά και κάρτες, σλάντς, διαφάνειες κ.λπ.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. *Χώρες και λαοί*, τόμος 2ος, εκδ. Δομική.
2. *Γεωτρόπιο*, τεύχος 132, 19/10/2002.
3. *Γεωτρόπιο*, τεύχος 129, 28/9/2002.
4. *Η θάλασσα στην ελληνική ζωγραφική*, 19^{ος}-20^{ός} αιώνας, Χρύσανθος Χρήστου, εκδ. Γκαλερί νέες μορφές, Αθήνα 1992.
5. *Εικαστικά*, περιοδική έκδοση τέχνης, Μάρτιος 1983 τ. 15.
6. *Piet Mondrian*, Hans L. C. Jaffe, Harry N. Abrams, Inc., New York.

Κατάλογος εικόνων

1. «*Ταζ Μαχάλ*».
2. «*Καλαμοκανάδες*», (είδος πουλιού) που καθρεφτίζεται στο δέλτα του Έβρου.
3. «*Βάρκες που αντικαθρεφτίζονται*».
4. «*Το σπίτι που ονειρεύεται*», λάδι σε χαρτόνι, (40 x 69 εκ.).
5. «*Αντανάκλαση*», Αντικείμενο και ζωγραφική στο πάτωμα, 1983, Κώστας Τσόκλης.
6. «*Λίμνη στη πόλη Gein*», λάδι σε καμβά, (16^{1/2} x 12^{1/4} εκ.), 1900, Μόντριαν.

Νέοι όροι: *Αντικατοπτρισμός:* (αντικαθρέφτισμα, αντιφέγγισμα, ακτινοβολία). Φαινόμενο οπτικής απάτης που δημιουργείται από τη διάθλαση του φωτός (των φωτεινών ακτίνων) και μέσα σε στρώματα αέρα διαφορετικής πυκνότητας, απομακρυσμένα αντικείμενα φαίνονται ως αντεστραμμένα είδωλα πάνω σε υδάτινες επιφάνειες.

Είδωλο: Εικόνα κάποιου αντικειμένου που σχηματίζεται είτε από αντανάκλαση είτε από διάθλαση του φωτός.

Εγκατάσταση: Όρος που πρωτοχρησιμοποιήθηκε κατά τη δεκαετία του 1970 και χαρακτηρίζει ένα ασαμπλάζ ή κάποιο περιβάλλον κατασκευασμένο στον εκθεσιακό χώρο ειδικά για μία συγκεκριμένη έκθεση.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Η άσκηση έχει ως στόχο να κατανοήσουν τα παιδιά ότι οι μορφές αντικαθρεφτίζονται συμμετρικά ως προς έναν άξονα. Με τα γεωμετρικά τους όργανα σχεδιάζουν τις μορφές εστιάζοντας στη συμμετρία τους.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά βρίσκουν πληροφορίες για το πώς δημιουργείται το φαινόμενο του αντικατοπτρισμού. Ψάχνουν σε βιβλία φυσικής και εγκυκλοπαίδειες.
2. Βρίσκουν μύθους και παραμύθια με αντικατοπτρισμούς (Αίσωπος).
3. Βρίσκουν και άλλα έργα καλλιτεχνών που έχουν απεικονίσει το φαινόμενο αυτό και, αν είναι εφικτό, τα βγάζουν φωτοτυπία και φτιάχνουν μια αφίσα για την τάξη τους.

4. Τοποθετούν ένα μπουκάλι πάνω σε έναν καθρέφτη και προσπαθούν να το ζωγραφίσουν, προσέχοντας τη συμμετρία.

5. Ζωγραφίζουν με κηρομπογιές ένα νησιώτικο λιμάνι τη νύχτα. Αντικαθρεφτίζουν στα νερά του λιμανιού τα νυχτερινά φώτα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι αντικατοπτρισμοί συνδέονται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου), **Μαθηματικά** (συμμετρία ως προς άξονα, γραμμές, σχήμα), **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση περιβάλλοντος, αντικατοπτρισμοί), **Λογοτεχνία**: (μύθοι, παραμύθια).

Με ένα οργανωμένο σχέδιο δράσης, τα παιδιά θα γνωρίσουν καλύτερα το φαινόμενο του αντικατοπτρισμού και θα δημιουργήσουν όμορφες εικόνες της φύσης.

Α. Ομάδα: Θα βρει φωτογραφίες με αντικατοπτρισμούς και θα φτιάξει κολάζ, αφίσες και κάρτες για να παρουσιάσει αυτή την ομορφιά της φύσης.

Β. Ομάδα επιστήμης: Θα βρει πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για τη δημιουργία του φυσικού φαινομένου του αντικατοπτρισμού.

Γ. Ομάδα: Θα ψάξει να βρει ιστορίες και ποιήματα που μιλούν για αντικατοπτρισμούς, θα τα καταγράψει και θα τα εικονογραφήσει.

Δ. Ομάδα τέχνης: Θα ψάξει να βρει έργα και άλλων καλλιτεχνών εμπνευσμένα από αυτό το φυσικό φαινόμενο. Θα φτιάξει ένα φυλλάδιο που θα περιέχει τα έργα και τα βιογραφικά των καλλιτεχνών.

Όλες οι ομάδες ταυτόχρονα θα δημιουργούν έργα με αυτό το θέμα και με ποικίλες τεχνικές. Θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους στο σχολείο, τοποθετώντας κάτω από τα έργα τους καθρέφτες.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα κατανοήσουν πώς αντικαθρεφτίζονται οι μορφές μέσα στο νερό και θα δημιουργήσουν προσέχοντας τη συμμετρία ως προς έναν άξονα.

B4. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Ερευνητές και δημιουργοί»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **3ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται ως εξής: **1ο άξονας:** χρήση μολυβιών και μαρκαδόρων, χαρτιά, χαρτόνια, κόλλες, περιοδικά, μπαλόνια, κορδέλες, κλωστές. **2ος άξονας:** σημείο, γραμμή, χρώμα, σχήμα, μορφή. **3ος άξονας:** παρατήρηση από το μικροσκόπιο και δημιουργία από μνήμη. **4ος άξονας:** σχέδιο, ζωγραφική, κολάζ. **5ος άξονας:** γνωριμία με τον Καντίνσκι και έργα του εμπνευσμένα από τον μικρόκοσμο. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικό στόχος: Να παρατηρήσουν οι μαθητές στο μικροσκόπιο τους μικροοργανισμούς που μας περιβάλλουν, να ενημερωθούν ότι κάποιοι καλλιτέχνες μελέτησαν το μικρόκοσμο και εμπνεύστηκαν από αυτόν, και να δημιουργήσουν με φαντασία.

Επιμέρους στόχοι

– Να γνωρίσουν την αθέατη ομορφιά του μικρόκοσμου και να ενημερωθούν για τους μικροοργανισμούς και τα μικρόβια.

– Να έρθουν σε επαφή με το μικροσκόπιο ως μηχανήμα, να μάθουν πώς λειτουργεί και να το χρησιμοποιούν για τις έρευνές τους.

– Να προσεγγίσουν δύο έργα του Καντίνσκι εμπνευσμένα από το μικρόκοσμο και να μάθουν για τον καλλιτέχνη και το έργο του.

– Να δημιουργήσουν με ευχάριστο και παιγνιώδη τρόπο.

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Την πρώτη ώρα θα παρατηρήσουν διάφορους μικροοργανισμούς από το μικροσκόπιο (αν υπάρχει στο σχολείο) ή από το βιβλίο και διάφορα επιστη-

μονικά περιοδικά. Τη δεύτερη ώρα θα δημιουργήσουν με όποιο τρόπο και όποια υλικά θέλουν τους δικούς τους μικροοργανισμούς.

Σημ. Η πρόταση είναι ενδεικτική και ο δάσκαλος μπορεί να την προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Ένα μικροσκόπιο στην τάξη είναι πολύ καλό κίνητρο για έρευνα και παρατήρηση. Τα παιδιά θα εκδηλώσουν ενδιαφέρον και θα ενθουσιαστούν με τις εικόνες που θα δουν. Ο δάσκαλος μπορεί να πλουτίσει τη δραστηριότητα και με άλλα εποπτικά μέσα, όπως βίντεο με ντοκιμαντέρ για τους μικροοργανισμούς, σλάιντς, διαφάνειες κ.λπ. Επίσης, μπορεί να προτείνει να γίνουν τα ίδια τα παιδιά μικροί ερευνητές του μικρόκοσμου, γεγονός που θα τα ενθουσιάσει και θα μπορούσε να εξελιχθεί σε οργανωμένο σχέδιο εργασίας.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Παρατήρηση των μαθητών (άμεση και έμμεση), κατάθεση εμπειριών και γνώσεων από άλλα μαθήματα, προβληματισμός και ελεύθερη προσωπική δημιουργία.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ένα μικροσκόπιο και φωτογραφίες μυκήτων, κυττάρων, μικροβίων είναι η καλύτερη εισαγωγή στο θέμα μας. Τα παιδιά παρατηρούν και άλλα αντικείμενα μέσα στο μικροσκόπιο (άμμο, πέτρες, τρίχες, τα δάχτυλά τους) και συζητούν για αυτά που βλέπουν.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τις φωτογραφίες, σχολιάζουν και περιγράφουν τους μικροοργανισμούς που βλέπουν εστιάζοντας στα σχήματα και στα χρώματα. Καταθέτουν προσωπικές εμπειρίες και γνώσεις. Συζητούν για το τι είναι ο μικρόκοσμος και για τους αθέατους μικροοργανισμούς. Προσπαθούν να βρουν με τι μοιάζουν και δίνουν τα δικά τους φανταστικά ονόματα στις μορφές που βλέπουν.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές φτιάχνουν μια συλλογή με εικόνες μικροοργανισμών. Φωτογραφίες μπορούν να βρουν σε επιστημονικά περιοδικά, εφημερίδες, εγκυκλοπαίδειες κ.λπ.

2η σελίδα: Τα παιδιά παρατηρούν ένα έργο του Καντίνσκι εμπνευσμένο από το μικρόκοσμο. Παρατηρούν, περιγράφουν τις μορφές που βλέπουν και τις συγκρίνουν με τις μορφές που είδαν στο μικροσκόπιο. Ο δάσκαλος αναφέρει τα βιογραφικά του Καντίνσκι.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές δημιουργούν το παραμύθι του μικρόκοσμου. Με ήρωες τις μορφές του Καντίνσκι, φτιάχνουν όλοι μαζί μια φανταστική ιστορία και αν θέλουν την εικονογραφούν.

Με προβληματισμό συζήτηση, διάλογο και συνεργασία φτιάχνουν το παραμύθι τους.

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τις αριθμημένες φωτογραφίες των μικροοργανισμών και τις αντίστοιχες μη αριθμημένες δημιουργίες παιδιών. Τις περιγράφουν, βρίσκουν ποιο έργο ταιριάζει με τον κάθε μικροοργανισμό και συμπληρώνουν τους αριθμούς. Συζητούν και προβληματίζονται για τα υλικά με τα οποία φτιάχτηκε το κάθε έργο.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές παρατηρούν μικροοργανισμούς στο μικροσκόπιο, συζητούν γι' αυτούς και επιλέγουν με ποια από τα προτεινόμενα υλικά θα φτιάξουν από μνήμης, τις δικές τους φανταστικές μορφές.

Η μέθοδος και σε αυτές τις δραστηριότητες είναι βιωματική. Τα παιδιά ερευνούν, παρατηρούν και δημιουργούν ελεύθερα και με φαντασία.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα γνωρίσουν τις μαγικές εικόνες του μικρόκοσμου, θα μάθουν ότι και οι καλλιτέχνες εμπνέονται από αυτόν και θα δημιουργήσουν με ευχάριστο και παιγνιώδη τρόπο χρησιμοποιώντας ποικιλία υλικών.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Βίντεο με μικροοργανισμούς, σλάιντς, διαφάνειες, φωτογραφίες από επιστημονικά περιοδικά.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. *National Geographic*, τόμ. 2, Νο 2, Φεβρουάριος 1999.
2. *National Geographic*, τόμ. 2, Νο 2, Φεβρουάριος 1999.
3. *Γαϊόραμα-Experiment*, έτος 5ο , τεύχος 27, Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1998.
4. *Kandinsky*, by Hans K. Roethel in collaboration with Jean K, Benjamin, Hudson Miller Press New York, Roethel.
5. *Ανακαλύπτω τη φύση*, Ο επιστημονικός μου οδηγός, David Burnie, Ερευνητές.
6. *Γαϊόραμα-Experiment*, έτος 5ο , τεύχος 25, Μάιος-Ιούνιος 1998.
7. *National Geographic*, τόμ. 2, Νο 2, Φεβρουάριος 1999.
8. *Γαϊόραμα-Experiment*, έτος 5ο , τεύχος 27, Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 1998.
9. *National Geographic*, τόμ. 2, Νο 2, Φεβρουάριος 1999.
10. *Γαϊόραμα-Experiment*, έτος 5ο , τεύχος 27, Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 1998.
11. *Kandinsky*, Centre Georges Pompidou, Collections du Musée National d' art moderne.

Κατάλογος εικόνων

1. «Διάτομο σταγόνας νερού».
2. «Διάτομο».
3. «Πρώιμα μόρια RNA».
4. «Γαλάζιος ουρανός», λάδι σε καμβά, εκ. (100X73 εκ), Signed lower left with monogram and dated 1940 Musée National d' Art Moderne, Centre d' Art et de Culture Georges Pompidou, Paris, Gift of Niva Kandinsky
5. «Το εσωτερικό του μίσχου ενός νούφαρου».
6. «Ταινία ψαριού που θυμίζει Ιαπωνικά ιδεογράμματα».
7. «Θαλάσσιο διάτομο».
8. «Κύτταρο αναπαραγωγής».
9. «Διάτομο».
10. «Μιτοχόνδρια».
11. «Χωρίς τίτλο», mine de plomb sur leuillet d' un blos a dessin, 22x16 (ferme biomorphiques en suspension dans l' espace) 1981.

Νέοι όροι: *Μικρόκοσμος:* Ο κόσμος που αποτελείται από μικροοργανισμούς οι οποίοι δεν είναι ορατοί από το ανθρώπινο μάτι.

Μικροοργανισμός: Κάθε ζωικός και φυτικός οργανισμός που είναι ορατός μόνο με το μικροσκόπιο.

Κύτταρο: Η μικρότερη αυτόνομη δομική μονάδα της ζωής.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Στην πρώτη σελίδα οι μαθητές παρατηρούν τις φωτογραφίες διαφόρων μικροοργανισμών και ζωγραφίζουν όποιους θέλουν. Στη δεύτερη σελίδα χρωματίζουν το σχέδιο του Καντίνσκι προσέχοντας κάθε φόρμα να έχει διαφορετικό χρώμα. Αν θέλουν συμπληρώνουν το σχέδιο και με άλλες μορφές και χρωματίζουν το φόντο με ένα χρώμα δικής τους επιλογής.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά βρίσκουν πληροφορίες για τον Καντίνσκι και φέρνουν στην τάξη και άλλα έργα του που θυμίζουν μικροοργανισμούς.
2. Φέρνουν στην τάξη διάφορα αντικείμενα, τα παρατηρούν στο μικροσκόπιο και ζωγραφίζουν τις εικόνες που βλέπουν.
3. Γράφουν μια ιστορία για ένα μικρόβιο και την εικονογραφούν.
4. Ζωγραφίζουν σε βρεγμένη επιφάνεια με τέμπερες. Το νερό διαχέει τα χρώματα, τα οποία δημιουργούν φανταστικά χρώματα και σχήματα.
5. Διοργανώνουν το χορό των μικροοργανισμών. Μεταμφιέζονται με φαντασία, επιλέγουν την κατάλληλη μουσική και χορεύουν μιμούμενοι τις κινήσεις των μικροοργανισμών.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Ο Μικρόκοσμος συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου), **Μαθηματικά** (γραμμές, σχήμα, περιγράμματα, μέγεθος), **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση περιβάλλοντος, μικρόκοσμος), **Φυσική αγωγή** (κίνηση).

Με ένα οργανωμένο σχέδιο δράσης, τα παιδιά θα γνωρίσουν καλύτερα το μικρόκοσμο και θα επεκταθούν στις επιστήμες της βιολογίας και της ιατρικής.

A. Ομάδα ενημέρωσης: Θα ερευνήσει σε εγκυκλοπαίδειες και επιστημονικά περιοδικά, θα βρει φωτογραφικό υλικό πολλών μικροοργανισμών και κυττάρων. Θα ομαδοποιήσει τους μικροοργανισμούς ανάλογα με τα σχήματα και τα χρώματα που έχουν. Θα φτιάξει ενημερωτικά φυλλάδια, αφίσες και μικρά βιβλία.

B. Ομάδα επιστήμης: Θα βρει πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό παίρνοντας συνέντευξη από ειδικούς επιστήμονες: βιολόγους, μικροβιολόγους και γιατρούς. Θα καταγράψει και θα παρουσιάσει το υλικό που θα βρει.

Γ. Ομάδα τέχνης: Θα βρει έργα και άλλων καλλιτεχνών εμπνευσμένα από τις εικόνες του μικρόκοσμου. Θα τα μελετήσει και θα τα παρουσιάσει στην τάξη.

Ταυτόχρονα όλες οι ομάδες θα ζωγραφίζουν και θα φτιάχνουν μορφές του μικρόκοσμου, τις οποίες θα παρουσιάσουν σε μια έκθεση στο σχολείο τους.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά, θα γνωρίσουν το μικρόκοσμο με τις φανταστικές μορφές, θα γοητευτούν και θα δημιουργήσουν με φαντασία.

B5. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Δημιουργίες μέσα από το μεγεθυντικό φακό»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **3ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** μολύβια, πηλός, χαρτιά, ξυλάκια, χρωματιστές καρφίτσες, φυσικά υλικά, **2ος άξονας:** γραμμές, χρώματα, σχήματα, μορφές. **3ος άξονας:** παρατήρηση της φύσης (μικρόκοσμος), **4ος άξονας:** σχέδιο, ζωγραφική, μικρογλυπτική, **5ος άξονας:** σύγχρονη τέχνη, **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, συναισθηματική προσέγγιση έργων τέχνης, παιχνίδια προσέγγισης έργων τέχνης.

Βασικός στόχος : Οι μαθητές να παρατηρήσουν έντομα και σκαθάρια, να ανακαλύψουν μορφολογικά τους χαρακτηριστικά που είναι οι έντονες γραμμές, τα σχήματα και τα χρώματα και να δημιουργήσουν μικρογλυπτά, εμπνευσμένα από αυτά.

Επιμέρους στόχοι

– Να γίνουν μικροί ερευνητές του μικρόκοσμου και να γνωρίσουν τα έντομα και τα σκαθάρια.

– Να πλάσουν μικρογλυπτά και να τα διακοσμήσουν.

– Να σχεδιάσουν με φαντασία παρατηρώντας τη φύση.

– Να συνδέσουν την τέχνη με άλλες γνώσεις.

– Να γνωρίσουν έργα σύγχρονων καλλιτεχνών με θέμα τα έντομα.

Χρόνος: Μία διδακτική ώρα. Τα παιδιά με αφορμή το βιβλίο τους θα παρατηρήσουν έντομα και σκαθάρια και θα δημιουργήσουν φανταστικά μικρογλυπτά.

Κίνητρα: Η ενότητα συνδέεται με τους μικροοργανισμούς. Τα παιδιά θα συνεχίσουν την εξερεύνηση του μικρόκοσμου ανοίγοντας δεύτερο κεφάλαιο, τα έντομα και τα σκαθάρια. Ένας μεγεθυντικός φακός θα προκαλέσει το ενδιαφέρον τους και ο δάσκαλος θα τους βοηθήσει να οργανώσουν τις δράσεις τους.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει παλαιότερες γνώσεις των μαθητών για τα έντομα και τα σκαθάρια, καθώς και τις παρατηρήσεις και τις βιωματικές τους εμπειρίες. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η έρευνα, η παρατήρηση (άμεση και έμμεση), η συζήτηση, ο προβληματισμός, και η ελεύθερη δημιουργία θα εντάξει τους μαθητές στο θαυμαστό μικρόκοσμο.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ένας περίπατος στη φύση με μεγεθυντικούς φακούς είναι η καλύτερη ευκαιρία να παρατηρήσουν άμεσα τα παιδιά έντομα και σκαθάρια. Αν δεν είναι εφικτό, ο δάσκαλος φέρνει στην τάξη φωτογραφικό υλικό, σλάιντς ή ντοκιμαντέρ για το μικρόκοσμο.

1η σελίδα: Τα παιδιά παρατηρούν τα σχέδια των εντόμων και των σκαθαριών και τα περιγράφουν. Καταθέτουν προσωπικές εμπειρίες και γνώσεις, αναφέρουν έντομα που γνωρίζουν και τα περιγράφουν. Τα συγκρίνουν με τα έργα των δύο καλλιτέχνιδων και ο δάσκαλος αναφέρει μερικά στοιχεία από τα βιογραφικά τους.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές παρατηρούν έντομα και σκαθάρια με μεγεθυντικό φακό, τα σχεδιάζουν και τα ζωγραφίζουν.

2η σελίδα: Μικρογλυπτά του μικρόκοσμου.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Έντομα και σκαθάρια με πηλό.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (προβληματίζονται, παρατηρούν και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Πηλός, οδοντογλυφίδες, ξερά χόρτα, βότσαλα, κοχύλια, πολύχρωμες καρφίτσες, κλωστές, σύρμα κουζίνας.

4. Στάδια εργασίας:

α. Οι μαθητές πλάθουν με πηλό* τα έντομα και τα σκαθάρια που επιθυμούν.

β. Συμπληρώνουν τα μικρογλυπτά τους με τα υπόλοιπα υλικά επιστρατεύοντας τη φαντασία τους.

* Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει και με πλαστελίνη. Με τα έργα τους δημιουργούν μια γωνιά στην τάξη.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά θα ερευνήσουν τον μικρόκοσμο, και με παιγνιώδη τρόπο θα δημιουργήσουν μικρογλυπτά με έντομα και σκαθάρια.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Βιβλία και εγκυκλοπαίδειες με έντομα και σκαθάρια, σλάιντς, ντοκιμαντέρ με θέμα το μικρόκοσμο.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. *Art magazine*, No 2, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1996, σελ. 20.

2. *The Art magazine*, No 20, ειδική έκδοση, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1995, σελ. 32.

Κατάλογος εικόνων

1. «Σκαθάρια» της Αφροδίτης Λίττη.

2. «Αράχνες», 1995, της Λουίζ Μπουρζουά.

Νέοι όροι: Μικρογλυπτική: Η δημιουργία γλυπτών σε μικρό μέγεθος (μινιατούρες) με πηλό, μάρμαρο, πέτρα, ξύλο και άλλα υλικά.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Η άσκηση είναι απλή: Τα παιδιά συνεχίζουν ένα σχέδιο με έντομα και σκαθάρια και το χρωματίζουν.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά βρίσκουν την ταινία «Μικρόκοσμος» σε βιντεοκασέτα και την παρακολουθούν στο σχολείο τους.

2. Προσπαθούν να φτιάξουν και με άλλους τρόπους και υλικά έντομα και σκαθάρια της φαντασίας τους (μπαλονάκια, βαμβάκι, ύφασμα, καρούλια, μικρά μπουκαλάκια κ.λπ.).

3. Φτιάχνουν ένα μόνιπλ, όπου ισορροπούν πολλά έντομα, και διακοσμούν την τάξη τους.

4. Χωρίζονται σε ομάδες και ερευνούν τον κόσμο των εντόμων και των σκαθαριών ανατρέχοντας σε εγκυκλοπαίδειες, επιστημονικά περιοδικά και διαδίκτυο. Οργανώνουν ένα μικρό σχέδιο εργασίας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το θέμα συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου, περιγραφικός λόγος). **Μαθηματικά** (σχήματα, μεγέθη). **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση της φύσης, έντομα και σκαθάρια)

Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει αφορμή και για περαιτέρω εμπάθυνση στο θέμα, με ένα οργανωμένο σχέδιο εργασίας. Τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες-ερευνητές και θα μελετήσουν τον κόσμο των εντόμων και των σκαθαριών.

A. Ομάδα: Θα βρει πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για τα έντομα και τα σκαθάρια.

B. Ομάδα: Θα καταγράψει τα χαρακτηριστικά και το όνομα του κάθε είδους.

Γ. Ομάδα: Θα τα ξεχωρίσει σε επικίνδυνα και μη και θα πάρει συνέντευξη από ένα γιατρό με θέμα την προφύλαξη των ανθρώπων.

Δ. Ομάδα: Θα σχεδιάσει, θα ζωγραφίσει, θα πλάσει, θα κατασκευάσει έντομα με ποικιλία υλικών και τεχνικών.

Οι τρεις ομάδες θα ενώσουν τις εργασίες και τις δημιουργίες τους και μαζί με τις δραστηριότητες της ενότητας «Ερευνητές και δημιουργοί» θα διοργανώσουν μια έκθεση θεωρητική και εικαστική με θέμα «Ο Μικρόκοσμος».

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά, με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο θα ενημερωθούν για τα έντομα και τα σκαθάρια και θα δημιουργήσουν με φαντασία.

B6. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Γεφύρια»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **3ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας** (χρήση διαφόρων εργαλείων, γεωμετρικών οργάνων, ξύλων, μαρκαδόροι, σπάγκοι, χαρτιά, κόλλες). **2ος άξονας** (σημείο, γραμμές, σχήματα, ρυθμικές επαναλήψεις, υφή). **3ος άξονας** (παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος). **4ος άξονας** (σχέδιο, μικροκατασκευές). **5ος άξονας** (γνωριμία με παραδοσιακά και σύγχρονα γεφύρια). **6ος άξονας** (περιγραφή κατασκευών και χρήση απλών όρων τέχνης).

Βασικό στόχος: Οι μαθητές να γνωρίσουν παραδοσιακά γεφύρια του τόπου μας και να εστιάσουν στην αρχιτεκτονική και τον τρόπο κατασκευής τους από απλούς μάστορες. Να γνωρίσουν τις σύγχρονες γέφυρες και μέσα από δικές τους κατασκευές να αντιληφθούν ότι η κατασκευή των γεφυρών αποτελεί έναν ξεχωριστό τομέα της αρχιτεκτονικής. Να συγκρίνουν παραδοσιακές και σύγχρονες γέφυρες και να κατανοήσουν ότι οι αρχιτέκτονες εμπνέονται από τη φύση.

Επιμέρους στόχοι

- Να γνωρίσουν πολλά και διαφορετικά είδη γεφυρών.
- Να διαπιστώσουν με απλό τρόπο πώς κατασκευάζεται μια γέφυρα.
- Να μάθουν με ποια υλικά κατασκευάζονταν οι παραδοσιακές γέφυρες και ποια υλικά χρησιμοποιούνται σήμερα για την κατασκευή των σύγχρονων γεφυρών.
- Να σχεδιάσουν και να κατασκευάσουν γέφυρες με διάφορους τρόπους και υλικά.

- Να ενημερωθούν για το επάγγελμα του αρχιτέκτονα και του μηχανικού.
- Να εκτιμήσουν έργα μοναδικής αξίας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Χρόνος: Δίωρο διδασκαλίας. Την πρώτη ώρα, τα παιδιά με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα παρατηρήσουν παραδοσιακές και σύγχρονες γέφυρες, θα συζητήσουν και θα καταθέσουν τις απόψεις και τις προσωπικές τους εμπειρίες, θα ενημερωθούν για τον τρόπο κατασκευής των γεφυρών και θα δουν γέφυρες που κατασκεύασαν άλλα παιδιά. Τη δεύτερη ώρα θα χωριστούν σε ομάδες οι οποίες α) θα σχεδιάσουν με γεωμετρικά όργανα γέφυρες και β) θα κατασκευάσουν γέφυρες.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Το ισχυρότερο κίνητρο είναι η πρωτοτυπία του θέματος. Τα πανέμορφα παραδοσιακά γεφύρια του τόπου μας και οι υπερσύγχρονες και επιβλητικές γέφυρες θα προσελκύσουν το ενδιαφέρον των παιδιών. Επίσης, η δυσκολία της κατασκευής μιας γέφυρας θα αποτελέσει για τα παιδιά μια μεγάλη πρόκληση.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Θα ακολουθηθεί σύνθετη μέθοδος διδασκαλίας (πολυπαραδειγματική). Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών, τις παρατηρήσεις και τις γνώσεις τους. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η παρατήρηση (άμεση και έμμεση), η συζήτηση και ο προβληματισμός, η βιωματική προσέγγιση (αναπαράσταση με το σώμα) θα ευαισθητοποιήσουν τα παιδιά. Θα γνωρίσουν πώς κατασκευάζονται οι γέφυρες, θα εκτιμήσουν την πολιτιστική μας κληρονομιά και θα δημιουργήσουν με ενθουσιασμό τις δικές τους γέφυρες

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά φωτογραφίες πολλών και διαφόρων γεφυρών. Αν υπάρχει κοντά στο σχολείο κάποια γέφυρα, την επισκέπτονται και την περιγράφουν (με τι υλικά είναι χτισμένη, τι σχήμα έχει κ.λπ.). Συζητούν τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι έχτισαν γέφυρες. Εκτός από τις παρατηρήσεις και τις περιγραφές, αναφέρουν δικές τους εμπειρίες και βιώματα.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν και σχολιάζουν τις φωτογραφίες. Προσέχουν ιδιαίτερα τις καμάρες των παραδοσιακών γεφυριών (μετρούν και συγκρίνουν τα τόξα) και τα υλικά με τα οποία έχουν χτιστεί. Αναφέρουν αν έχουν δει και άλλα παραδοσιακά γεφύρια και τα περιγράφουν. Αν κάποιο παιδί γνωρίζει στοιχεία για το γεφύρι της Άρτας, τα αναφέρει.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

- 1. Περιγραφή:** Τα παιδιά φτιάχνουν μια πολυτοξωτή παραδοσιακή γέφυρα.
- 2. Μέθοδος:** Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).
- 3. Υλικά-μέσα:** Χαρτόκουτα και ψαλίδια.
- 4. Στάδια εργασίας:**
 - α. Με διαβήτη σχεδιάζουν τόξα στις δύο αντικριστές έδρες του χαρτόκουτου.
 - β. Κόβουν με ψαλίδι τα τόξα.
 - γ. Αφαιρούν τη βάση της χαρτόκουτας.
 - δ. Τοποθετούν τις χαρτόκουτες τη μία δίπλα στην άλλη, και αν θέλουν τις χρωματίζουν.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων της σελίδας

1. Τα παιδιά βρίσκουν δημοτικά τραγούδια που μιλούν για γέφυρες και τα καταγράφουν.
2. Φτιάχνουν μια συλλογή με φωτογραφίες παραδοσιακών γεφυριών, που θα βρουν σε περιοδικά και εφημερίδες.

2η σελίδα: Τα παιδιά παρατηρούν φωτογραφίες α) του Ρίου-Αντιρρίου, και β) σύγχρονων

γεφυρών του διάσημου ισπανού αρχιτέκτονα Σαντιάγκο Καλατράβα. Τις συγκρίνουν με τις παραδοσιακές, αναφέρουν αν έχουν δει τόσο μεγάλες γέφυρες και σε ποιο μέρος. Σχολιάζουν τη φωτογραφία με το αρχιτεκτονικό σχέδιο της γέφυρας και ο δάσκαλος τους ενημερώνει για το επάγγελμα του αρχιτέκτονα και του μηχανικού. Συζητούν για την αναγκαιότητα των σχεδίων πριν την κατασκευή μιας γέφυρας.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά σχεδιάζουν με γεωμετρικά όργανα α) παραδοσιακές γέφυρες, και β) σύγχρονες γέφυρες.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και σχεδιάζουν γέφυρες).

3. Υλικά-μέσα: Γεωμετρικά όργανα, λευκό χαρτί, μολύβια.

4. Στάδια εργασίας:

α. Προβληματίζονται και παρατηρούν προσεκτικά τα σχέδια της 2ης σελίδας.

β. Ακολουθούν τα στάδια σχεδιασμού.

γ. Σχεδιάζουν χρησιμοποιώντας όλα τα γεωμετρικά τους όργανα (διαβήτη, μοιρογνωμόνιο, τρίγωνο, χάρακα): α) μια πολυτοξωτή παραδοσιακή γέφυρα, και β) μια σύγχρονη γέφυρα.

3η σελίδα: Οι μαθητές γνωρίζουν την πηγή έμπνευσης των αρχιτεκτόνων που είναι η ίδια η φύση. Παρατηρούν ένα σχέδιο (με ανθρώπινα σώματα) που στάθηκε αφορμή για τη δημιουργία μιας σύγχρονης γέφυρας του Ισπανού αρχιτέκτονα Καλατράβα και κατόπιν βλέπουν τη γέφυρα ολοκληρωμένη. Σχολιάζουν, συγκρίνουν και, με αφορμή τις φωτογραφίες, αναπαραστούν με το δικό τους σώμα, παραδοσιακές και σύγχρονες γέφυρες.

Ανάλυση της προτεινόμενης δραστηριότητας της σελίδας.

Τα παιδιά, με αφορμή τις φωτογραφίες, προσπαθούν να αναπαραστήσουν σχέδια γεφυρών με τα χέρια, με τα πόδια, με ολόκληρο το σώμα τους, με πολλά σώματα μαζί.

Με την παρατήρηση, τον προβληματισμό και το παιχνίδι ανακαλύπτουν πολλά και πρωτότυπα σχέδια για κατασκευή γέφυρας.

4η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν μακέτα κρεμαστής γέφυρας. Προσέχουν τα σύρματα που την κρατούν, σχολιάζουν και καταθέτουν τις προσωπικές τους εμπειρίες. Ο δάσκαλος εξηγεί τον όρο «μακέτα» και το σημαντικό ρόλο της στη δημιουργία μιας κατασκευής.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά φτιάχνουν μια κρεμαστή γέφυρα (απαραίτητη η παρουσία του δασκάλου).

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Τέσσερα ξύλινα πηχάκια 40εκ., 40 ξυλάκια 10 εκ., 8 ξυλάκια 15εκ., καρφιά, σφυρί, χρωματιστός σπάγκος, καλώδιο, χοντρό χαρτόνι, μαρκαδόροι.

4. Στάδια εργασίας:

α. Καρφώνουν σε κάθε ξύλινο πηχάκι, 4 ξυλάκια των 10εκ. από την μια πλευρά, σε ίσες αποστάσεις.

β. Καρφώνουν στο ίδιο πηχάκι (από την αντίθετη πλευρά) 2 ξυλάκια των 15εκ. στη μέση του ξύλου.

γ. Καρφώνουν και στις άκρες της ίδιας ράβδου και άλλα 2 ξυλάκια των 10 εκ.

δ. Περνούν πάνω από τα ξυλάκια ένα καλώδιο που το στερεώνουν με καρφάκια.

ε. Περνούν ένα σπάγκο από το καλώδιο έως το ξύλινο πηχάκι (πάνω-κάτω).

στ. Σε χοντρό χαρτόνι σχεδιάζουν δρόμους και τους τοποθετούν στη γέφυρά τους.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων της σελίδας.

1. Τα παιδιά φτιάχνουν γέφυρες με ξυλάκια, σπάγκους, φελιζόλ και χαρτόνια.

2. Προβληματίζονται για το ρόλο των ασάλινων σχοινιών (τα συρματόσχοινα συνδέονται με τους πυλώνες και συγκρατούν το οδόστρωμα της γέφυρας).

Η μέθοδος και σε αυτές τις δραστηριότητες είναι βιωματική. Με πολλή προσοχή φτιάχνουν μακέτες σύγχρονων γεφυρών και προβληματίζονται με τα υλικά και τον τρόπο κατασκευής τους.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά θα γνωρίσουν παραδοσιακές και σύγχρονες γέφυρες, τον τρόπο και τα υλικά κατασκευής τους, και θα κατανοήσουν τη διαφορετικότητα και τη δυσκολία της κατασκευής τους.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Φωτογραφίες παραδοσιακών και σύγχρονων γεφυρών. Φωτογραφίες διαφόρων ειδών γεφυρών, διαφόρων εποχών και διαφόρων χωρών. Διαφάνειες, επιστημονικά περιοδικά κ.λπ.

Πηγές-βιβλιογραφία

1,2,3. *Τα ηπειρώτικα γεφύρια*, Σπύρος Ι. Μαντάς, Λαϊκό πολύπτυχο, 1988

4,5,6,7,8. Santiago Calatrava, Generalitat Valenciana, Conselleria de Coultura Educacio, Subsecretaria de Promocio Cultural

9. *Μπουζιάνης*, Δημήτρης Δεληγιάννης, εκδ. Αδάμ, Αθήνα, 1996.

10. *Vincent Van Gogh*, Πανακοθήκη διάσημων ζωγράφων, Αλκυών, 1992.

Κατάλογος εικόνων

1. «*Το γεφύρι της Πλάκας στον Άραχθο ποταμό*». Μονότοξο με ύψος 20μ.

2. «*Το γεφύρι της Άρτας*».

3. «*Τριτοξωτή γέφυρα στις όχθες του Βίκου*».

4. «*Γέφυρα στη Σεβίλλη*», 1987-92. Σ. Καλατράβα.

5. «*Γέφυρα*», Lusitania, Merida, Ισπανία, 1988-91. Σ. Καλατράβα.

6. «*Αρχιτεκτονικό σχέδιο*», Γέφυρα και σταθμός μετρό, Alameda, Βαλένθια, Ισπανία, 1991-95. Σ. Καλατράβα.

7. «*Υδατογραφία*», Σ. Καλατράβα.

8. «*Λεπτομέρεια γέφυρας σιδηροδρομικού αεροδρομίου*», Λυών. Satolas- Λυών. Γαλλία, 1989-94. Σ. Καλατράβα.

9. «*Άποψη από γέφυρα*», 1931 (ο Σηκουάνας), Μπουζιάνης.

10. «*Η κρεμαστή γέφυρα*», 1888, Μουσείο Βάλραφ Ρίχαρντς, Κολωνία.

Νέοι όροι: Μακέτα: Μικρογραφία κατασκευής ή περιοχής, συνήθως από γύλο ή πλαστικό. Λέγεται και ομοίωμα ή μοντέλο. Χρησιμοποιείται ως πρότυπο για να καθοδηγηί το δημιουργό.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπειρωτικό χαρακτήρα. Στην πρώτη σελίδα, τα παιδιά παρατηρούν αρχιτεκτονικά σχέδια του Σ. Καλατράβα, εμπνευσμένα από τη φύση, και πώς τα μετέτρεψε σε γέφυρες, ενώ με γεωμετρικά όργανα σχεδιάζουν τις δικές τους γέφυρες μόνο με γραμμές και σχήματα. Στη δεύτερη σελίδα, παρατηρούν γέφυρες που ζωγράφισαν μεγάλοι καλλιτέχνες, και κατόπιν ζωγραφίζουν στο μπλοκ τους με μαρκαδόρους ή ξυλομπογιές τις δικές τους γέφυρες. Στη συνέχεια παρατηρούν το φαινόμενο του αντικατοπτρισμού, συζητούν γι' αυτό, καταθέτουν τις δικές τους εμπειρίες, και σχεδιάζουν γέφυρες που αντικατοπτρίζονται μέσα σε ποτάμια.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά φτιάχνουν μια γέφυρα με πολλά μικρά και μεγάλα τξά.

2. Φτιάχνουν ένα στένσιλ με το διαβήτη τους και χρησιμοποιώντας το πολλές φορές σχεδιάζουν μια πολυτοξωτή γέφυρα.

3. Βρίσκουν το δημοτικό τραγούδι *Της Άρτας το γεφύρι*, το μελετούν, το αναλύουν και το παρουσιάζουν στην τάξη.

4. Ψάχνουν σε εγκυκλοπαίδειες, επιστημονικά και αρχιτεκτονικά περιοδικά, τουριστικούς οδηγούς, και βρίσκουν στοιχεία και φωτογραφίες για σύγχρονες γέφυρες της Ελλάδας και άλλων χωρών. Καταγράφουν τις διαφορές των παραδοσιακών και των σύγχρονων γεφυρών.

5. Βρίσκουν πολλά και διαφορετικά είδη γεφυρών και κάνουν μια συλλογή με αυτές.

6. Ζωγραφίζουν τη μεγαλούπολη του μέλλοντος και σχεδιάζουν φανταστικές γέφυρες.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι γέφυρες, συνδέονται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου, λογοτεχνία.). **Μαθηματικά** (μέτρηση, χρήση γεωμετρικών οργάνων). **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος). **Φυσική αγωγή** (αναπαραστάσεις γεφυρών με το σώμα). **Μουσική αγωγή** (δημοτικά τραγούδια). **Ιστορία:** (γέφυρες στην αρχαιότητα). **Λαϊκή παράδοση:** (παραδοσιακά γεφύρια).

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει αφορμή και για περαιτέρω εμπάθυνση στο θέμα, με ένα μικρό οργανωμένο σχέδιο εργασίας, όπου τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και θα διαπραγματευτούν το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους.

Α. Ομάδα: Θα ψάξει και θα καταγράψει παραδοσιακά γεφύρια της περιοχής της, αλλά και της υπόλοιπης Ελλάδας. Με φωτογραφίες και πληροφορίες που θα συλλέξει, θα φτιάξει ένα διαφημιστικό οδηγό.

Β. Ομάδα: Θα κάνει το ίδιο και με τις σύγχρονες γέφυρες.

Γ. Ομάδα: Θα ψάξει στην ελληνική ποίηση και στη λογοτεχνία (παραδοσιακή και σύγχρονη) κείμενα που να αναφέρονται σε ονομαστά γεφύρια. Θα τα καταγράψει, θα τα μελετήσει και θα εικονογραφήσει το καθένα χωριστά. Θα αναλύσει τη λέξη «*γέφυρα*» ετυμολογικά και εννοιολογικά, καθώς και τις προεκτάσεις της στον καθημερινό λόγο (γέφυρα του ουράνιου τόξου, γέφυρες φιλίας, αγάπης κ.λπ.)

Δ. Ομάδα: Θα βρει ασκήσεις και παιχνίδια με το σώμα (σχέδια γεφυρών) και θα τις αποτυπώσει σε χαρτί του μέτρου.

Ε. Ομάδα τέχνης: Θα πάρει συνέντευξη από έναν αρχιτέκτονα, θα καταγράψει τη συνομιλία, θα συλλέξει φωτογραφίες σχεδίων και των ειδικών οργάνων που χρησιμοποιεί ένας αρχιτέκτονας. Θα κάνει το ίδιο και με ένα μηχανικό.

Στ. Ομάδα: Θα ερευνήσει την παρουσία των γεφυρών στην ιστορία από την πρωτόγονη εποχή μέχρι σήμερα. Θα φτιάξει ένα «ιστορικό» κολάζ με τα είδη των γεφυρών σε κάθε περίοδο της ιστορίας.

Όλες οι ομάδες ταυτόχρονα θα κατασκευάζουν γέφυρες με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα οργανώσουν μια πολυ-εκδήλωση, με θέμα «Οι γέφυρες». Θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους σε γονείς, δασκάλους και συμμαθητές, και αν θελήσουν, με τη βοήθεια του δασκάλου τους θα δημιουργήσουν μια ιστοσελίδα με τα ευρήματά τους.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα προσέξουν την απaráμιλλη ομορφιά των παραδοσιακών μας γεφυρών, θα θαυμάσουν τις υπερσύγχρονες γέφυρες της εποχής μας, θα κατανοήσουν τις δυσκολίες κατασκευής τους και θα φτιάξουν τις δικές τους γέφυρες.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ

Τέχνη και τεχνικές

Γ1. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Μηχανικές προβολές»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **3ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας**: τέμπρες, πινέλα, χαρτιά, διαφάνειες, διαφανή πλαστικά, **2ος άξονας**: γραμμές, χρώματα, σχήματα, μορφές, υφή, **3ος άξονας**: τεχνολογία, άνθρωπος, **4ος άξονας**: ζωγραφική, **5ος άξονας**: σύγχρονη τέχνη, **6ος άξονας**: περιγραφή έργων τέχνης, συναισθηματική προσέγγιση έργων τέχνης, παιχνίδια προσέγγισης έργων τέχνης.

Βασικό στόχος: Οι μαθητές να γνωρίσουν νέους τρόπους δημιουργίας και έκφρασης και να χρησιμοποιήσουν διάφορα μέσα τεχνολογίας, που είναι εφικτά και εφαρμόσιμα μέσα στην τάξη.

Επιμέρους στόχοι

– Να αποδώσουν την ανθρώπινη μορφή με διαφορετικούς τρόπους πέρα από τους συνηθισμένους.

– Να μάθουν να χειρίζονται το διαφανοσκόπιο και να το χρησιμοποιούν στις δημιουργίες τους.

– Να δημιουργήσουν με τις διαφάνειες και να ανακαλύψουν βιωματικά τη διαφορετικότητα του υλικού σε σχέση με τις άλλες επιφάνειες δημιουργίας (χαρτί, χαρτόνι, ξύλο πέτρα κ.λπ.)

– Να γνωρίσουν το πρόγραμμα ζωγραφικής στον Η/Υ και να δημιουργήσουν με αυτό.

– Να ενημερωθούν ότι πολλοί σύγχρονοι καλλιτέχνες χρησιμοποιούν την τεχνολογία στις δημιουργίες τους και να δουν κάποια ενδεικτικά έργα.

– Να καλλιεργηθούν η φαντασία και ο προφορικός τους λόγος (εμπλουτισμός λεξιλογίου).

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Τα παιδιά με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα ενημερωθούν για τη χρήση της τεχνολογίας στην τέχνη και θα πραγματοποιήσουν σε ομάδες όποιες δραστηριότητες επιλέξουν.

Σημ. Ο δάσκαλος μπορεί να οργανώσει τις δραστηριότητες ανάλογα με την κρίση του και σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Κίνητρα: Η χρήση του διαφανοσκόπιου, της φωτογραφικής μηχανής και του Η/Υ θα τραβήξει το ενδιαφέρον των παιδιών. Ο δάσκαλος μπορεί να προτείνει και άλλα μέσα για τις δημιουργίες των παιδιών, όπως το βίντεο και τη δημιουργία σλαιντς.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Η παρατήρηση, η ενημέρωση, η συζήτηση, ο προβληματισμός, ο πειραματισμός και η ελεύθερη δημιουργία.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Τα ίδια τα μέσα τεχνολογίας θα εισάγουν τα παιδιά στο θέμα. Μια φωτογραφική μηχανή, ένα διαφανοσκόπιο και ένας Η/Υ θα τα προκαλέσουν να δημιουργήσουν με αυτά.

1η σελίδα: Οι μαθητές αποτυπώνουν το περίγραμμα των σκιών τους σε διαφανή πλαστικά, και με τις δικές τους μορφές δημιουργούν μεγάλες τοιχογραφίες σε τοίχους και παράθυρα. Πειραματίζονται με το χώρο τοποθετώντας τα έργα τους κάθε φορά σε διαφορετική θέση, και κατόπιν παρατηρούν τα αποτελέσματα που δημιουργούνται. Με αυτό το παιχνίδι διαπιστώνουν το ρόλο των διάφανων επιφανειών σε αντίθεση με άλλες επιφάνειες, όπως χαρτί, ύφασμα κ.λπ.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Ανθρώπινες μορφές με περιγράμματα σκιών πάνω σε διάφανη επιφάνεια.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Τέμπερες, διαφανή πλαστικά, πινέλα, μικρά ρολά, διαφανοσκόπιο.

4. Στάδια εργασίας:

α. Οι μαθητές προβάλλουν τις σκιές τους σε διάφανα πλαστικά και σχεδιάζουν το περιγράμματά τους.

β. Κάθε μαθητής χρωματίζει τη σκιά του με όποιο χρώμα θέλει (με σημεία, γραμμές, σχήματα).

γ. Ενώνουν στον τοίχο τα έργα τους και δημιουργούν διάφορες συνθέσεις. Αλλάζουν τη θέση των έργων, δημιουργούν διαφορετικά κάθε φορά έργα και τα φωτογραφίζουν. Μπορούν να τοποθετήσουν τα έργα τους και στα παράθυρα της τάξης. Με το φως θα τονιστούν ιδιαίτερα οι μορφές, και τα παιδιά θα προβούν σε παρατηρήσεις και ανακαλύψεις.

2η σελίδα: Ζωγραφική σε Η/Υ, εκτυπωμένη σε διαφάνειες.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Ζωγραφική με το ηλεκτρονικό ποντίκι.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, ακολουθούν οδηγίες και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Ένας Η/Υ, διαφάνειες, διαφανοσκόπιο

4. Στάδια εργασίας:

α. Οι μαθητές μπαίνουν στο πρόγραμμα ζωγραφικής και ζωγραφίζουν ανθρώπινες φιγούρες.

β. Εκτυπώνουν τις ζωγραφιές τους σε διαφάνειες.

γ. Τις προβάλλουν στο διαφανοσκόπιο.

δ. Δημιουργούν έργα που μεταβάλλονται συνεχώς. Τοποθετούν πολλές διαφάνειες τη μία πάνω στην άλλη και παρατηρούν τα έργα τους να αλλάζουν μορφή. Τα περιγράφουν και εκφράζουν τις απόψεις τους.

3η σελίδα: Μεταμορφώσεις! Οι μαθητές πειραματίζονται με τα πρόσωπά τους. Ένα μπαλόνι μπροστά σε διαφανοσκόπιο μοιάζει με υδρόγειο σφαίρα που κινείται και προβάλλει παιδικά πρόσωπα, παραμορφώνοντας τα χαρακτηριστικά τους. Τα παιδιά παρατηρούν, συγκρίνουν και σχολιάζουν ως προς το χρώμα και το σχήμα τις διαφορές που βλέπουν στο πρόσωπο του παιδιού της σελίδας, όταν αυτό προβάλλεται σε επίπεδη επιφάνεια και σε κυρτή.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα πρόσωπα των παιδιών σε διαφάνειες.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, ακολουθούν οδηγίες και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Φωτογραφική μηχανή, φιλμ, διαφάνειες, διαφανοσκόπιο, μπαλόνια, κουτιά.

4. Στάδια εργασίας:

α. Φωτογραφίζουν ο ένας το πρόσωπο του άλλου.

β. Εμφανίζουν το φιλμ και εκτυπώνουν τις φωτογραφίες σε διαφάνειες.

γ. Τις προβάλλουν στο διαφανοσκόπιο πάνω σε λευκή οθόνη, μπαλόνια και κουτιά.

δ. Παρατηρούν τις διαφορές στα χαρακτηριστικά των προσώπων όταν αυτά προβάλλονται σε επίπεδη επιφάνεια και σε κυρτή.

Μπορούν να προβάλλουν τα πρόσωπά τους και σε άλλες επιφάνειες, όπως σε γωνία στερεού. Επίσης εκτός από πρόσωπα μπορούν να φωτογραφίσουν ολόκληρο το σώμα τους.

4η σελίδα: Οι μαθητές βλέπουν έργα των Μπρους Νάουμαν και Τόνι Ούσλερ, δύο καλλιτεχνών που χρησιμοποιούν στα έργα τους μέσα σύγχρονης τεχνολογίας. Τα περιγράφουν και

εκφράζουν τις απόψεις τους. Τα συγκρίνουν με τα δικά τους έργα και βρίσκουν ομοιότητες και διαφορές. Ο δάσκαλος αναφέρει λίγα βιογραφικά στοιχεία των καλλιτεχνών και τους εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο προβάλλονται οι φιγούρες στους τοίχους. Στα έργα του Νάουμαν, υπάρχουν κρυφές κάμερες μέσα στην αίθουσα, που μαγνητοσκοπούν τους θεατές και ταυτόχρονα προβάλλουν τη φιγούρα τους στον τοίχο. Αντίστοιχα, ο Τόνι Ούσλερ χρησιμοποιεί το βίντεο για να προβάλλει πάνω σε πάνινα κεφάλια ανθρώπινα πρόσωπα που γελούν, κλαίνε κ.λπ.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά με παιγνιώδη τρόπο θα δημιουργήσουν ανθρώπινες φιγούρες και πρόσωπα χρησιμοποιώντας φωτογραφικές μηχανές, Η/Υ και διαφανοσκόπια.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Έργα καλλιτεχνών με τη χρήση τεχνολογικών μέσων.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. *The Art magazine*, τεύχος 16, Απρίλιος-Μάιος 1995, σελ. 29.
2. Διαδίκτυο, google, *Tony Oursler*.

Κατάλογος έργων

1. «Πτώσεις», εγκατάσταση (βίντεο), 1993, Bruce Nauman.
2. «Πρόσωπα σε κίτρινα», εγκατάσταση (βίντεο), Τόνι Ούσλερ.

Νέοι όροι: *Διαφάνεια:* Διαφανής επιφάνεια από ειδικό υλικό που, όταν τη διαπερνά το φως προβολέα, προβάλλονται τα κείμενα, τα σχέδια, οι φωτογραφίες κ.λπ, τα οποία είναι τυπωμένα πάνω της σε επίπεδη επιφάνεια.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Ζωγραφική με το χέρι! Στην πρώτη σελίδα, οι μαθητές γεμίζουν τα περιγράμματα των ανθρώπινων μορφών που προβάλλονται στην οθόνη, με σημεία, γραμμές, και σχήματα, φτιάχνοντας ένα έργο που θα μοιάζει με τα έργα της ενότητας. Αν θέλουν, ζωγραφίζουν και άλλες ανθρώπινες φιγούρες, και στο τέλος κολλούν χρωματιστές λωρίδες από ζελατίνες πάνω στο έργο, παρατηρούν πώς φαίνονται οι μορφές και το «παιχνίδισμα» των χρωμάτων. Στη δεύτερη σελίδα: α) Παρατηρούν την ίδια τριπλή μορφή με έντονο το στοιχείο της κίνησης, που δημιουργήθηκε από τρεις διαφάνειες οι οποίες προβλήθηκαν ταυτόχρονα, η μια δίπλα στην άλλη, σε διαφανοσκόπιο. Μετρούν πόσες είναι και καταλήγουν ότι ο τρόπος που τοποθετήθηκαν κάνει τη φιγούρα να φαίνεται ότι κινείται. β) Σχεδιάζουν με μολύβι μια ανθρώπινη φιγούρα και την επαναλαμβάνουν ίδια, προσπαθώντας να τη σχεδιάσουν σε τέτοιο σημείο, ώστε να μοιάζει ότι κινείται. Εδώ θα τους βοηθήσουν οι παρατηρήσεις τους για τη φιγούρα της διαφάνειας. Αν θέλουν χρωματίζουν με μαρκαδόρους τα σχέδιά τους. Κάθε φιγούρα έχει διαφορετικό χρώμα.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων του παραρτήματος

Καταγράφουν με ποιους τρόπους και τεχνικές μπορούν να δημιουργήσουν ανθρώπινες φιγούρες. Θυμούνται και άλλες ενότητες του βιβλίου (κολάζ μέσα σε περιγράμματα, σκιές, γλυπτική, κατασκευές, τυπώματα, στένσιλ).

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το θέμα συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου, περιγραφικός λόγος). **Μαθηματικά** (σχήματα, μετρήσεις). **Μελέτη περιβάλλοντος** (άνθρωπος και τεχνολογία)

Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει αφορμή και για περαιτέρω εμπάθυνση στο θέμα, με ένα οργανωμένο σχέδιο εργασίας. Τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και κάθε ομάδα θα ερευνήσει και θα παρουσιάσει ένα μέσο τεχνολογίας, όπως την τηλεόραση και το βίντεο, τη φωτογραφική μηχανή (κλασική και ψηφιακή) και τον Η/Υ. Θα επισκεφθούν τηλεοπτικούς σταθ-

μούς, κέντρα φωτογραφίας και πληροφορικής, και θα έρθουν σε επαφή με συστήματα τεχνολογίας. Θα καταγράψουν τις εργασίες τους και κάθε ομάδα θα τις παρουσιάσει με το δικό της τρόπο: α) με προβολή βίντεο, β) με προβολή φωτογραφιών σε διαφάνειες και σλάνιτς, και γ) μέσω του Η/Υ τους.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα έρθουν σε επαφή με σύγχρονα μέσα τεχνολογίας, θα δημιουργήσουν με αυτά και θα διασκεδάσουν με πρωτότυπα και διαφορετικά «παιχνίδια».

Γ2. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Η ανθρώπινη μορφή από τα χέρια δύο καλλιτεχνών του 20ου αιώνα»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **4ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** πηλός, **2ος άξονας:** γραμμές, σχήματα, μορφές. **3ος άξονας:** άνθρωπος, **4ος άξονας:** ηλιοπλαστική, γλυπτική, **5ος άξονας:** γνωριμία με γλύπτες του 20ού αιώνα (Χένρι Μουρ και Αλμπέρτο Τζιακομέτι), **6ος άξονας:** απλή περιγραφή έργων τέχνης, συναισθηματική προσέγγιση έργων τέχνης.

Βασικός στόχος: Να γνωρίσουν τα παιδιά δύο σύγχρονους γλύπτες, και με βιωματικό τρόπο να αντιληφθούν τις ομοιότητες και τις διαφορές του τρόπου έκφρασης του καθενός.

Επιμέρους στόχοι

- Να δημιουργήσουν με πηλό ανθρώπινες φιγούρες.
- Να αντιληφθούν τον όγκο και το χώρο, τις διαστάσεις μικρό-μεγάλο και την έννοια του κενού, παρατηρώντας τα γλυπτά των δύο καλλιτεχνών.
- Να καταθέσουν γνώσεις από άλλα μαθήματα (ιστορία) και προσωπικές εμπειρίες, αλλά και να καλλιεργηθεί ο προφορικός τους λόγος.
- Να παίξουν και να ευχαριστηθούν με τα έργα που θα δημιουργήσουν.

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Τα παιδιά με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα γνωρίσουν έργα του Χένρι Μουρ και του Αλμπέρτο Τζιακομέτι, θα χωριστούν σε δύο ομάδες και κάθε ομάδα θα δημιουργήσει τα δικά της γλυπτά εμπνευσμένα από έναν καλλιτέχνη.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του και σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Κίνητρα: Η δημιουργία έκθεσης- παρουσίασης των δύο καλλιτεχνών θα κερδίσει το ενδιαφέρον των παιδιών. Ο δάσκαλος μπορεί να προκαλέσει τα παιδιά να βρουν φωτογραφικό υλικό και από άλλα έργα του Μουρ και του Τζιακομέτι, έτσι ώστε να γνωρίσουν καλύτερα τους καλλιτέχνες και το πρωτοποριακό τους έργο.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η παρατήρηση και η συζήτηση αρχικά θα εισάγουν τα παιδιά στο θέμα και στη συνέχεια θα ερευνήσουν, θα προβληματιστούν, θα μελετήσουν, θα ανακαλύψουν και θα δημιουργήσουν τα δικά τους έργα.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Φωτογραφίες με έργα των δύο καλλιτεχνών, σλάνιτς ή διαφάνειες με τα ενδεικτικότερα γλυπτά τους, μια περιήγηση στο διαδίκτυο ψάχνοντας τα ονόματα: Χένρι Μουρ και Αλμπέρτο Τζιακομέτι.

1η σελίδα: Γνωριμία με τον Χένρι Μουρ. Ο δάσκαλος αναφέρει λίγα βιογραφικά στοιχεία του καλλιτέχνη και οι μαθητές διαβάζουν τα κείμενα της σελίδας. Παρατηρούν τα έργα και τα συγκρίνουν με τον Διόνυσο του Φειδία, όπου φαίνεται η επιρροή του καλλιτέχνη από την αρχαία ελληνική γλυπτική. Εστιάζουν στο ότι όλα τα γλυπτά δείχνουν ανθρώπινες ξαπλωμέ-

νες φιγούρες, στον όγκο, στα κενά τους και στην απουσία λεπτομερειών από τα χαρακτηριστικά τους. Με τη βοήθεια των κειμένων περιγράφουν τα γλυπτά και ανακαλύπτουν ομοιότητες με κόκαλα, βουνά κ.λπ. Τα κείμενα ενισχύει το σχέδιο του Μουρ με τα βράχια.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Τα παιδιά περιγράφουν τα γλυπτά του Μουρ χρησιμοποιώντας τις λέξεις «βράχια», «βουνά», «βότσαλα», «κόκαλα». Είναι ένα παιχνίδι που θα τα βοηθήσει να κατανοήσουν την επιρροή του καλλιτέχνη από τη φύση, καθώς και τις ομοιότητες των γλυπτών του με φυσικά τοπία.

2η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τον καλλιτέχνη τη στιγμή που δημιουργεί ένα γλυπτό και συζητούν για τη διαφορά που έχουν τα έργα του ως προς το μέγεθος. Η σύγκριση τους βοηθά να κατανοήσουν τα ογκώδη και μνημειακά έργα που δημιουργεί ο καλλιτέχνης. Παραλληλίζουν το σχέδιο με το γλυπτό του και βρίσκουν τη συνέχεια που υπάρχει ανάμεσα στα δύο έργα. Με αφορμή τα γλυπτά του Μουρ, τα παιδιά δημιουργούν τα δικά τους έργα.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Ανθρώπινες φιγούρες με πηλό.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται, πειραματίζονται και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Πηλός, οδοντογλυφίδες, κόλλα ατλακόλ.

4. Στάδια εργασίας:

α. Δημιουργούν ανθρώπινες φιγούρες με πηλό.

β. Χρησιμοποιούν οδοντογλυφίδες για να στηρίξουν το κεφάλι, τα χέρια ή τα πόδια.

γ. Περνούν τα γλυπτά τους με αραιωμένη κόλλα ατλακόλ για να διατηρηθούν καλύτερα.

3η σελίδα: Γνωριμία με τον Αλμπέρτο Τζακομέτι. Ο δάσκαλος αναφέρει λίγα βιογραφικά στοιχεία για τον καλλιτέχνη. Τα παιδιά περιγράφουν τα έργα του και καταθέτουν εντυπώσεις και συναισθήματα για τα διαφορετικά γλυπτά που δημιουργεί ο Τζακομέτι. Εστιάζουν στις ψηλόλιγνες φιγούρες, στον ελάχιστο χώρο που καταλαμβάνουν, και τις συγκρίνουν με τις ογκώδεις μορφές του Χένρι Μουρ. Επίσης συγκρίνουν τις φωτογραφίες των δύο καλλιτεχνών, όπου φαίνεται η διαφορά των γλυπτών που δημιουργεί ο καθένας. Συζητούν για το γεγονός ότι τα γλυπτά τριών ετών του καλλιτέχνη χώρεσαν σε έξι σπιρτόκουτα και εκφράζουν τις απόψεις τους. Σχολιάζουν τα λόγια του Τζακομέτι, και παρατηρώντας τα έργα του κατανοούν τη σχέση τους με το χώρο (ο χώρος είναι απέραντος μπροστά στα μικροσκοπικά γλυπτά του, τα γλυπτά γεννούν το χώρο).

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. Οι μαθητές φτιάχνουν μικροσκοπικά γλυπτά και τα τοποθετούν μέσα σε σπιρτόκουτα, κατανοώντας βιωματικά τη σχέση μιας μορφής με το χώρο.

2. Γράφουν μια ιστορία για τα γλυπτά του Τζακομέτι που χώρεσαν μέσα σε έξι σπιρτόκουτα. Εκφράζουν ελεύθερα τα συναισθήματά τους.

4η σελίδα: Με αφορμή τις φιγούρες του Τζακομέτι οι μαθητές δημιουργούν τα δικά τους γλυπτά.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Ψηλόλιγνες ανθρώπινες φιγούρες.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (προβληματίζονται, παρατηρούν και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Πηλός, οδοντογλυφίδες, λεπτά ξυλάκια, σύρμα, κόλλα ατλακόλ.

4. Στάδια εργασίας:

α. Δημιουργούν ανθρώπινες φιγούρες με πηλό.

β. Χρησιμοποιούν οδοντογλυφίδες, ξυλάκια, σύρματα πίπας, για να στηρίξουν το κεφάλι, τα χέρια ή τα πόδια, και προσπαθούν να φτιάξουν τις φιγούρες τους όσο γίνεται λεπτότερες.

γ. Περνούν τα γλυπτά τους με αραιωμένη κόλλα ατλακόλ για να διατηρηθούν καλύτερα. Για ανακεφαλαίωση οι δύο ομάδες παρουσιάζουν τα έργα τους και τα συγκρίνουν μεταξύ τους. Σε εγκυκλοπαίδειες, βιβλία τέχνης και στο διαδίκτυο ψάχνουν περισσότερες πληροφορίες για τους δύο καλλιτέχνες και παρουσιάζουν το έργο τους –μαζί με τα δικά τους– στο σχολείο.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά θα προσεγγίσουν δύο από τους σημαντικότερους γλύπτες του 20ού αιώνα, θα συγκρίνουν τα έργα τους, θα βρουν ομοιότητες και διαφορές, και με τις δημιουργίες τους θα εμβαθύνουν στο ιδιαίτερο και πρωτότυπο έργο τους.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Φωτογραφίες με έργα των δύο καλλιτεχνών, σλάιντς ή διαφάνειες με τα ενδεικτικότερα γλυπτά τους, διαδίκτυο, βιβλία σύγχρονης γλυπτικής, βιβλία με φωτογραφικό υλικό της αρχαίας ελληνικής γλυπτικής.

Πηγές-βιβλιογραφία

1, 3, 5, 8. *Henry Moore*, David Mitchinson and Julian Stallabrass, Academy Editions, London 1992.

2, α, β, γ. *Henry Moore, Υπό το φως της Ελλάδος*, Ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή, Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Umberto Allemandi & C, 2000.

4. *Ελληνική Τέχνη*, Νικόλαος Γιαλούρης, Αρχαία γλυπτά, Εκδοτική Αθηνών.

6. *Η Τέχνη του εικοστού αιώνα*, Άλκης Χαραλαμπίδης, τόμος II, University Studio Press, Εκδόσεις επιστημονικών βιβλίων & περιοδικών, Θεσσαλονίκη 1993.

7. *The Drawings of Henry Moore*, Alan G. Wilkinson, The Tate Gallery in collaboration with the Art Gallery of Ontario.

9, 11, 12. *Alberto Giacometti*, Musée d' Art Moderne de la ville de Paris, Paris Musées.

10. *Η Τέχνη του εικοστού αιώνα*, Άλκης Χαραλαμπίδης, τόμος III, University Studio Press, Εκδόσεις επιστημονικών βιβλίων & περιοδικών, Θεσσαλονίκη 1995.

δ, ε. *Alberto Giacometti*, Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή, Άνδρος 1992, εκδόσεις Αδάμ.

Κατάλογος εικόνων

1. «Ξαπλωμένη φιγούρα», Festival, 1951, plaster, 2,28 m, The Trustees of the Tate Gallery, London.

2. «Βραχύδες μόρφωμα III», 1982, λεπτή μύτη από κάρβουνο, παστέλ, αραιωμένη ακουαρέλλα, κηροπαστέλ σε κρεμ βαμβακερό χαρτί, (27 x 22,6 εκ.), Ίδρυμα Henry Moore.

3. «Ξαπλωμένη φιγούρα», 5 m, 1957-8, Unesco Headquarters, Paris.

4. «Διόνυσος», από το ανατολικό αέτωμα του Παρθενώνα, 438-432 π.χ, Λονδίνο, British Museum.

5. «Μοντέλο για ξαπλωμένη φιγούρα», Lincoln Center, 1963-5, μπρούντζος, 4,27 μ.

6. «Φωτογραφία του Χένρι Μουρ στο εργαστήρι του να δημιουργεί με πηλό».

7. «Ξαπλωμένη φιγούρα», 1948, πένα και κραγιόνια, (56,5X39,3 εκ.), Roloff Beny.

8. «Ξαπλωμένη φιγούρα», 1978, 1,83 εκ. The Henry Moore Foundation

9. «Φωτογραφία του Τζακομέτι στο εργαστήρι του».

10. «Η πλατεία», 1948-9, National gallery of Art.

11. «Φιγούρα μέσα σε ένα κουτί ανάμεσα σε δύο σπίτια», 1950, μπρούντζος και πλεξιγκλάς, (30X54X9,5 εκ.)

12. «Τρεις άνδρες που βαδίζουν», 1948, μπρούντζος (72X32 x 31,5 εκ.).

Έργα στο τετράδιο ασκήσεων

α. «Κεφάλι κασίκα», ξύλο ξεβρασμένο από τη θάλασσα, μονταρισμένο σε βάση, Ίδρυμα Henry Moore.

β. «Τυχαία ευρύματα: πυριτόλιθοι», Ίδρυμα Henry Moore

γ. α) «πυριτόλιθος», β) «Μπτέρα και παιδί σε ορθογώνια βάση», 1982, γύψος, ύψος 16 εκ.

Ίδρυμα Henry Moore.

δ. «Ο άνδρας και το δέντρο», 1949, κραγιόνια λιθογραφίας και κραγιόνια χρωμάτων πάνω σε κρεμ χαρτί, 35 x 25,5 εκ.

ε. «Ορθία γυναίκα», 1951, χοντρομόλυβο, 64,7x49,5 εκ. Ελβετία, ιδιωτική συλλογή.

Νέοι όροι

Γλυπτική: Εικαστική τέχνη με την οποία ο καλλιτέχνης (γλύπτης) λαξεύει μορφές ή παραστάσεις πάνω σε σκληρό υλικό, κυρίως μάρμαρο, πέτρα, ξύλο.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Στην πρώτη σελίδα τα παιδιά βλέπουν έργα του Μουρ εμπνευσμένα από τη φύση, σχολιάζουν και καταθέτουν τις προσωπικές τους εμπειρίες (αν έχουν δει πέτρες, ξύλα κ.λπ. που να τους θυμίζουν κάποια μορφή). Καλούνται να μαζέψουν σε περιπάτους τους φυσικά υλικά με κάποιο ενδιαφέρον σχήμα και να κάνουν μια συλλογή, που μπορεί να τους φανεί χρήσιμη σε δικές τους δημιουργίες. Ένα από τα ευρήματά ή κάποιο συνδυασμό τους το σχεδιάζουν στο τετράδιο, προσπαθώντας να δείξουν με ποια μορφή νομίζουν ότι μοιάζει. Δεν μας ενδιαφέρει το αποτέλεσμα αλλά ο προβληματισμός, η παιδείωση και η καλλιέργεια της φαντασίας των παιδιών. Επίσης φτιάχνουν ένα κολάζ με φωτογραφίες από βράχια, πέτρες, ξύλα κ.λπ. προσπαθώντας να τις κολλήσουν έτσι ώστε να μοιάζουν με ανθρώπινες μορφές.

Στη δεύτερη σελίδα παρατηρούν δύο έργα του Τζιακομέτι, όπου φαίνεται η κλίμακα των μορφών και η σχέση τους με το χώρο. Συγκρίνουν τις μορφές μεταξύ τους και με το γύρω χώρο. Επίσης συγκρίνουν τα σχέδια με τα γλυπτά του καλλιτέχνη για να καταλήξουν ότι έχουν πολλά κοινά στοιχεία μεταξύ τους (αδύνατες μορφές, ίδια στάση, ο γύρω χώρος), μια και τα γλυπτά αποτελούν συνέχεια των σχεδίων. Σε τρία διαφορετικού μεγέθους ορθογώνια σχεδιάζουν μια ανθρώπινη φιγούρα, η οποία θα έχει το ίδιο μέγεθος και στα τρία πλαίσια. Παρατηρούν ότι ο κενός χώρος είναι μικρότερος στο μικρότερο πλαίσιο και μεγαλύτερος στα μεγαλύτερα. Επίσης διαπιστώνουν ότι η φιγούρα στο μικρό πλαίσιο φαίνεται μεγαλύτερη, ενώ στο μεγάλο μοιάζει σχεδόν ασήμαντη. Με την άσκηση αυτή κατανοούν το έργο του καλλιτέχνη και το «παιχνίδι» του με το χώρο.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά φτιάχνουν σχέδια με ανθρώπινες ογκώδεις φιγούρες και προσπαθούν να δημιουργήσουν με τον κενό χώρο και να μοιάζουν τα σχέδια τους με βότσαλα και βράχια.

2. Σχεδιάζουν ανθρώπινες φιγούρες προσπαθώντας να αποδώσουν την κίνηση και το χώρο.

Η μέθοδος για τις παραπάνω δραστηριότητες είναι βιωματική (ερευνούν, παρατηρούν, προβληματίζονται, δημιουργούν).

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το θέμα μας συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου, περιγραφικός λόγος). **Μαθηματικά** (μετρήσεις, σχήματα, χώρος, όγκος, συμμετρία). **Μελέτη περιβάλλοντος** (άνθρωπος).

Τα παιδιά θα χωριστούν σε δύο ομάδες και καθεμιά θα ερευνήσει και θα μελετήσει έναν καλλιτέχνη. Με αφορμή το έργο του θα δημιουργήσει τα δικά της έργα. Οι δύο ομάδες θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα δημοσιεύσουν στη σχολική εφημερίδα ένα άρθρο-αφιέρωμα στους δύο μεγάλους γλύπτες.

Γ3. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Από τις λέξεις στις εικόνες»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **4ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ο άξονας**: χρήση μολυβιών, μαρκαδόρων, νεροχρώματα, χαρτιά, χαρτόνια, κόλλες, περιοδικά, εφημερίδες. **2ος άξονας**: γραμμές, χρώματα, σχήματα. **3ος άξονας**: ιστορίες, παραμύθια, παροιμίες. **4ος άξονας**: σχέδιο, ζωγραφική, κολάζ, εικονογραφήσεις. **5ος άξονας**: γνωριμία με το εικονογραφημένο βιβλίο, καλλιτεχνικά επαγγέλματα. **6ος άξονας**: προφορική έκφραση προτιμήσεων, σκέψεων, απόψεων, χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικός στόχος: Οι μαθητές θα κατανοήσουν το σπουδαίο ρόλο της εικόνας από την προϊστορική μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Να γνωρίσουν τον τρόπο που εικονογραφείται ένα κείμενο ή βιβλίο και τη σύνδεση εικόνας και λόγου.

Επιμέρους στόχοι

- Να έρθουν σε επαφή με δείγματα εικονογραφημένων κειμένων, βιβλίων, ποιημάτων και άλλων ειδών γραπτού λόγου.
- Να γνωρίσουν το επάγγελμα του εικονογράφου.
- Να γνωρίσουν παλιές και νέες εικονογραφήσεις και να τις συγκρίνουν.
- Να κατανοήσουν τη δυσκολία των χειροποίητων εικονογραφημένων κειμένων συγκριτικά με τα αντίστοιχα της σημερινής εποχής.
- Να αντιληφθούν τις δυσκολίες και τους κανονισμούς που διέπουν την εικονογράφηση, λόγω της εξάρτησής της από το κείμενο.
- Να εικονογραφήσουν με φαντασία και συναίσθημα, συνδυάζοντας την εικόνα με το λόγο.

Χρόνος: Η ενότητα είναι θεωρητική και πάντα διαχρονική. Προτείνεται να μελετηθεί πέρα από τα στενά περιθώρια μιας διδακτικής ώρας. Μέσα στη σχολική ζωή, καθημερινά δίνονται αφορμές για αποκωδικοποίηση του γραπτού και προφορικού λόγου σε εικόνα. Ο δάσκαλος μπορεί να εκμεταλλευτεί όλα τα μαθήματα (Γλώσσα, Ιστορία, Θρησκευτικά, Μελέτη Περιβάλλοντος, Μαθηματικά, Μουσική και Φυσική Αγωγή) και να προκαλέσει τα παιδιά να εικονογραφήσουν ιστορίες, ποιήματα, ασκήσεις και παιχνίδια, κανόνες, το διάλειμμά τους, και ό,τι άλλο θα τους ενδιαφέρει. Εικονογραφώντας όλη τη σχολική χρονιά, θα «εκπαιδευτούν» στην αποκωδικοποίηση του λόγου σε εικόνα, και της εικόνας σε λόγο.

Κίνητρα: Το κίνητρο για να ασχοληθούν με την εικονογράφηση θα είναι η ίδια η ενότητα των εικονογραφήσεων. Τα παιδιά θα έρθουν σε επαφή με την επαγγελματική εικονογράφηση και τα «μυστικά» της και θα γίνουν και αυτά μικροί εικονογράφοι. Ειδικό κίνητρο θα αποτελέσουν: α) οι προτάσεις του βιβλίου για ποικίλες εικονογραφήσεις, και β) η πρόταση του δασκάλου για μια εκδήλωση στο τέλος της χρονιάς, αλλά και η συμμετοχή τους σε διαγωνισμούς με θέμα την εικονογράφηση παιδικού βιβλίου.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Η διδασκαλία θα αρχίσει με τη συζήτηση (διαλογική), την παρατήρηση και τον προβληματισμό και θα καταλήξει γνωρίζοντας τα παιδιά το θέμα (βιωματικά), εικονογραφώντας τα δικά τους βιβλία.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος παρουσιάζει έντυπο υλικό (βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες) και καλεί τα παιδιά να το παρατηρήσουν και να το σχολιάσουν. Το ίδιο γίνεται και με τα σχολικά βιβλία των παιδιών. Με τη συζήτηση καταλήγουν ότι σε όλα υπάρχουν εικόνες που ομορφαίνουν τις σελίδες και παρουσιάζουν με άλλο τρόπο, «εικαστικό», το νόημα των κειμένων. Ο δάσκαλος αναφέρει τον όρο «εικονογράφηση» και τον εξηγεί στα παιδιά.

1η σελίδα: Ο δάσκαλος αναφέρεται στην ανάγκη που ένιωθε ο πρωτόγονος άνθρωπος να επικοινωνήσει με τους συνανθρώπους του και να εκφράσει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του. Οι μαθητές διαβάζουν το κείμενο και παρατηρούν το βυζαντινό χειρόγραφο και το διακοσμητικό σχέδιο, που αποδεικνύουν ότι, ακόμα και όταν ανακαλύφθηκε η γραφή, οι άνθρωποι συνέχιζαν να χρησιμοποιούν τις εικόνες δίπλα στο λόγο για να τονίσουν το νόημα των γραπτών κειμένων αλλά και να ομορφύνουν τα χειρόγρατά τους. Επίσης, συζητούν για τους επιστήμονες, οι οποίοι για να κάνουν πιο κατανοητές τις έννοιες και τις ανακαλύψεις τους χρησιμοποιούν σχεδιαγράμματα και εικόνες. Γίνεται αναφορά στο επάγγελμα του εικονογράφου.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές βρίσκουν βιβλία που έχουν διακοσμηθεί με εικόνες, τα φέρνουν στην τάξη, τα παρατηρούν και τα σχολιάζουν εστιάζοντας στο θέμα του κάθε βιβλίου και στον τρόπο που αυτό διακοσμήθηκε.

2η σελίδα: Οι μαθητές σχολιάζουν τις εικονογραφήσεις ποιητικών συλλογών του Γ. Τσαρούχη και του Γ. Μόραλη. Ο δάσκαλος αναφέρει λίγα λόγια για τα βιογραφικά των καλλιτεχνών και τους ενημερώνει ότι οι δυο καλλιτέχνες εκτός από το εικαστικό τους έργο έχουν ασχοληθεί και με την εικονογράφηση βιβλίων. Οι μαθητές παρατηρούν την εικονογράφηση του Γιάννη Ρίτσου. Ο δάσκαλος αναφέρει ότι ο ποιητής εικονογράφησε ο ίδιος πολλά ποιήματά του και καλεί τα παιδιά να ψάξουν να βρουν και άλλες εικονογραφήσεις του ποιητή.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Εικονογράφηση ενός ποιήματος.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν και δημιουργούν με ευχάριστο και πρωτότυπο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Χαρτόνι σε μέγεθος Α4, περιοδικά, κόλλες, τέμπερες.

4. Στάδια εργασίας:

α. Τα παιδιά γράφουν ένα ποίημα που τους αρέσει με μολύβι ή στυλό σε όποιο σημείο του χαρτιού θέλουν.

β. Κόβουν από περιοδικά φωτογραφίες που θέλουν και κάνουν κολάζ.

γ. Συμπληρώνουν το έργο τους με τέμπερες.

δ. Κάνουν μια εικονογραφημένη ποιητική συλλογή με τα έργα της τάξης.

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν εικονογραφήσεις σχολικών βιβλίων. Το γνωστό σε όλους αλφαβητάρι που εικονογράφησε ο Κ. Γραμματόπουλος θα τραβήξει το ενδιαφέρον των παιδιών. Το περιγράφουν, το διαβάζουν και εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Επίσης, σχολιάζουν τις εικονογραφήσεις των Α. Φασιανού και Δ. Μυταρά, συγκρίνουν τα βιβλία μεταξύ τους και με τα δικά τους. Στη συνέχεια παρατηρούν εικονογραφήσεις παραμυθιών από δύο σύγχρονες εικονογράφους, τη Φωτεινή Στεφανίδη και τη Βάσω Ψαράκη. Συγκρίνουν τα έργα μεταξύ τους ως προς το χρώμα το περιεχόμενο και την ταύτιση λόγου και εικόνας. Εκφράζουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους, συζητούν και για άλλα παραμύθια που γνωρίζουν και αγαπούν. Ο δάσκαλος αναφέρει λίγα λόγια για τα βιογραφικά των καλλιτεχνών.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. Τα παιδιά δημιουργούν στην τάξη τους μια μικρή δανειστική βιβλιοθήκη με δικά τους παραμύθια. Τα φέρνουν στην τάξη, τα παρατηρούν, συζητούν για την εικονογράφηση και τα ανταλλάσσουν μέχρι να τα διαβάσουν όλα.

2. Γράφουν μια ιστορία με τις λέξεις (αερόστατο, κιμωλία, αγόρι, όνειρο, τούμπα) και την εικονογραφούν.

4η σελίδα: Οι μαθητές βλέπουν δείγματα από εικονογραφήσεις που έκαναν παιδιά. Σχολιάζουν τα χρώματα, τις μορφές και τη σχέση της εικόνας με το κείμενο. Επίσης, τα συγκρί-

νουν με τις εικονογραφήσεις των επαγγελματιών εικονογράφων και με τις δικές τους ζωγραφιές.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές ζωγραφίζουν τις μέρες και τους μήνες και φτιάχνουν εικονογραφημένα ημερολόγια.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά, με την παρατήρηση, τη συζήτηση, τον προβληματισμό, την έρευνα και τη δημιουργία, θα κατανοήσουν τι σημαίνει ο όρος «εικονογράφηση», θα γνωρίσουν εικονογραφημένα δείγματα από καλλιτέχνες και παιδιά, θα μάθουν μερικούς κανόνες που ακολουθεί η εικονογράφηση και θα δημιουργήσουν τα δικά τους έργα.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Σχολικά εγχειρίδια, παραμύθια, άλλα έντυπα και διαφημιστικά φυλλάδια.

Πηγές-βιβλιογραφία

- 1,2. *Οι θησαυροί του Αγίου Όρους*, Εικονογραφημένα Χειρόγραφα, Εκδοτική Αθηνών, 1973.
3. *Οδυσσέας Ελύτης*, Προμετωπίδα Γιάννη Τσαρούχη, Όγδοη έκδοση, Αθήνα 1989, Ίκαρος εκδοτική εταιρία.
4. *Γιάννης Ρίτσος*, Δεκαοκτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας, Όγδοη έκδοση, Εκδόσεις Κέδρος.
5. *Γιάννης Μόραλης*, Όμιλος Εταιριών Εμπορικής Τράπεζας, ΑΘΗΝΑ, 1988.
6. *Αναγνωστικό Α΄ δημοτικού*. Εικονογράφηση του Κ. Γραμματόπουλου. Ο.Ε.Δ.Β.
7. *Εικονογραφημένη σελίδα από τον Δ. Μυταρά*. Ο.Ε.Δ.Β.
8. *Η Γλώσσα μου*, Ε΄ δημοτικού. Εικονογράφηση του Α. Φασιανού. Ο.Ε.Δ.Β.
9. *Ο κλέφτης των καρπουζιών*, εικονογράφηση Φωτεινή Στεφανίδη, εκδ. Πατάκη.
10. *Πώς η Σουμουτού πήρε πίσω το σοφό βιβλίο της*, Βάσω Ψαράκη, εκδ. Πατάκη.

Κατάλογος εικόνων

- 1,2. «Βυζαντινά χειρόγραφα».
3. «*Ηλιος ο πρώτος*», Οδυσσέα Ελύτη, Προμετωπίδα Γιάννη Τσαρούχη.
4. «*Εικονογράφηση Γιάννη Ρίτσου*».
5. «*Εικονογράφηση του Γ. Μόραλη*».
6. «*Αναγνωστικό Α΄ δημοτικού*». Εικονογράφηση του Κ. Γραμματόπουλου.
7. «*Εικονογραφημένη σελίδα από τον Δ. Μυταρά*».
8. «*Η Γλώσσα μου*», Ε΄ δημοτικού. Εικονογράφηση του Α. Φασιανού.
9. «*Ο κλέφτης των καρπουζιών*», εικονογράφηση Φωτεινή Στεφανίδη.
10. «*Πώς η Σουμουτού πήρε πίσω το σοφό βιβλίο της*», Βάσω Ψαράκη.

Νέοι όροι

Εικονογράφηση: Μια από τις εργασίες που γίνονται για τη δημιουργία και εκτύπωση ενός βιβλίου, συνήθως από επαγγελματίες του είδους. Η εικονογράφηση στηρίζει το κείμενο νοηματικά με άμεσο και έμμεσο (συμβολικό) τρόπο. Πολλές φορές η εικονογράφηση έχει διακοσμητικό χαρακτήρα.

Εικονογραφημένο χειρόγραφο: Μια από τις συνηθισμένες μορφές μεσαιωνικής τέχνης. Τα εικονογραφούμενα κείμενα είναι συνήθως θρησκευτικού περιεχομένου (λόγω και της μοναστηριακής προέλευσης της συνήθειας). Τα διακοσμητικά στοιχεία άλλοτε αφορούν μόνο τα αρχικά γράμματα και μοτίβα στο περιθώριο του κειμένου και άλλοτε περιλαμβάνουν μικρογραφίες και εικονογραφήσεις που καλύπτουν ολόκληρη τη σελίδα. Τα πλούσια χρώματα, και ειδικότερα μια πλουσιοπάροχη χρήση του χρυσού και του ασπένιου, είναι ένα ακόμα χαρακτηριστικό του είδους. Παρά την εμφάνιση της τυπογραφίας, τα εικονογραφημένα χειρόγραφα επέζησαν για ένα μικρό χρονικό διάστημα, για να εξαφανιστούν με την ανάπτυξη της τυπογραφικής εικονογράφησης το 16ο αιώνα.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα. Τα παιδιά στην πρώτη σελίδα παρατηρούν προσεκτικά τις εικόνες του βιβλίου και τις αντιστοιχίζουν με τους στίχους που ταιριάζουν.

Στη δεύτερη σελίδα, με αφορμή το έργο του Γ. Ιακωβίδη «Παραφωνία», γράφουν μια μικρή ιστορία.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

Οι προτεινόμενες δραστηριότητες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για το οργανωμένο σχέδιο εργασίας.

1. Τα παιδιά εικονογραφούν μια ιστορία από τη ζωή και τη διδασκαλία του Χριστού.
2. Εικονογραφούν ενότητες από τη μελέτη περιβάλλοντος, ενώνουν τις εργασίες τους και φτιάχνουν ένα διαφορετικό βιβλίο του μαθήματός τους.
3. Εικονογραφούν το αγαπημένο τους παραμύθι και το παρουσιάζουν στην τάξη.
4. Εικονογραφούν τις αριθμητικές πράξεις (2Χ4 και 8+4) με μαρκαδόρους.
5. Καταγράφουν κωμικά στιγμιότυπα της σχολικής τους ζωής και τα εικονογραφούν. Φτιάχνουν το αστέιο βιβλίο της τάξης τους.
6. Διαλέγουν από τα σχολικά τους βιβλία όποια εικονογράφηση τους αρέσει, την παρουσιάζουν και συζητούν τους λόγους της επιλογής τους.
7. Με κολάζ και επιζωγράφιση φωτογραφιών εικονογραφούν ένα παραμύθι της αρεσκείας τους.
8. Εικονογραφούν γνωστές παροιμίες και γνωμικά και φτιάχνουν ένα μικρό βιβλίο γνωμικών και παροιμιών.
9. Επιλέγουν ένα έργο τέχνης από το βιβλίο τους και γράφουν μια μικρή ιστορία. Μπορούν να ενώσουν τις εργασίες τους και να κάνουν μια ενδιαφέρουσα συλλογή.
10. Γίνονται συγγραφείς και εικονογράφοι. Γράφουν μια δική τους ιστορία και την εικονογραφούν.
11. Χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η μία εικονογραφεί τους άθλους του Ηρακλή και η άλλη την επιστροφή του Οδυσσέα στην Ιθάκη.

Εικόνες

1. «Παραφωνία», Γιώργος Ιακωβίδης, λάδι σε μουσαμά, 1896,(95Χ130), Όλγα Μεντάθου-Πολύζου, εκδ. Αδάμ.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η εικονογράφηση, όπως προαναφέρεται, μπορεί να εμπλακεί με όλα τα μαθήματα και για ολόκληρη τη σχολική χρονιά: Με τη **Γλώσσα** (εμπλουτισμός λεξιλογίου, περιγραφικός λόγος, αποκωδικοποίηση γραπτού λόγου, εικονογράφηση κειμένων, παραγωγή γραπτού λόγου). Τα **Μαθηματικά** (σχεδιασμοί διαγραμμάτων, σχέδια σχημάτων). Τη **Μελέτη περιβάλλοντος** (κυκλοφοριακή αγωγή, σήματα, χάρτες, αφίσες). Τη **Φυσική αγωγή** (αθλητικές ομάδες, ολυμπιακή παιδεία, αθλητικές αφίσες). Την **Ιστορία**, μυθολογία:(εικονογραφημένα χειρόγραφα, παραστάσεις μύθων και ιστορικών γεγονότων). Τα **Θρησκευτικά**, (θρησκευτική εικονογραφία). Τη **Μουσική**, (πεντάγραμμα, νότες, γραφική απεικόνιση ενός μουσικού κομματιού).

Τα παιδιά, κάθε φορά που θα τους δίνεται η ευκαιρία, θα εικονογραφούν διαφορετικά είδη κειμένων ακολουθώντας ένα οργανωμένο σχέδιο δράσης. Στο τέλος της χρονιάς θα έχουν μια μεγάλη συλλογή εικονογραφημένων βιβλίων, με κύριο χαρακτηριστικό της την ποικιλία θεμάτων και την πρωτοτυπία.

Θέματα εικονογράφησης των μαθητών:

Α. Η ζωή και η διδασκαλία του Χριστού.

Β. Ενότητες από την Ιστορία.

Γ. Λαϊκοί μύθοι, παραμύθια (Αίσωπος, κλασικά), δημοτικά τραγούδια.

Δ. Κείμενα γνωστικού αντικειμένου (Μαθηματικά, Γεωμετρία, Μελέτη Περιβάλλοντος).

Ε. Ποιήματα, παροιμίες και τραγούδια.

Οι εικονογραφήσεις θα γίνουν με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους (ζωγραφική, κολάζ, τυπώματα κ.λπ.). Θα βοηθήσουν οι προτεινόμενες δραστηριότητες της ενότητας.

Έρευνα και δράση:

Οι μαθητές θα ερευνήσουν όλα τα βιβλία που μπορούν να βρουν στη βιβλιοθήκη του σχολείου και του σπιτιού τους, αλλά και όπου αλλού έχουν πρόσβαση, θα τα ταξινομήσουν με βάση την εικονογράφησή τους και θα οργανώσουν στο σχολείο τους μια βιβλιοπαρουσίαση με δύο ενότητες: α) εικονογραφημένα βιβλία από καλλιτέχνες, εικονογράφους, και β) εικονογραφημένα βιβλία από παιδιά (τα δικά τους).

Στην εκδήλωση θα μπορούσαν να συμμετέχουν και άλλα σχολεία της περιοχής, ενώ η μέρα αυτή θα αφιερωθεί ειδικά στους παλιούς εικονογράφους, που με υπομονή, μεράκι και ακούραστο χέρι ζωγράφιζαν και διακοσμούσαν τα χειρόγρατά τους.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Με την ενότητα αυτή, τα παιδιά θα γνωρίσουν τον τρόπο με τον οποίο εικονογραφούνται τα βιβλία και το σημαντικό ρόλο που έχει η εικόνα σε αυτά. Θα έρθουν σε επαφή με δείγματα εικονογραφημένων κειμένων που έχουν φιλοτεχνηθεί από επαγγελματίες εικονογράφους. Θα συγκρίνουν παλιές και σύγχρονες εικονογραφήσεις και θα δημιουργήσουν με το δικό τους τρόπο τα δικά τους εικονογραφημένα κείμενα.

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ

*Δημιουργίες και δημιουργοί χθες και σήμερα***Δ1. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Δύο διάλογοι στην αρχαία ελληνική τέχνη»****Επιλογή θέματος**

Με αφορμή τον **5ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας**: πηλός, χοντρό χαρτόνι, μαύρη τέμπερα, διαφανοσκόπιο, αθλητικά περιοδικά. **2ος άξονας**: γραμμές, χρώματα, σχήματα, μορφές. **3ος άξονας**: θέμα από άλλα μαθήματα (Ιστορία), **4ος άξονας**: πηλοπλαστική, ζωγραφική, **5ος άξονας**: αρχαία ελληνική τέχνη (γλυπτική, αγγειοπλαστική, αγγειογραφία), γνωριμία με το επάγγελμα του αγγειοπλάστη, **6ος άξονας**: περιγραφή έργων τέχνης, συναισθηματική προσέγγιση έργων τέχνης, παιχνίδια προσέγγισης έργων τέχνης.

Βασικός στόχος: Οι μαθητές θα παρατηρήσουν έργα της αρχαίας ελληνικής τέχνης (γλυπτική και αγγειοπλαστική) και θα αναγνωρίσουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους.

Επιμέρους στόχοι

– Να θαυμάσουν την αρχαία ελληνική γλυπτική, και να την προσεγγίσουν εμβαθύνοντας στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

– Να παρατηρήσουν γλυπτά της αρχαϊκής περιόδου και να τα συγκρίνουν με γλυπτά της κλασικής περιόδου.

– Να γνωρίσουν την αγγειοπλαστική τέχνη που αναπτύχθηκε στην αρχαία Ελλάδα και να διακρίνουν το διαχωρισμό της σε τρεις ρυθμούς: μελανόμορφο, ερυθρόμορφο και δίγλωσσο.

– Να επισκεφθούν εργαστήριο αγγειοπλαστικής και να γνωρίσουν από κοντά το επάγγελμα του αγγειοπλάστη και τον τρόπο που κατασκευάζονται τα πήλινα αγγεία.

– Να δημιουργήσουν με πηλό τα δικά τους αγγεία και να τα χρωματίσουν με τους δύο ρυθμούς (μελανόμορφο, ερυθρόμορφο).

– Να «αγγειογραφήσουν» πάνω σε πήλινα αγγεία, παλιά κεραμίδια και πήλινες γλάστρες.

– Να χρησιμοποιήσουν στις δημιουργίες τους σύγχρονα μέσα τεχνολογίας (διαφανοσκόπιο).

Χρόνος: Μία διδακτική ώρα Τα παιδιά με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα έρθουν σε επαφή με την αρχαία γλυπτική και αγγειοπλαστική τέχνη και θα δημιουργήσουν σε ομάδες τα δικά τους μελανόμορφα και ερυθρόμορφα αγγεία.

Σημ. Προτείνεται επίσκεψη σε αρχαιολογικό μουσείο και εργαστήρι αγγειοπλαστικής. Ο δάσκαλος μπορεί να οργανώσει τις δραστηριότητες σε διαφορετική μέρα ανάλογα με την κρίση του και σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Κίνητρα: Οι επισκέψεις σε αρχαιολογικό μουσείο και εργαστήρι αγγειοπλαστικής θα ενθουσιάσουν τα παιδιά. Θα γίνουν αφορμή να έρθουν σε επαφή με τη γλυπτική και την αγγειοπλαστική της αρχαίας Ελλάδας, αλλά και να δημιουργήσουν.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις γνώσεις των παιδιών από το μάθημα της Ιστορίας, καθώς και τις παρατηρήσεις και τις βιωματικές τους εμπειρίες. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η παρατήρηση και η συζήτηση αρχικά θα εισάγουν τα παιδιά στο θέμα, θα προβληματιστούν και στη συνέχεια θα δημιουργήσουν τα δικά τους έργα.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Φωτογραφίες με γλυπτά και αγγεία της αρχαϊκής εποχής από

βιβλία ιστορίας, εγκυκλοπαίδειες, προγράμματα αρχαιολογικών μουσείων, σλάνιντς ή ντοκιμαντέρ με ανάλογο θέμα, θα βοηθήσουν το δάσκαλο να εισάγει τα παιδιά στο θέμα και να κινήσει το ενδιαφέρον τους.

1η σελίδα: Γνωριμία με τα γλυπτά της αρχαϊκής και κλασικής εποχής. Παρατηρούν τον Κούρο, και την Κόρη, και συζητούν για τα χαρακτηριστικά των γλυπτών της πρώτης περιόδου. Το ίδιο κάνουν και για τα γλυπτά της δεύτερης περιόδου, ενώ κατόπιν συγκρίνουν τα έργα μεταξύ τους προσπαθώντας να βρουν ομοιότητες και διαφορές (τα πρώτα είναι ακίνητα, σπητά, λιτά ενώ τα δεύτερα έχουν το στοιχείο της κίνησης, δείχνουν περισσότερες λεπτομέρειες). Τα παιδιά αναφέρουν όσες πληροφορίες γνωρίζουν, και ο δάσκαλος συμπληρώνει και υπενθυμίζει παλαιότερες γνώσεις από το μάθημα της Ιστορίας.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

Οι μαθητές βρίσκουν από βιβλία Ιστορίας και εγκυκλοπαίδειες αγάλματα της αρχαιότητας και τα διακρίνουν σε δύο κατηγορίες (πρώτη και δεύτερη περίοδο) σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά τους. Αναπαραστούν με το σώμα τους τις στάσεις των γλυπτών και παρουσιάζουν μια μικρή παράσταση (μπορούν να σκεφτούν μια ιστορία εμπνευσμένη από τα αγάλματα και να τη δραματοποιήσουν).

2η σελίδα: Μελανόμορφα και ερυθρόμορφα αγγεία. Οι μαθητές παρατηρούν τις φωτογραφίες και συζητούν για τις διαφορές και ομοιότητες των αγγείων. Καταθέτουν παλαιότερες γνώσεις από το μάθημα της ιστορίας (για ποιο λόγο κατασκευάζονταν αγγεία, ποια θέματα ζωγράφιζαν, μελανόμορφος και ερυθρόμορφος ρυθμός, τρόπος χρωματισμού).

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. Επίσκεψη σε αρχαιολογικό μουσείο. Οι μαθητές παρατηρούν τα εκθέματα και εστιάζουν στα γλυπτά και στα πήλινα αγγεία. Τα περιγράφουν και εντοπίζουν τα χαρακτηριστικά τους.

2. Βρίσκουν φωτογραφίες με παραστάσεις αγγείων και αναφέρουν το ιστορικό θέμα που απεικονίζουν.

3η σελίδα: Επίσκεψη σε εργαστήριο αγγειοπλαστικής. Οι μαθητές γνωρίζουν τη διαδικασία πλάσιματος και ψησίματος του πηλού και δημιουργούν τα δικά τους πήλινα αγγεία. Στη συνέχεια χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα σχεδιάζει με μολύβι τις μορφές και τα διακοσμητικά μοτίβα που θέλει, και στη συνέχεια τα χρωματίζει με μαύρη τέμπερα ενώ αφήνει άβαφο το υπόλοιπο μέρος του αγγείου. Η δεύτερη ομάδα κάνει το ίδιο, με τη διαφορά ότι αφήνει τις μορφές άβαφες και χρωματίζει μαύρη όλη την υπόλοιπη επιφάνεια του αγγείου.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Ζωγραφική σε πήλινα αγγεία και παλιά κεραμίδια.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (προβληματίζονται, παρατηρούν και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Πήλινα αγγυάλιστα αγγεία, παλιά κεραμίδια, μαύρη τέμπερα, λεπτά και χοντρά πινέλα, μολύβια.

4. Στάδια εργασίας: α) μελανόμορφα αγγεία

α. Οι μαθητές σχεδιάζουν πάνω στα αγγεία τις μορφές που θέλουν, και συμπληρώνουν το σχέδιο με διακοσμητικά μοτίβα.

β. Με λεπτό πινέλο χρωματίζουν το εσωτερικό των μορφών και των διακοσμητικών μοτίβων.

γ. Αφήνουν άβαφο το υπόλοιπο μέρος του αγγείου.

4. Στάδια εργασίας: β) ερυθρόμορφα αγγεία

α. Οι μαθητές σχεδιάζουν πάνω στα αγγεία τις μορφές που θέλουν και συμπληρώνουν το σχέδιο με διακοσμητικά μοτίβα.

β. Με λεπτό πινέλο χρωματίζουν το περίγραμμα των μορφών και των διακοσμητικών μοτίβων αφήνοντας άβαφο τον εσωτερικό τους χώρο.

γ. Βάφουν όλο το υπόλοιπο μέρος του αγγείου μαύρο με χοντρό πινέλο.

Το ίδιο κάνουν σε παλιά κεραμίδια ή πήλινες γλάστρες.

4η σελίδα: Τα μελανόμορφα αγγεία τα χρωματίζουν με σκιαγράφηση, γι' αυτό και οι μορφές τους μοιάζουν με σκιές. Απεικονίζουν συνήθως μυθολογικά και ιστορικά θέματα. Ένα από αυτά ήταν οι αθλητικοί αγώνες. Το ίδιο θέμα αποτυπώνουν τα παιδιά πάνω σε χάρτινα αγγεία μεγάλων διαστάσεων δημιουργώντας σκιές με τη βοήθεια του διαφανοσκοπίου.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Χάρτινα αγγεία.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (προβληματίζονται, παρατηρούν και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Χοντρά χαρτόνια, μαύρη τέμπερα, λεπτά και χοντρά πινέλα, αθλητικά περιοδικά, ψαλίδια.

4. Στάδια εργασίας:

α. Οι μαθητές σχεδιάζουν ένα αγγείο σε χαρτόνι και το κόβουν.

β. Κόβουν από αθλητικά περιοδικά φωτογραφίες με το περίγραμμα των αθλητών.

γ. Τοποθετούν σε τοίχο ένα μεγάλο χαρτόνι.

δ. Τοποθετούν πάνω στο διαφανοσκόπιο το μικρό αγγείο που σχεδίασαν, το προβάλλουν πάνω στο χαρτόνι και περιγράφουν τη σκιά που δημιουργείται. Επαναλαμβάνουν την ίδια διαδικασία άλλη μια φορά.

ε. Τοποθετούν στο διαφανοσκόπιο φιγούρες αθλητών σε κίνηση, τις προβάλλουν πάνω στα χάρτινα αγγεία και τις περιγράφουν.

στ. Χρωματίζουν το ένα αγγείο μελανόμορφο και το άλλο ερυθρόμορφο.

Μπορούν να φτιάξουν πολλά μεγάλα χάρτινα αγγεία με αθλητικές παραστάσεις και να διακοσμήσουν το γυμναστήριο του σχολείου. Αν δεν υπάρχει ειδικός χώρος γύμνασης, μπορούν να διακοσμήσουν το διάδρομο του σχολείου ή όποιον άλλο χώρο επιθυμούν.

Η δραστηριότητα συνδέεται με την ενότητα των σκιών, των περιγραμμάτων και των διακοσμητικών μοτίβων και ο δάσκαλος μπορεί να την εκμεταλλευτεί και να ανακαλέσει παλαιότερες γνώσεις των παιδιών.

Με τη βοήθεια του δασκάλου συνδέονται με το διαδίκτυο στις σελίδες ελληνικών και ξένων μουσείων και παρατηρούν ελληνικά αγγεία που φυλλάσσονται εκεί. Συζητούν, σχολιάζουν και τα χωρίζουν στις κατηγορίες που έμαθαν, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά τους.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά θα γνωρίσουν δείγματα της γλυπτικής και της αγγειοπλαστικής τέχνης της αρχαίας Ελλάδας, ενώ με τις δραστηριότητές τους θα εμβαθύνουν στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και θα κατανοήσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές τους.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Φωτογραφίες με γλυπτά και πήλινα αγγεία της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου, σλάνιντς, διαφάνειες, βιβλία Ιστορίας, προγράμματα αρχαιολογικών μουσείων, κάρτες κ.λπ.

Πηγές-βιβλιογραφία

1, 2, 3, 4. *Ελληνική Τέχνη*, Νικόλαος Γιαλούρης, Αρχαία γλυπτά, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1996.

5, 6. *Ελληνική Τέχνη*, Μιχάλης Τιβέριος, Αρχαία Αγγεία, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1996.

Κατάλογος εικόνων

1. «Ο Κούρος της Μήλου», επιτάφιο άγαλμα, περ. 550 π.Χ., Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

2. «Η Κόρη της Ακροπόλεως 682», περ. 515 π.Χ., Αθήνα, Μουσείο Ακρόπολης.

3. «Ο Δισκοβόλος, έργο του Μύρωνα», περ. 450 π.Χ. Ρωμαϊκό αντίγραφο, γνωστό ως Δισκοβόλος "Lancelott", Ρώμη, Museo Nazionale Romano.

4. «Κόρη της Νιόβης από πολυπρόσωπη σύνθεση», περ. 430 π.Χ. Κοπεγχάγη, Ny Carlsberg Glyptotek.

5. «Απτικός μελανόμορφος αμφορέας», περ. 540 π.Χ. Υπογράφεται από τον αγγειοπλάστη Ταλειδην και αποδίδεται στο ζωγράφο του Ταλειδην, εικονίζεται ζύγισμα εμπορευμάτων, Νέα Υόρκη, Metropolitan Museum of Art.

6. «Απτικός ερυθρόμορφος αμφορέας», περ. 505 π.Χ. Υπογράφεται από τον αγγειογράφο Ευθυμίδη, εικονίζεται ο οπλισμός του νεαρού Έκτορα, τον οποίο πλαισιώνουν οι γονείς του Πρίαμος και Εκάβη, Μόναχο, Staatliche Antikensammlungen.

Νέοι όροι: Αγγειοπλαστική: Η δημιουργία πήλινων αγγείων και σκευών. Αναπτύχθηκε στην αρχαία Ελλάδα και εξαπλώθηκε σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο. Διακρίνεται για τη μεγάλη ποικιλία των αγγείων (αμφορείς, επίνητρα, κήλυκες, κρατήρες, οινοχόες κ.λπ.)

Αγγειογραφία: Όρος που χρησιμοποιείται για τη ζωγραφική των αγγείων.

Μελανόμορφος ρυθμός: Τεχνοτροπία της αρχαίας ελληνικής αγγειογραφίας, στην οποία οι μορφές είναι ζωγραφισμένες με μαύρο χρώμα πάνω σε κόκκινο φόντο.

Ερυθρόμορφος ρυθμός: Τεχνοτροπία της αρχαίας ελληνικής αγγειογραφίας, στην οποία οι μορφές είναι ζωγραφισμένες με κόκκινο χρώμα πάνω σε μαύρο φόντο.

Δίγλωσσος ρυθμός: Τεχνοτροπία της αρχαίας ελληνικής αγγειογραφίας, στην οποία ένα αγγείο είναι ζωγραφισμένο με μελανόμορφο και ερυθρόμορφο ρυθμό.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Η άσκηση έχει επαναληπτικό και εμπειρωτικό χαρακτήρα και προσθέτει μια καινούργια γνώση, το δίγλωσσο ρυθμό. Τα παιδιά χρωματίζουν ένα μεγάλο αγγείο και με τους δύο τρόπους χρωματισμού, το μισό το κάνουν μελανόμορφο και το άλλο μισό ερυθρόμορφο. Επίσης, στολίζουν το αγγείο τους ανάμεσα στα κενά των διπλών γραμμών με διακοσμητικά φυτικά μοτίβα.

Ανάλυση των προτεινόμενων δραστηριοτήτων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά φτιάχνουν γλυπτά και των δύο περιόδων με πλαστελίνη ή πηλό. Με τη βιωματική ενασχόληση θα κατανοήσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιόδου.

2. Κάνουν συλλογή με κάρτες που έχουν περιεχόμενο αρχαία ελληνικά γλυπτά και αγγεία. Με ευχάριστο τρόπο θα πλουτίσουν τις γνώσεις τους και θα συλλέξουν χρήσιμο εποπτικό υλικό.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το θέμα συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου, περιγραφικός λόγος). **Μαθηματικά** (μετρήσεις, σχήματα, συμμετρία). **Μελέτη περιβάλλοντος** (δημιουργήματα του ανθρώπου, πολιτισμός) **Φυσική αγωγή** (αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα, ολυμπιακή ιδέα). **Μουσική αγωγή** (ρυθμός).

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει αφορμή και για περαιτέρω εμβάθυνση στο θέμα, με ένα οργανωμένο σχέδιο εργασίας που μπορεί να διαρκέσει όλη τη χρονιά. Τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και θα διαπραγματευτούν το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους.

A. Ομάδα: Θα συλλέξει φωτογραφικό υλικό με Κούρους, Κόρες και με άλλα γλυπτά της αρχαϊκής περιόδου. Θα ταξινομήσει τα έργα σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά τους και θα φτιάξει ένα φωτογραφικό κατάλογο.

B. Ομάδα: Θα κάνει το ίδιο με τα μελανόμορφα και ερυθρόμορφα αγγεία.

Και οι δύο ομάδες παράλληλα θα επισκεφθούν το αρχαιολογικό μουσείο και ένα εργαστήριο αγγειοπλαστικής, θα φτιάξουν πήλινα αγγεία, θα τα χρωματίσουν και θα δημιουργήσουν σε μια γωνιά της τάξης τους συλλογή κεραμικών. Επίσης, ο δάσκαλος μπορεί να εκμεταλλευτεί την ενότητα για προγράμματα ολυμπιακής παιδείας. Μέσα από τις παραστάσεις των γλυ-

πτών και των αγγείων, τα παιδιά θα κατανοήσουν τη μεγάλη σημασία που έδιναν οι αρχαίοι Έλληνες στον αθλητισμό και την ολυμπιακή ιδέα.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Οι μαθητές με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο θα αντιληφθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των γλυπτών και των αγγείων της αρχαιότητας, καθώς και τις μεταξύ τους διαφορές.

Δ2. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Βυζαντινή αγιογραφία»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **5ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** χρήση μολυβιών και μαρκαδόρων, χαρτιά, κόλλες, περιοδικά. **2ος άξονας:** γραμμή, χρώμα, σχήμα. **3ος άξονας:** θέμα από τα θρησκευτικά. **4ος άξονας:** σχέδιο, ζωγραφική, κολάζ. **5ος άξονας:** γνωριμία με τη Βυζαντινή τέχνη και το επάγγελμα του αγιογράφου. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, χρήση απλών όρων τέχνης, συναισθηματική προσέγγιση έργων τέχνης.

Βασικός στόχος: Οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με τη βυζαντινή εικονογραφία και τα κυριότερα χαρακτηριστικά της. Να κατανοήσουν την ιδιαιτερότητα της θρησκευτικής εικονογραφίας και τους κανόνες που τη διέπουν.

Επιμέρους στόχοι

- Να γνωρίσουν το επάγγελμα του αγιογράφου και τα «μυστικά» του.
- Να πληροφορηθούν σχετικά με τα στάδια που ακολουθεί ο βυζαντινός αγιογράφος για την ολοκλήρωση μιας εικόνας.
- Να κατανοήσουν το θρησκευτικό περιεχόμενο της εικονογραφίας και να την ξεχωρίσουν από τις άλλες μορφές τέχνης.
- Να γνωρίσουν το έργο του Φώτη Κόντογλου και τον αγώνα του για την επαναφορά της Βυζαντινής τέχνης στην Ορθόδοξη Εκκλησία.
- Να γνωρίσουν τα κολάζ του Οδυσσέα Ελύτη και με αφορμή αυτά να δημιουργήσουν με φαντασία και συναίσθημα.
- Να προσπαθήσουν να δημιουργήσουν δικά τους έργα ακολουθώντας τα πρώτα στάδια της εικονογραφίας.

Χρόνος: Η ενότητα μπορεί να ξεφύγει από τα στενά όρια της μίας διδακτικής ώρας. Στις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές, σε επισκέψεις σε εκκλησίες αλλά και στο μάθημα των θρησκευτικών, το θέμα της αγιογράφησης θα είναι πάντα διαχρονικό.

Σημ. Η πρόταση είναι ενδεικτική και ο δάσκαλος μπορεί να την προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Το ισχυρότερο κίνητρο θα ήταν η διαπραγμάτευση της ενότητας να συνδυαζόταν με επισκέψεις σε εκκλησίες, καθώς και σε εργαστήρι αγιογράφου. Για τα παιδιά διαφορετικών θρησκειών, το θέμα θα αποτελέσει μια ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με τη θρησκευτική τέχνη της χώρας που κατοικούν. Ο δάσκαλος μπορεί να εκμεταλλευτεί την ενότητα και ν' αναφερθεί και σε άλλες θρησκείες, καθώς και στις θρησκευτικές τέχνες τους, και να οργανώσει με τα παιδιά ένα σχέδιο εργασίας με θέμα: «Τέχνη και Θρησκείες».

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών, τις παρατηρήσεις και τις γνώσεις τους. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η άμεση και έμμεση παρατήρηση, η συζήτηση, ο προβληματισμός, ο πειραματισμός και η προσωπική δημιουργία θα βοηθήσουν τα παιδιά να προσεγγίσουν και να κατανοήσουν το κεφάλαιο της Βυζαντινής τέχνης.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Το μάθημα των θρησκευτικών προσφέρει μια πρώτη αφορμή για τη βυζαντινή εικονογραφία. Επίσης, ο δάσκαλος μπορεί να εκμεταλλευτεί μια επί-

σκεψη σε εκκλησία όπου θα προτείνει στα παιδιά να παρατηρήσουν τις εικόνες και να τις σχολιάσουν.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τη φωτογραφία του εργαστηρίου ενός αγιογράφου και τη σχολιάζουν. Αναφέρουν δικές τους εμπειρίες και συζητούν για το επάγγελμα του αγιογράφου. Διαβάζουν τα κείμενα της σελίδας και εκφράζουν τις απόψεις τους. Περιγράφουν τα στάδια της αγιογράφησης εστιάζοντας στις διαφορές που έχει ως προς το χρώμα το ένα στάδιο από το άλλο.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές επισκέπτονται το εργαστήρι ενός αγιογράφου, συζητούν μαζί του και γνωρίζουν άμεσα και βιωματικά τους «εργάτες» της Βυζαντινής τέχνης.

Η μέθοδος για την παραπάνω δραστηριότητα είναι βιωματική (επισκέπτονται, παρατηρούν, προβληματίζονται, δημιουργούν).

2η σελίδα: Ο Φώτης Κόντογλου και το έργο του. Όλη η σελίδα είναι αφιερωμένη σ' αυτόν και την ανεκτίμητη προσφορά του στη βυζαντινή τέχνη. Ο δάσκαλος αναφέρει μερικά βιογραφικά στοιχεία και σχολιάζουν τα κείμενα της σελίδας. Τα παιδιά εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις και αναλύουν τα γραφόμενα. Παρατηρούν τις εικόνες του Κόντογλου και τις περιγράφουν.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Διοργανώνουν μια εκδήλωση με δύο μέρη: α) το αγιογραφικό, και β) το συγγραφικό του έργου.

Η μέθοδος και σε αυτές τις δραστηριότητες είναι βιωματική. Τα παιδιά βρίσκουν στοιχεία για τον Κόντογλου και τα παρουσιάζουν στο σχολείο τους.

3η σελίδα: Ο Οδυσσέας Ελύτης και τα κολάζ του. Μια σελίδα που ενώνει τη Βυζαντινή τέχνη με την ποίηση. Με ποιητικό τρόπο παρουσιάζεται η αγάπη του Ελύτη για την Ελλάδα και ο σεβασμός του για τη χριστιανική πίστη. Σχολιάζουν τον τίτλο της σελίδας και ο δάσκαλος ενημερώνει τα παιδιά ότι είναι ένας στίχος του Ελύτη από το *Άξιον Εστί*. Ελλάδα και Χριστιανοσύνη είναι άρρηκτα δεμένες και έτσι δίνονται μέσα από τα κολάζ του ποιητή. Τα παιδιά διαβάζουν τα κείμενα, τα σχολιάζουν, παρατηρούν τα κολάζ, συνδυάζουν τα ποιήματα με τις εικόνες και εκφράζονται ελεύθερα. Αναφέρουν ό,τι γνωρίζουν για τον Ελύτη και το έργο του και ο δάσκαλος συμπληρώνει τις γνώσεις τους.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας.

1. Οι μαθητές επιλέγουν όποιο κολάζ τους αρέσει και γράφουν ένα ποίημα.

2. Βρίσκουν ποιήματα του Ελύτη, φωτογραφίες με τοπία του τόπου τους, εικόνες Αγίων, και δημιουργούν ένα κολάζ.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα γνωρίσουν λίγες αλλά σημαντικές πληροφορίες για τη βυζαντινή αγιογραφία, καθώς και για το επάγγελμα του αγιογράφου. Θα δημιουργήσουν κολάζ με θέμα την Ελλάδα και τη Χριστιανοσύνη με αφορμή ποιητικά ακούσματα!

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: *Η επίσκεψη έγινε στο εργαστήρι αγιογραφίας του Νικολάου Ζωγράφου, αγιογράφου από τη Δροσοπηγή Φλώρινας.

Εικόνες αγιογραφιών και εκκλησιών. Εκκλησιαστικά βιβλία με πλούσια εικονογράφηση, ποιήματα του Ελύτη, βιβλία του Φώτη Κόντογλου.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. Ιωάννου- Χαριλάου Βράνου, *Η τεχνική της αγιογραφίας*, Copyright Ιωάννης Χαρίλαος Βράνος.

2. Μακεδονικό κέντρο σύγχρονης τέχνης Θεσσαλονίκης, *Αναδρομική έκθεση 1986*.

3,4. Συλλογή Ι. Μπιτζίου, *Φώτης Κόντογλου*, εν εικόνι διαπορευόμενος, Εκατό χρόνια από τη

γέννηση και τριάντα από την κοίμησή του, Ιωσήφ Βιβιλάκης, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1995.
5,6. *Οδυσσέας Ελύτης*, Σύγχρονοι ποιητές 2, Άκμων (κολάζ).

Κατάλογος εικόνων

- 1 Στάδια εικονογράφησης
2. Φώτης Κόντογλου «*Παναγία Γλυκοφιλούσα*», Χειρ Φωτίου 1959, αυγοτέμπερα, (17 x 14 εκ.).
3. Φώτης Κόντογλου, «*Η Βάπτιση*», 1923, κερόνεφτο, (163 x 112 εκ.).
4. Φώτης Κόντογλου «*Άγιος Τρύφων*», Χειρ Φωτίου 1959, αυγοτέμπερα, (17 x 14 εκ.).
5. Οδυσσέας Ελύτης, 1ο κολάζ, Σύγχρονοι ποιητές 2, Άκμων (κολάζ).
6. Οδυσσέας Ελύτης, 2ο κολάζ, Σύγχρονοι ποιητές 2, Άκμων (κολάζ).

Νέοι όροι

Βυζαντινή τέχνη: Η θρησκευτική τέχνη που αναπτύχθηκε στο Βυζάντιο.

Βυζαντινή εικονογραφία: Η ζωγραφική απεικόνιση αγίων, ιερών μορφών και σκηνών για την αιογράφηση των ναών και των φορητών εικόνων. Ακολουθεί την τεχνοτροπία και τους κανόνες της Ορθόδοξης εκκλησιαστικής παράδοσης.

Φορητές εικόνες: Εικόνες που δεν έχουν σταθερή βάση εγκατάστασης και μπορούν να μεταφέρονται από ένα σημείο σε άλλο. Είναι συνήθως μικρού μεγέθους.

Νωπογραφία: Η τεχνική της τοιχογραφίας, που χαρακτηρίζεται από την τοποθέτηση χρωμάτων διαλυμένων σε νερό πάνω σε νωπό ασβέστη. Ονομάζεται και «φρέσκο».

Ψηφιδωτό: Σχέδιο ή παράσταση για τη διακόσμηση δαπέδου, τοίχου και οροφής, που σχηματίζεται με τη συναρμολόγηση και συγκόλληση ποικιλόμορφων ψηφιδών.

Μακεδονική σχολή: Δημιουργήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, παράλληλα όμως αναπτύχθηκε στη Θεσσαλονίκη και διαδόθηκε στη Μακεδονία και τις Βαλκανικές χώρες. Χαρακτηρίζεται για το ρεαλισμό και την ελευθερία της. Έχει ένταση, κίνηση και πλούσια χρωματολογία. Το πρόσωπο και τα ενδύματα είναι πλατιά φωτισμένα, γι' αυτό και την ονομάζουν «πλατιά τεχνοτροπία». Κύριοι εκφραστές της είναι ο Πανσέληνος και οι Μιχαήλ και Ευτύχιος Αστραπάς.

Κρητική σχολή: Αναπτύχθηκε στην Κρήτη και από εκεί διαδόθηκε και σε άλλα μέρη. Έχει πιο ασκητικό χαρακτήρα, τα χρώματα είναι πιο σκούρα και τα γραψίματα πιο στενά. Ονομάστηκε Μεταβυζαντινή σχολή. Κυριότεροι εκπρόσωποί της είναι ο Θεοφάνης ο Κρης, ο Φράγκος Κατελάνος και ο Θεοφάνης ο Έλληνας.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι μαθητές χρωματίζουν την εικόνα της Παναγίας με ξυλομπογιές, χρησιμοποιώντας τα χρώματα που επιθυμούν.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Οι μαθητές φέρνουν στην τάξη Βυζαντινούς ύμνους, τους ακούν και εκφράζουν τα συναισθήματά τους. «Αγιογραφούν» με βυζαντινά ακούσματα

2. Επισκέπτονται την εκκλησία της ενορίας τους, μιλούν με τον ιερέα του ναού, παρατηρούν και καταγράφουν τις εικόνες και τις ταξινόμούν ανάλογα με το είδος τους (φορητές, νωπογραφίες, ψηφιδωτά). Παρουσιάζουν την έρευνά τους στο σχολείο τους.

3. Διαβάζουν τα διηγήματα του Α. Παπαδιαμάντη *Η σταχομαζώχτρα* και *Η εξοκική λαμπρή*, επιλέγουν ποια αγιογραφία ταιριάζει με το περιεχόμενο των διηγημάτων και τη ζωγραφίζουν. Βρίσκουν πληροφορίες και για άλλα διηγήματα του Παπαδιαμάντη που έχουν έντονο το θρησκευτικό στοιχείο.

4. Ερευνούν και βρίσκουν στοιχεία και για άλλες μορφές θρησκευτικής τέχνης και τα παρουσιάζουν στην τάξη. Ο δάσκαλος μπορεί να εκμεταλλευτεί τη δραστηριότητα για γνωριμία με άλλες θρησκείες και πολιτισμούς.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η «Βυζαντινή αγιογραφία» συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, εμπλουτισμός λεξιλογίου, ποίηση, λογοτεχνία), **Μαθηματικά** (σχήμα, περιγράμματα), **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση περιβάλλοντος, εκκλησίες), **Μουσική αγωγή** (Βυζαντινή μουσική), **Θρησκευτικά** (ιστορίες και εικόνες του βιβλίου των Θρησκευτικών).

Η επαφή με τη Βυζαντινή αγιογραφία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μπορεί να διαρκέσει όλη τη χρονιά. Με ένα οργανωμένο σχέδιο δράσης, τα παιδιά θα κατανοήσουν βαθύτερα το μεγάλο αυτό κεφάλαιο της Βυζαντινής τέχνης που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της παράδοσής μας.

Α. Ομάδα: Θα ερευνήσει, θα φωτογραφίσει και θα καταγράψει τις αγιογραφίες των εκκλησιών της ενορίας της. Θα πάρει συνεντεύξεις από τους ιερείς των εκκλησιών.

Β. Ομάδα: Θα βρει πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για τους παλιούς αγιογράφους και το έργο τους. Θα επισκεφτεί εργαστήρια αγιογράφων της περιοχής, θα μιλήσει μαζί τους και θα προσκαλέσει (αν είναι εφικτό) έναν αγιογράφο στο σχολείο. Με τις οδηγίες και συμβουλές του θα δημιουργήσει τα δικά της έργα.

Γ. Ομάδα τέχνης: Θα βρει ποιήματα, διηγήματα, Εκκλησιαστικούς Ύμνους και θα ενώσει την αγιογραφία με τους Βυζαντινούς Ύμνους, την ποίηση και τη λογοτεχνία.

Όλες οι ομάδες ταυτόχρονα θα δημιουργούν με ποικίλους τρόπους τα έργα τους (κολάζ, ζωγραφική, σχέδιο). Στο τέλος της χρονιάς ή παραμονές του Πάσχα θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους σε μια εκδήλωση που θα διοργανώσουν στην αυλή ή σε μια αίθουσα της εκκλησίας της περιοχής τους. Θα καλέσουν γονείς, συμμαθητές, φίλους, άλλα σχολεία, ιερείς, αγιογράφους, συγγραφείς, ποιητές και τα ΜΜΕ.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα γνωρίσουν με δημιουργικό τρόπο τη βυζαντινή αγιογραφία. Οι αλλόθρησκοι μαθητές θα παρουσιάσουν δείγματα της τέχνης της δικής τους θρησκείας.

Δ3. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Συντροφιά με ένα άλογο στα μονοπάτια της Τέχνης»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **5ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** χρήση μολυβιών, μαρκαδόρων, χαρτόνια, κόλλες, τυχαίο και άχρηστο υλικό. **2ος άξονας:** γραμμές, χρώματα, σχήματα. **3ος άξονας:** παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. **4ος άξονας:** σχέδιο, ζωγραφική, κολάζ, κατασκευές. **5ος άξονας:** γνωριμία με έργα τέχνης από: αρχαία, βυζαντινή και σύγχρονη τέχνη. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικός στόχος: Να κατανοήσουν οι μαθητές τους διαφορετικούς τρόπους έκφρασης και ερμηνείας των καλλιτεχνών, μέσα από τις παραλλαγές του ίδιου θέματος. Να γνωρίσουν τη μορφική παραλλαγή του αλόγου, μέσα από μια σύντομη κάθετη ιστορική αναδρομή και να αντιληφθούν την οριζόντια μορφική παραλλαγή στον 20ό αιώνα.

Επιμέρους στόχοι

– Να κατηγοριοποιήσουν τα έργα τέχνης, ανάλογα με το συγκεκριμένο ή μη συγκεκριμένο της μορφής τους.

– Να χρησιμοποιήσουν σωστά ορισμένους καλλιτεχνικούς όρους.

– Να παρατηρήσουν και να περιγράψουν τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν ένα έργο τέχνης.

– Να δημιουργήσουν με φαντασία και συναίσθημα.

Χρόνος: Η ενότητα έχει μεγάλο θεωρητικό ενδιαφέρον. Προτείνεται να μελετηθεί όλη τη

χρονιά σε μορφή οργανωμένου σχεδίου εργασίας, πέρα από τα στενά περιθώρια μιας διδακτικής ώρας. Τα παιδιά, με αφορμή την ενότητα των εικαστικών παραλλαγών, θα ερευνήσουν και θα καταγράψουν την παρουσία του αλόγου στη φύση και τη ζωή, στην τέχνη, την ιστορία και μυθολογία, τη λογοτεχνία και την ποίηση, τη μουσική και τη θρησκεία. Ταυτόχρονα θα δημιουργήσουν με ποικίλους τρόπους τις δικές τους εικαστικές παραλλαγές του αλόγου. Όταν ολοκληρωθεί η έρευνά τους, θα οργανώσουν μια μεγάλη εκδήλωση στο σχολείο τους και θα παρουσιάσουν σε γονείς, δασκάλους, συμμαθητές και άλλα σχολεία της περιοχής, τις εργασίες τους. Με τη βοήθεια του δασκάλου θα δημοσιεύσουν την έρευνά τους στη σχολική εφημερίδα ή σε κάποια τοπική της περιφέρειάς τους. Επίσης τα άλογα στην τέχνη μπορεί να γίνουν αφορμή για εικαστικές παραλλαγές και άλλων μορφών –αν τα παιδιά το επιθυμούν–, όπως, άνθρωποι, τοπία κ.λπ.

Κίνητρα: Το ίδιο το άλογο, αποτελεί το σπουδαιότερο κίνητρο. Είναι ζώο αγαπητό και συνδεδεμένο με την ιστορία του ανθρώπου. Τα παιδιά το αγαπούν πολύ και με μεγάλη προθυμία θα συμμετέχουν στο μάθημα. Η μυθολογία και πολλά παραμύθια αναφέρονται σε άλογα. Ο δάσκαλος, επίσης, μπορεί να προτείνει στα παιδιά να κάνουν μια μικρή έρευνα πέρα από το βιβλίο και να εξετάσουν την παρουσία του αλόγου στη ζωή μας, στην ιστορία, στη λογοτεχνία και όπου αλλού το συναντήσουν. Ιδιαίτερο κίνητρο θα αποτελέσει η εκδήλωση που θα κάνουν στο τέλος της έρευνάς τους.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Θα ακολουθηθεί σύνθετη μέθοδος διδασκαλίας (πολυπαραδειγματική). Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών, τις παρατηρήσεις και τις γνώσεις τους για το άλογο. Για όσα παιδιά δεν έχουν βιωματική εμπειρία, θα χρησιμοποιήσει εικόνες περιοδικών και βιβλίων και ανάλογα ερεθίσματα από την τηλεόραση και τον κινηματογράφο. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η παρατήρηση, η συζήτηση και ο προβληματισμός, θα βοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν τι είναι οι εικαστικές παραλλαγές ακολουθώντας μέσα στην ιστορία της τέχνης τον περήφανο καλπασμό του αλόγου.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος προκαλεί μια συζήτηση για την παρουσία και το ρόλο του αλόγου στην ιστορία του ανθρώπου (υπήρξε μέσο μεταφοράς, ταξικού διαχωρισμού, πηγή έμπνευσης σε μύθους, ποίηση και εικαστική τέχνη, σύμβολο εξουσίας και ομορφιάς). Γίνεται αναφορά στη σημερινή εποχή, όπου οι ιστορικές συνθήκες έχουν αλλάξει και το άλογο έχει πλέον ελάχιστους χώρους ύπαρξης (ιπποδρόμους, τσίρκο, ιππικοί όμιλοι κ.λπ.). Επίσης ζητά από τα παιδιά να καταθέσουν τις απόψεις, τις παρατηρήσεις και τις βιωματικές τους εμπειρίες.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν, περιγράφουν και σχολιάζουν τα άλογα του ερυθρόμορφου και μελανόμορφου αγγείου, καθώς και τα άλογα των ανάγλυφων του Παρθενώνα. Ο δάσκαλος εξηγεί τον όρο «εικαστικές παραλλαγές» με απλά παραδείγματα.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Τα παιδιά ζωγραφίζουν με μαύρη και κόκκινη τέμπερα στο μπλοκ τους, άλογα που γνωρίζουν από τη μυθολογία.

Ερευνούν, παρατηρούν και πειραματίζονται.

2η σελίδα: Οι μαθητές σχολιάζουν τα έργα του Λεονάρντο Ντα Βίντσι. Ο δάσκαλος παρουσιάζει τη ζωή και το έργο του καλλιτέχνη και εστιάζει την προσοχή των παιδιών στον τρόπο με τον οποίο αποδίδει την κίνηση. Προκαλεί τα παιδιά να παρατηρήσουν προσεκτικά τα τέσσερα σχέδια και να καταλήξουν σε συμπεράσματα που έχουν σχέση με την κίνηση του αλόγου, την ταυτόχρονη εμφάνιση πολλών μελών του αλόγου (πόδια, ουρές, κεφάλια) και τη θέση του αναβάτη.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές προβληματίζονται για την παρουσία πολλών ποδιών, κεφαλιών και άλλων μελών του αλόγου και προσπαθούν να σχεδιάσουν άλογα που κινούνται.

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν, σχολιάζουν και συγκρίνουν τις δύο αιοιογραφίες. Ο δάσκαλος εστιάζει την προσοχή των παιδιών στο χρώμα, τη στάση και την κίνηση των αλόγων. Μιλούν για τους Βίους των Αγίων Γεωργίου και Δημητρίου και αναφέρουν όσους άλλους Αγίους με άλογα γνωρίζουν.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

Παρατηρώντας τα χρώματα των αλόγων, το μέγεθός τους και τη θέση που βρίσκονται, καταλήγουν ότι το άλογο έχει κυρίαρχη θέση μέσα στην εικόνα.

4η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν χαρακτηριστικά δείγματα της γλυπτικής τέχνης με τη μορφή του αλόγου. Ο δάσκαλος αναφέρει λίγα βιογραφικά στοιχεία των Δημήτρη Καλαμάρα και Μαρίνου Μαρίνι. Εστιάζει την προσοχή των παιδιών στα σχέδια των καλλιτεχνών και τους αναφέρει ότι οι καλλιτέχνες πρώτα σχεδιάζουν μια μορφή και μετά δημιουργούν ένα γλυπτό. Στα γλυπτά, παρατηρούν τη λιτή και ανεπιτήδευτη φόρμα των έργων και εκφράζουν τις απόψεις τους σχετικά με άλλα γλυπτά που πιθανόν έχουν δει.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Τα παιδιά σχεδιάζουν στο μπλοκ τους με μολύβι μορφές αλόγων μόνο με περιγράμματα και στη συνέχεια φτιάχνουν με πλαστελίνη ή πηλό το δικό τους άλογο.

Η μέθοδος για τις παραπάνω δραστηριότητες είναι βιωματική. Τα παιδιά παρατηρούν, προβληματίζονται, πειραματίζονται και δημιουργούν.

Υλικά: μολύβια, μπλοκ, χαρτιά, πλαστελίνες ή πηλό.

5η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν το άλογο του Ντε Κίρικο που μοιάζει περισσότερο με τα φυσικά. Σχολιάζουν και το περιγράφουν (όμορφο, έχει χάρη και ανάλαφρο καλπασμό). Στην άλλη εικόνα παρατηρούν και εκφράζουν τα συναισθήματά τους για τα άλογα του Α. Φασιανού. Εστιάζουν στη φόρμα των μορφών και στο έντονο κόκκινο χρώμα.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. Τα παιδιά βρίσκουν πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Ντε Κίρικο και ιδιαίτερα για τη σχέση του με την ελληνική μυθολογία.

2. Βρίσκουν με ποιο έργο μοιάζει το έργο του Α. Φασιανού (ερυθρόμορφο αγγείο).

6η σελίδα: Τα παιδιά παρατηρούν το έργο του Β. Καντίνσκι (μη παραστατικό) και προσπαθούν να εντοπίσουν το άλογο, τον Άγιο Γεώργιο και το δράκο. Ο δάσκαλος δίνει πληροφορίες για την αφηρημένη τέχνη και εστιάζει την προσοχή των παιδιών στις γραμμές που είναι έντονες στο έργο και την έντονη κίνηση του αλόγου. Στο έργο του Μαρκ σχολιάζουν τα έντονα χρώματα, τα σχήματα και την απουσία του ανθρώπου. Ο δάσκαλος δίνει πληροφορίες για τη ζωή και το έργο των δύο καλλιτεχνών.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας.

1. Τα παιδιά εντοπίζουν τις μορφές στο έργο του Καντίνσκι.

2. Γράφουν τις σκέψεις τους για τον Άγιο Γεώργιο του Καντίνσκι και τον συγκρίνουν με τη βυζαντινή αιοιογραφία.

3. Γράφουν μια ιστορία για τα άλογα του Μαρκ, με αφορμή τα χρώματά τους.

Τα παιδιά παρατηρούν, προβληματίζονται και εκφράζονται με γραπτό λόγο.

7η σελίδα: Τα παιδιά παρατηρούν το διαφορετικό τρόπο που εκφράστηκε ο Έλληνας καλλιτέχνης Γιάννης Κουνέλλης. Ο δάσκαλος προκαλεί τον προβληματισμό και τα παιδιά καταθέτουν τις σκέψεις και τις εντυπώσεις του. Ο καλλιτέχνης δεν ζωγράφισε, ούτε δημιούργησε ένα γλυπτό με τη μορφή του αλόγου, αλλά προτίμησε να εκφραστεί με το ίδιο το άλογο, τη φυσικότητα και τη ζωντάνια του, σε μια πρωτότυπη εγκατάσταση. Γίνονται δεκτές όλες οι

απόψεις των παιδιών.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά με την παρατήρηση, τη συζήτηση, τον προβληματισμό, την έρευνα και τη δημιουργία θα κατανοήσουν τι σημαίνει ο όρος «εικαστικές παραλλαγές». Θα μάθουν νέους εικαστικούς όρους και θα γνωρίσουν πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους έργα τέχνης με θέμα «το άλογο».

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Σλάιντς, διαφάνειες, φωτογραφίες και αφίσες με άλογα, έργα τέχνης με το ίδιο θέμα, βίντεο, τηλεόραση.

Πηγές-βιβλιογραφία

- 1,2. *Ελληνική μυθολογία*, Οι θεοί, Ι. Θ. Κακριδής, Εκδοτική Αθηνών.
- 3,4. Ελληνική τέχνη, *Αρχαία γλυπτά*, Νικόλαος Γιαλούρης, Εκδοτική Αθηνών.
9. Benziger Verlag, *Ρώσικη Εικονογραφία*, Ζυρίχη- Ντύσελντοφ, 1997.
10. Αγγελική Δ. Μητσάνη, *Εικόνες και κειμήλια από τη συλλογή της Εκατονταπυλιανής Πάρου*, Έκδοση Ιερού Προσκυνημάτων Παναγιάς Εκατονταπυλιανής Πάρου, Αθήνα 1996.
- 18, α. Αραγκόν Λ, Βακαλό Ε, *Φασιανός*, εκδ. Κέδρος, 1980
- 17, β. Gimfeerrer Pere. *Ντε Κίρικο*, εκδ. Γκοβοσσή, 1992.
- 19, δ. Whitford Frank, *Kandinsky*, O.D.E.G.E.R.A.RIS.
- Hans k. Roethel in collaboration with Sean K. Benjamin, *Kandinsky*, Hudson Hills Press New York.
- 20, γ. Berghaus Verleg Galerie Otto Stangl, Munhen
- 13,14,15. *Ίδρυμα Δημήτρη Καλαμάρα*, Ελαιών 13, Βαρυμπόμπη, Τ.Κ. 136 71.
- 11,12,16. *Marino Marini*, complete Works, Herbert Read, Tubor publishing Co. New York.
8. *Λιμναία Οδύσσεια*, Γιάννης Κουνέλλης, Κείμενα και συνεντεύξεις, εκδ. Άγρα, Γκαλερί Bernier.

Κατάλογος εικόνων

1. «*Ερυθρόμορφος βοιωτικός κάνθαρος*», 5^{ος} αι. π.χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (ο Βελλερεφόντης πετάει πάνω απ' τα πέλαγα καβάλα στον Πίγασο).
2. «*Μελανόμορφο αγγείο*», 510-500π.χ.
3. «*Ιππείς από την παράσταση της πομπής των Παναθηναίων στη Ζωφόρο του Παρθενώνα*», 447-432 π.χ. Αθήνα, Μουσείο Ακροπόλεως.
4. «*Μετώπη με Λαπίθες και Κενταύρους*», από την νότια πλευρά του Παρθενώνα, 447-438 π.χ. Λονδίνο, British Museum.
- 5, 6,7,8. Λεονάρντο Ντα Βίντσι, «*Σχεδιαστικές μελέτες για την κίνηση του αλόγου*».
9. «*Ρώσικη αγιογραφία*», Σχολή του Νόβγκοροντ, 14^{ος} αιώνα.
10. «*Αγιογραφία από την Εκατονταπυλιανή της Πάρου*», 14^{ος} αιώνας.
11. «*Ακροβάτης με δύο άλογα*», σχέδιο του Μαρίνο Μαρίνι.
12. «*Άλογο και αναβάτης*», τέμπρα, Dr. Max Fischer Coll, Stuttgart, του Μαρίνο Μαρίνι.
13. «*Ελεύθερο σχέδιο αλόγου*», μολυβοκάρβουνο και ακουαρέλλα, 1963-65.Δ. Καλαμάρας,
14. «*Άλογο και αναβάτης*», Μολύβι και ακουαρέλλα, 1969, Δ. Καλαμάρας..
15. «*Άλογο*», Χαλκός επισμαλτωμένος, (1,21X115 μ.), 1979. Δ. Καλαμάρας.
16. «*Αναβάτης*», πολύχρωμο ξύλο, 1949-51, Μαρίνο Μαρίνι.
17. «*Οι ακτές της Θεσσαλίας*», λάδι, 1926, (92X73 εκ.), Τζόρτζιο Ντε Κίρικο
18. «*Εφηβος με άλογα*», λάδι, 1978.. Αλέκος Φασιανός
19. «*Άγιος Γεώργιος*», λάδι 1911, (95X105 εκ.), Βασίλι Καντίνσκι.
20. «*Μπλε και κόκκινα άλογα*», λάδι, 1912, (26,5X34 εκ.), Φρανς Μαρκ.
21. «*Χωρίς τίτλο*», 1969, Δώδεκα ζωντανά άλογα, Galleria L' Attico, Ρώμη 1969.

Νέοι όροι

Εικαστική παραλλαγή: Ο τρόπος με τον οποίο οι καλλιτέχνες ερμηνεύουν το ίδιο θέμα διαφορετικά.

Παραστατική και μη παραστατική τέχνη: Βασική έννοια στις εικαστικές τέχνες. Η παραστατική

εικόνα, όταν αναφέρεται στο μαθητή αυτής της ηλικίας πρέπει να περιορίζεται εννοιολογικά στη δυνατότητα άμεσης αναγνώρισης του θέματος στο έργο τέχνης. Στη μη παραστατική τέχνη, οι φυσικές μορφές ακυρώνονται και αντικαθίστανται από γεωμετρικές ή ελεύθερες μορφές.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Οι ασκήσεις έχουν εμπεδωτικό χαρακτήρα. Τα παιδιά στην πρώτη σελίδα παρατηρούν προσεχτικά τα έργα του βιβλίου και βρίσκουν σε ποια από αυτά ανήκουν οι λεπτομέρειες. Στη δεύτερη σελίδα βρίσκουν τα χρώματα που προτιμά ο κάθε καλλιτέχνης. Στην τρίτη σελίδα αναγνωρίζουν ποιοι καλλιτέχνες ζωγράρισαν τα τέσσερα έργα.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων της 2ης σελίδας

Τα παιδιά διαλέγουν μια παλέτα της σελίδας και ζωγραφίζουν με τα χρώματά της τα δικά τους άλογα με τέμπερες.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων της 3ης σελίδας

1. Τα παιδιά συγκρίνουν το άλογο του Καντίνκο με τα σχέδια αλόγων του Ντα Βίντσι και βρίσκουν με ποιο μοιάζει περισσότερο και γιατί.

2. Οδηγούμενα από το χρώμα των έργων, βρίσκουν ποιο θα ταίριαζε σε ερυθρόμορφο αγγείο (Φασιανός).

3. Επιλέγουν ποιο άλογο θα ταίριαζε στην αρχαία Ελλάδα (Ντε Κίρικο), γράφουν μια ιστορία και την παρουσιάζουν στην τάξη.

4. Μια πρόταση να παρουσιάσουν τα παιδιά όλη την έρευνα και τις εργασίες τους πάνω στο θέμα σε μια εκδήλωση στο σχολείο τους. Θα παρουσιαστεί διαθεματικά και πολυποίκιλα η ενότητα.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

Οι προτεινόμενες δραστηριότητες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για το οργανωμένο σχέδιο εργασίας.

1. Οι μαθητές βρίσκουν πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για το άλογο (φυσιολογία, ανατομία) και τη σχέση του με τον άνθρωπο παλιότερα και σήμερα. Με το υλικό που θα βρουν, φτιάχνουν ένα άλμπουμ.

2. Φτιάχνουν «Το βιβλίο των αλόγων της ιστορίας». Βρίσκουν τα πιο γνωστά άλογα από την ιστορία και τη μυθολογία, τα ζωγραφίζουν και γράφουν την ιστορία τους.

3. Ερευνούν πώς χρησιμοποίησε ο άνθρωπος το άλογο μέσα στην ιστορία, για τη δύναμη και την ταχύτητά του (πόλεμοι, ταξίδια κ.λπ.). Φτιάχνουν ένα μεγάλο ενημερωτικό πίνακα με το υλικό που θα βρουν.

4. Βρίσκουν πληροφορίες για τη ζωή και το έργο των καλλιτεχνών της ενότητας και παρουσιάζουν τις εργασίες τους στο σχολείο σε μια ενημερωτική συνάντηση όλων των τάξεων.

5. Βρίσκουν «εικαστικές παραλλαγές» των Αγίων Δημητρίου και Γεωργίου και καταγράφουν τις διαφορές της κάθε αγιογραφίας.

6. Φτιάχνουν κολάζ με άλογα που θα βρουν σε παλιά περιοδικά. Ζωγραφίζουν ελεύθερα, με όποιο χρώμα θέλουν το φόντο και τα άλογα (επιζωγράφιση).

7. Συζητούν για τον Κένταυρο Νέσσο που έκλεψε την Διάνειρα, και ζωγραφίζουν με μαρκαδόρους τη σκηνή της αρπαγής.

8. Βρίσκουν πληροφορίες για τον Πήγασο και τον ζωγραφίζουν με μαρκαδόρους στο μπλοκ.

9. Φτιάχνουν με τυχαίο υλικό (χαρτόκουτες μικρές και μεγάλες, ξυλάκια, κλωστές) τον Δούρειο Ίππο σε μεγάλη διάσταση.

10. Σχεδιάζουν τη σκηνή του δαμάσματος του Βουκεφάλα από τον Μέγα Αλέξανδρο.

11. Ζωγραφίζουν ένα τοπίο που τους αρέσει και πάνω σε αυτό κολλούν φωτογραφίες αλόγων που βρίσκουν σε περιοδικά και εφημερίδες.

12. Φέρνουν στην τάξη, ποιήματα, διηγήματα και ιστορίες που μιλούν για άλογα.

13. Βρίσκουν εικαστικές παραλλαγές και άλλων μορφών (τοπία, νεκρές φύσεις, προσωπογραφίες) και τις παρουσιάζουν στην τάξη.

14. Βρίσκουν και άλλα έργα, άλλων καλλιτεχνών με το ίδιο θέμα και φτιάχνουν μια συλλογή με θέμα «*Τα άλογα στην τέχνη*».

Κατάλογος εικόνων

α. Α. Φασιανός, «*Αγωγιότητα*», λάδι, 1976.

β. Ντε Κίρικο, «*Τα θεϊκά άλογα του Αχιλλέα*», Βάλιος και Ξάνθος, λάδι, 1963.

γ. Φ. Μαρκ, «*Μπλε αλογάκι*», 1912, (58X73 εκ.).

δ. Β. Καντίνσκι, «*Λυρικό*», λάδι, 1911, (94X130 εκ.).

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η έννοια της εικαστικής παραλλαγής, όπως αναφέραμε στην αρχή της ενότητας, μπορεί να εμπλακεί με όλα τα μαθήματα και να γίνει αφορμή για ένα οργανωμένο σχέδιο εργασίας με θέμα «*Το άλογο στην τέχνη*»: **Γλώσσα** (εμπλουτισμός λεξιλογίου, περιγραφικός λόγος). **Μαθηματικά** (επίλυση προβλημάτων με διαφορετικό τρόπο, ομαδοποιήσεις, ταξινομήσεις). **Μελέτη περιβάλλοντος** (ζώα, φυτά, μεταβολή). **Φυσική αγωγή** (αθλήματα με άλματα). **Ιστορία, μυθολογία** (γνωστά άλογα ηρώων, αγγεία). **Θρησκευτικά** (αγιογραφίες, στρατιωτικοί Άγιοι). **Μουσική** (ο ρυθμός -κλόπα- καλπασμός).

Τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και θα διαπραγματευτούν το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους και θα ερευνήσουν την παρουσία του αλόγου:

Α. Ομάδα: Στη φύση (φυσιολογία, ανατομία), η σχέση του με τον άνθρωπο παλιότερα και σήμερα. Θα βρει τον ρυθμό του καλπασμού και θα «ντύσει» μουσικά τις αθλητικές της επιδείξεις με διάφορα άλματα.

Β. Ομάδα: Στην ιστορία και μυθολογία, στη λογοτεχνία (ποίηση, πεζογραφία, παραλογοτεχνία), στο θέατρο και τον κινηματογράφο.

Γ. Ομάδα τέχνης: Θα ψάξει να βρει έργα καλλιτεχνών με άλογα στην αρχαία, βυζαντινή, παραδοσιακή και σύγχρονη τέχνη.

Ταυτόχρονα όλες οι ομάδες θα δημιουργούν έργα με άλογα –σύμφωνα με τις προτεινόμενες δραστηριότητες-, θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα οργανώσουν μια εκδήλωση με θέμα «*Το άλογο στην τέχνη*». Θα παρουσιάσουν την έρευνά τους στο σχολείο, σε γονείς και συμμαθητές, και σε άλλα σχολεία και θα τη δημοσιεύσουν στη σχολική εφημερίδα ή στον τοπικό τύπο.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Με την ενότητα αυτή, οι μαθητές θα κατανοήσουν τους διαφορετικούς τρόπους έκφρασης των καλλιτεχνών, μέσα από τις παραλλαγές του ίδιου θέματος. Θα γνωρίσουν τη μορφική παραλλαγή μέσα από μια σύντομη κάθετη ιστορική αναδρομή (από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή) και θα αντιληφθούν την οριζόντια μορφική παραλλαγή στον 20ό αιώνα (έργα σύγχρονων καλλιτεχνών).

Δ4. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «*Σέλα και τιμόνι ποδηλάτου*»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **1ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** Άχρηστα και φθηνά υλικά. **2ος άξονας:** γραμμές, σχήματα, χρώματα, μορφές, υφή. **3ος άξονας:** παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. **4ος άξονας:** κολάζ, κατασκευές. **5ος άξονας:** γνωριμία με τον Πικάσο και το έργο του. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, συναισθηματική προσέγγιση έργων τέχνης.

Βασικός στόχος: Οι μαθητές να αντιληφθούν ότι μπορούν να δημιουργηθούν σπουδαία έργα τέχνης με άχρηστα υλικά και να γνωρίσουν έναν καλλιτέχνη – τον Πικάσο – που διακρί-

θηκε για την πρωτοτυπία και την εργατικότητα του, δημιουργώντας μέχρι τα βαθιά του γεράματα.

Επιμέρους στόχοι

- Να εκτιμήσουν τα φθηνά υλικά και να δημιουργήσουν με αυτά.
- Να καλλιεργηθεί η φαντασία και το συναίσθημά τους.
- Να βρουν και άλλους τρόπους έκφρασης και δημιουργίας.
- Να καλλιεργηθεί η φαντασία και η πρωτοτυπία τους.
- Να γνωρίσουν καλύτερα τον Πικάσο και το έργο του.

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Οι μαθητές θα γνωρίσουν τον Πικάσο και τις πρωτότυπες δημιουργίες του και θα δημιουργήσουν με πρώτη ύλη παλιά παιχνίδια και αντικείμενα.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Το θέμα είναι ενδιαφέρον, με προεκτάσεις οικολογικές και κοινωνικές. Ο δάσκαλος μπορεί να εκμεταλλευτεί το ενδιαφέρον των παιδιών και να τους προτείνει να γίνουν «ρακοσυλλέκτες-καλλιτέχνες», που με το έργο τους θα προσκαλέσουν όλο τον κόσμο να ευαισθητοποιηθεί οικολογικά και να δει με άλλο μάτι τα πράγματα που θεωρεί ότι είναι άνευ αξίας.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Παρατήρηση, προβληματισμός, πειραματισμός, δημιουργίες.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο Πικάσο είναι από τους γνωστότερους καλλιτέχνες. Τα παιδιά θα ενδιαφερθούν να γνωρίσουν τα έργα του και ειδικότερα τις κατασκευές του που έγιναν από χαλασμένα εξαρτήματα και παιχνίδια. Ο δάσκαλος μπορεί να εκμεταλλευτεί το ενδιαφέρον των παιδιών για τα παλιά τους παιχνίδια και να επεκτείνει την ενότητα προς την οικολογία και την παγκόσμια οικονομία. Επίσης μπορεί να προτείνει να γνωρίσουν καλύτερα την πολύπλευρη προσωπικότητα του Πικάσο και το τεράστιο και ποικιλόμορφο έργο του και να το παρουσιάσουν στις άλλες τάξεις του σχολείου τους.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τα έργα του Πικάσο και συζητούν για τα υλικά και τον τρόπο κατασκευής τους. Προσπαθούν να μαντέψουν πώς έφτιαξε τις δημιουργίες του ο καλλιτέχνης. Διαβάζουν τα σχόλια της σελίδας και εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους. Ο δάσκαλος αναφέρει βιογραφικά στοιχεία του Πικάσο και συζητούν για την επιλογή του να δημιουργεί με σκουπίδια και άχρηστα αντικείμενα. Βλέπουν τον καλλιτέχνη την ώρα που εργάζεται στο εργαστήρι του και τον περιγράφουν. Γίνεται συναισθηματική προσέγγιση των έργων και επεκτείνεται η συζήτηση στην ανακύκλωση και στις κοινωνικές της προεκτάσεις.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές βρίσκουν πληροφορίες για τον Πικάσο και το έργο του. Μπορούν να οργανώσουν μια εκδήλωση και να παρουσιάσουν το υλικό που θα βρουν στο σχολείο τους.

2η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν ένα έργο του Πικάσο και προσπαθούν ν' ανακαλύψουν πού βρίσκονται το μαντολίνο και η κιθάρα. Εκφράζουν τις απόψεις τους για τον τρόπο που αποδίδει ο καλλιτέχνης το έργο του. Καταλήγουν ότι δεν ζωγραφίζει παραστατικά, αλλά χρησιμοποιεί περισσότερο τα σχήματα και τα χρώματα για να αποδώσει τις μορφές που θέλει. Στη συνέχεια, βλέπουν ποια υλικά χρησιμοποίησε για να φτιάξει διάφορες κιθάρες, τις περιγράφουν και συζητούν για τον τρόπο κατασκευής τους.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Καλούνται να σκεφτούν με ποιον τρόπο και ποια υλικά θα μπορούσαν να φτιάξουν μουσικά όργανα. Καταθετούν τις ιδέες και επιλέγονται να πραγματοποιηθούν οι πρακτικά υλοποιήσιμες. Δημιουργούν μια μουσική γωνιά στην τάξη.

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν δύο έργα του Πικάσο με το ίδιο θέμα και τον ίδιο τίτλο (οι τρεις μουσικοί) και ο δάσκαλος τους ενημερώνει ότι το ένα έργο αποτελεί παραλλαγή του άλλου. Βρίσκουν τις ομοιότητες και τις διαφορές που έχουν και ανακαλύπτουν τις μορφές και τα μουσικά όργανα των έργων (αρλεκίνος που παίζει φλογέρα, πιερότος που παίζει κιθάρα, καλόγερος που κρατά μια μουσική παρτιτούρα και ένας σκύλος).

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. Φαντάζονται ότι είναι μέλη αυτής της ορχήστρας και ζωγραφίζουν τον εαυτό τους. Δημιουργούν ένα κολάζ με τα έργα τους.
2. Φτιάχνουν μια ιστορία με αφορμή τα δύο έργα και της δίνουν ένα φανταστικό τίτλο, την οποία μπορούν αν θέλουν να τη δραματοποιήσουν.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά θα γνωρίσουν το πρωτότυπο έργο του Πικάσο, θα καλλιεργηθεί η φαντασία τους, θα εκτιμήσουν τα άχρηστα υλικά και θα δραματοποιήσουν μια εικαστική εικόνα.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Έργα του Πικάσο, φωτογραφίες, αφίσες, διαδίκτυο.

Πηγές-βιβλιογραφία

- 5, 9, 10. *Picasso cubista*, L'opera completa di, classici dell' arte Rizzoli.
3. Πικάσο, μια μέρα στο εργαστήρι του, Βερονίκ Αντουάν, Γνωριμία με τους ζωγράφους, Διάγραμμα / Ντουντούμης.
- 1, 2, 4, 6. *Les objets Picasso*, Edward Quinn, Editions Assouline Memoite de l' Art.
- 7, 8, α, β. *Picasso (1917-1926)*, Des ballets au drame, Josef Palau i Fabre Konemaun.

Κατάλογος εικόνων

1. «Κεφάλι ταύρου», γλυπτό-κατασκευή, 1942, Element originaux: selle et guidon (cuit et metal).
2. «Ο Πικάσο δουλεύοντας πάνω σε μια γυναίκα-κούκλα», Le fournas, photo E. Quinn.
3. «Ο Πικάσο ζωγραφίζει με τα παιδιά του».
4. «Ο Πικάσο φτιάχνει σκηνικά για ένα φιλμ του Κλουζό», photo E. Quinn.
5. «Μαντολίνο και κιθάρα», New York, Solomon R. Guggenheim, Museum{n.979}, Assieme (143X202 cm.).
6. «Κιθάρα», Δεκέμβριος 1912, Construction: cotton decoupe, papier colle, toile, ficelle et troits de ctayon.
7. «Guitare aux Glous», Paris, 1926, Ficelle, serpilliere, papier journal et clouw syr toile peinte, 96X130 cm, sans date ni signature, Musée Picasso, Paris.
8. «Foglio di musica e chitarra», Parigi, Musée National d' Art Moderne, papier cole (42,5X48 εκ.), 1912-13.
9. «I tre musici», Filadelfia, Museum of Art, Assieme (203,2X188 cm.).
10. «I tre musici», New Yotk, Museum of modern Art, Assieme (201X223 cm.), 1921.

Έργα στο τετράδιο ασκήσεων

- α. «Guitara», Amsterdam, Stedelijk Museum, Assiem (97,5X130 cm.).
- β. Σχέδιο, «Guitare sur une table», Juan-les-Pins, été 1924.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Με τις ασκήσεις καλλιεργείται η φαντασία και η δημιουργικότητα των παιδιών. Στην πρώτη σελίδα, συνεχίζουν το σχέδιο ανακαλύπτοντας τα μουσικά όργανα που κρύβονται μέσα στις γραμμές, και το χρωματίζουν. Στη δεύτερη σελίδα, εμποδώνουν τον όρο «παραλλαγή» ενός έργου τέχνης. Παρατηρούν το έργο «Κιθάρα πάνω στο τραπέζι» και το συγκρίνουν με το σχέδιο του Πικάσο που έχει το ίδιο θέμα και τίτλο. Επίσης κατανοούν το ρόλο των σχεδίων πριν από τη δημιουργία ενός έργου τέχνης. Στη συνέχεια χρωματίζουν με ξυλομπογιές το σχέδιο του καλλιτέχνη.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά κάνουν μια πρωτότυπη και πολύ χρήσιμη συλλογή. Φέρνουν στην τάξη τα παλιά και κατεστραμμένα παιχνίδια τους, τα ομαδοποιούν και καταγράφουν τις ιδέες τους για το πώς θα μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν στις δημιουργίες τους.

2. Πρόσκληση για δημιουργία με διάφορα αντικείμενα: πλαστικά μπουκάλια, χάρτινα κουτιά, καπάκια, παλιές τσάντες, και κασετίνες. Τα αντικείμενα μπορούν ν' αντικατασταθούν ανάλογα με την επιθυμία των παιδιών.

3. Βρίσκουν περισσότερες πληροφορίες για τον Πικάσο και το έργο του. Κάνουν ένα λεύκωμα αφιερωμένο σε αυτόν.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το θέμα συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (εμπλουτισμός λεξιλογίου, γραπτός λόγος), **Μαθηματικά** (σχήματα, μεγέθη, μετρήσεις), **Μελέτη Περιβάλλοντος** (σκουπίδια, ανακύκλωση αντικειμένων), **Μουσική** (οργανογνωσία).

Είναι πολύ ενδιαφέρον θέμα γιατί στα παιδιά αρέσουν οι κατασκευές. Θα γνωρίσουν καλύτερα τον Πικάσο και το έργο του, θα ερευνούν και θα δημιουργούν παράλληλα.

A. Ομάδα: Θα συλλέξει πολλά άχρηστα αντικείμενα, θα τα ομαδοποιήσει και θα δημιουργήσει με αυτά μια «αποθήκη υλικών» για δημιουργία.

B. Ομάδα επιστήμης: Θα βρει πληροφορίες και θα παρουσιάσει την αναγκαιότητα της εκ νέου χρήσης παιλαίων αντικειμένων, της μεταποίησής τους σε άλλη μορφή, ως συμβολή προς την παγκόσμια οικονομία. Θα επεκταθεί και σε άλλα υλικά (χαρτί, αλουμίνιο, ρούχα, πλαστικό, γυαλί).

Γ. Ομάδα τέχνης: Θα βρει έργα σύγχρονων καλλιτεχνών με άχρηστα και φτηνά υλικά, και θα τα εκθέσει δίπλα στις δικές τους δημιουργίες για να γίνει εμφανής ο διαφορετικός τρόπος έκφρασης και δημιουργίας καλλιτεχνών και παιδιών.

Παράλληλα θα δημιουργούν τα δικά τους έργα με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Οι ομάδες μπορούν να συνδυάσουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους από τις ενότητες: «Ανθρωποκούκλες» και «Τα άνθη του χαρτιού». Όλες οι εργασίες θα εκτεθούν στο τέλος της έρευνάς τους.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Οι μαθητές θα αντιληφθούν και θα ανακαλύψουν ποικίλους τρόπους δημιουργίας και ποικίλες όψεις των αντικειμένων, θα δημιουργήσουν με απλά και άχρηστα υλικά καλλιτεχνώντας τη φαντασία τους.

Δ5. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Γλυπτά που πάλλονται»

Επιλογή θέματος

Στην παρακάτω ενότητα εμπλέκονται ο **3ος** και ο **5ος άξονας**. Το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** χρήση μολυβίων και μαρκαδόρων, χαρτόνια – χαρτόκουτες, ξυλάκια, μεταλλικά αντικείμενα (καρφιά, συνδετήρες, καρφίτσες, ροδέλες, σωλήνες). **2ος άξονας:** γραμμές, σχήματα, μορφές, υφή. **3ος άξονας:** παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, φυσικοί μαγνήτες, μηχανήματα. **4ος άξονας:** σχέδιο, κατασκευές. **5ος άξονας:** γνωριμία με έναν Έλληνα καλλιτέχνη, τον Τάκις, και το έργο του. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, χρήση απλών όρων τέχνης.

Βασικό στόχος: Οι μαθητές να πειραματιστούν με τις ιδιότητες του μαγνητισμού, να γνωρίσουν το διαφορετικό τρόπο έκφρασης του καλλιτέχνη Τάκις και να δημιουργήσουν με πρωτότυπο τρόπο και διαφορετικά υλικά.

Επιμέρους στόχοι

1. Να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με το έργο του Έλληνα καλλιτέχνη Παναγιώτη Βασιλάκη (Τάκις), να προβληματιστούν και να εκφράσουν τις απόψεις τους.

2. Να ανακαλύψουν τις ιδιότητες του μαγνητισμού και να πειραματιστούν με αυτές.

3. Να δημιουργήσουν με φαντασία πρωτότυπα γλυπτά με μαγνήτες και μεταλλικά αντικείμενα.

4. Να αντιληφθούν ότι υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί τρόποι έκφρασης.

5. Να χρησιμοποιήσουν στις δημιουργίες τους υλικά με υφή διαφορετική (μεταλλικά) από αυτές που συνήθως χρησιμοποιούν.

Χρόνος: Δύο διδακτικές ώρες. Την πρώτη ώρα θα πειραματιστούν με τις ιδιότητες του μαγνητισμού. Τη δεύτερη ώρα θα αποφασίσουν ποιες δραστηριότητες θα πραγματοποιήσουν.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Το θέμα είναι ενδιαφέρον και ασυνήθιστο και μπορεί τα παιδιά να το διαπραγματευτούν περισσότερο χρόνο με ένα μικρό οργανωμένο σχέδιο εργασίας. Κίνητρό τους θα είναι μια έκθεση μαγνητικών μικρογλυπτών στην τάξη τους.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Θα χρησιμοποιηθεί η βιωματική προσέγγιση. Οι μαθητές θα γνωρίσουν το φυσικό φαινόμενο του μαγνητισμού με παιχνίδια και πειραματισμούς. Θα παρατηρήσουν, θα προβληματιστούν, θα δημιουργήσουν.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος φέρνει στην τάξη μαγνήτες και μεταλλικά μικροαντικείμενα, και καλεί τα παιδιά να παίξουν και να πειραματιστούν με αυτά. Οργανώνει το «παιχνίδι» με κατάλληλες ερωτήσεις και εστιάζει την προσοχή των παιδιών στις ιδιότητες του μαγνητισμού (έλξη, άπωση, μαγνητικό πεδίο κ.λπ.).

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν και σχολιάζουν τις φωτογραφίες που δείχνουν διάφορους πειραματισμούς με τους μαγνήτες. Χρησιμοποιούν στην περιγραφή τους όρους όπως: μαγνητικό πεδίο, αρνητικός και θετικός πόλος. Συγκρίνουν τα πειράματα των φωτογραφιών με τα δικά τους και ο δάσκαλος προτείνει να καταγράψουν τα πορίσματά τους.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Τα παιδιά θα δημιουργήσουν με μεταλλικά αντικείμενα και μαγνήτες.

- 1. Περιγραφή:** Μαγνητικά μικρογλυπτά.
- 2. Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, πειραματισμός, προσωπική δημιουργία.
- 3. Υλικά-μέσα:** Μεταλλικά αντικείμενα (καρφιά, καρφίτσες, συνδετήρες, ροδέλες) και μαγνήτες.

4. Στάδια εργασίας:

Τοποθετούν πάνω σε ένα κομμάτι μαγνήτη διάφορα μεταλλικά αντικείμενα με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργήσουν τις μορφές που θέλουν.

2η σελίδα: Τα παιδιά παρατηρούν τα έργα του καλλιτέχνη Τάκις και συζητούν γι' αυτά. Ο δάσκαλος αναφέρει τα βιογραφικά του στοιχεία και εστιάζει στο διαφορετικό τρόπο έκφρασης του καλλιτέχνη. Εισάγει το νέο όρο «μαγνητική γλυπτική». Οι μαθητές αναφέρουν τα υλικά και μέσα που χρησιμοποιεί ο Τάκις στις δημιουργίες του. Διαβάζουν και σχολιάζουν τα λόγια του καλλιτέχνη.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Τα παιδιά γίνονται δημοσιογράφοι και «μπαίνουν» στη διαδικασία να σκεφτούν τι ερωτήσεις θα έκαναν στον Τάκις αν τον συναντούσαν.

Παρατηρούν, προβληματίζονται, καλλιεργούν τον προφορικό τους λόγο και ιδιαίτερα το δημοσιογραφικό είδος.

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τη μαγνητική κατασκευή του Τάκις και την περιγράφουν εστιάζοντας στη θέση των κώνων και την έλξη τους από τους μαγνήτες.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Μαγνητική κατασκευή

- 1. Περιγραφή:** Μαγνητική κατασκευή με χαρτόκουτα.

2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειρατισμός.

3. **Υλικά-μέσα:** Μια χαρτόκουτα, 6 πηκάρια, καρφιά, σφυράκι, τέμπερες, πινέλα, πετονιά, μαγνήτης, μεταλλικά αντικείμενα.

4. Στάδια εργασίας:

- Αναποδογυρίζουν μια χαρτόκουτα και τη χρωματίζουν με τέμπερες.
- Στερεώνουν τα πηκάρια με καρφιά, δημιουργώντας δύο Π, και τα χρωματίζουν κι αυτά.
- Κολλούν τα δύο Π στις άκρες της χαρτόκουτας.
- Τοποθετούν στη μέση της επιφάνειάς έναν ισχυρό μαγνήτη.
- Κρεμάνε διάφορα μεταλλικά μικροαντικείμενα με πετονιές, προσέχοντας το μήκος της πετονιάς να είναι τέτοιο ώστε να μην επιτρέπει στο μεταλλικό αντικείμενο ν' ακουμπά το μαγνήτη.
- Παρατηρούν τα μεταλλικά αντικείμενα να έλκονται χωρίς ν' αγγίζουν το μαγνήτη, και να πάλλονται!

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά θα κατανοήσουν ότι οι μαγνήτες έλκουν μόνο μεταλλικά αντικείμενα, ότι έχουν δύο πόλους, τον αρνητικό και το θετικό, καθώς και ότι οι ομώνυμοι πόλοι απωθούνται ενώ οι ετερόνυμοι έλκονται. Θα μάθουν νέους όρους και νέους τρόπους έκφρασης. Θα γνωρίσουν τη μαγνητική γλυπτική και τον κυριότερο εκπρόσωπό της, τον Τάκις.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Βιβλία με έργα μαγνητικής γλυπτικής (Τάκις), φωτογραφίες με μαγνήτες (φυσικούς και τεχνητούς), μαγνήτες και μεταλλικά αντικείμενα.

Πηγές-βιβλιογραφία

1. Zoumboulakis Tassos, «Τάκις», Art Galleris Antiques, Athens.
2. Zoumboulakis Tassos, «Τάκις», Art Galleris Antiques, Athens.
3. The ART magazine, «Τάκις, από μηχανής ποίηση», Νοέμβριος 1993, σελ. 20-22, 27, 28.
4. Zoumboulakis Tassos, «Τάκις», Art Galleris Antiques, Athens.
5. Zoumboulakis Tassos, «Τάκις», Art Galleris Antiques, Athens.

Κατάλογος εικόνων

1. «Κίτρινος τηλεπίνακας».
2. «Καρφιά πάνω σε μαγνήτη».
3. «Τηλεγλυπτό».
4. Συνέντευξη του Τάκις.
5. «Μικροί μεταλλικοί κώνοι που έλκονται από πεταλοειδείς μαγνήτες».

Νέοι όροι

Μαγνητική γλυπτική: Η γλυπτική που κυρίαρχο υλικό της είναι ο μαγνήτης και τα μεταλλικά αντικείμενα, με τα οποία δημιουργούνται διάφορες συνθέσεις.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Η άσκηση έχει εμπειρωτικό χαρακτήρα. Τα παιδιά σχεδιάζουν διάφορες συνθέσεις με μαρκαδόρους, τις οποίες μπορούν στη συνέχεια να κατασκευάσουν με μαγνήτες και μεταλλικά αντικείμενα της επιλογής τους.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά αναζητούν περισσότερες πληροφορίες για τον Τάκις και το έργο του. Φέρνουν στην τάξη τους το υλικό που θα βρουν .

2. Βρίσκουν πληροφορίες για το φαινόμενο του μαγνητισμού. Μπορούν να δημιουργήσουν ένα ενημερωτικό φυλλάδιο με φωτογραφίες που θα βρουν σε εγκυκλοπαίδειες και επιστημονικά περιοδικά.

3. Επαναλαμβάνουν το ίδιο και με την πυξίδα. Αν είναι εύκολο φέρνουν πυξίδα στην τάξη και πειραματίζονται με αυτήν. Καταγράφουν τις παρατηρήσεις τους.

4. Δημιουργούν ένα ομαδικό μαγνητικό γλυπτό. Μπορούν να το εκθέσουν μαζί με τ' άλλα μικρογλυπτά τους.

Η μέθοδος για τις παραπάνω δραστηριότητες είναι βιωματική (ερευνούν, παρατηρούν, προβληματίζονται, πειραματίζονται, δημιουργούν). Τα υλικά και τα μέσα που θα χρειαστούν είναι: εγκυκλοπαίδειες, επιστημονικά περιοδικά, πυξίδα, μαγνήτες, μεταλλικά αντικείμενα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τα «Γλυπτά που πάλλονται» συνδέονται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (εμπλουτισμός λεξιλογίου, δημοσιογραφικός λόγος), **Μαθηματικά** (σχήματα, μεγέθη), **Μελέτη περιβάλλοντος** (παρατήρηση του φυσικού φαινομένου του μαγνητισμού), **Φυσική αγωγή** (κίνηση).

Η δραστηριότητα μπορεί να αποτελέσει αφορμή για ένα μικρό οργανωμένο σχέδιο δράσης (project) με θέμα «Ο μαγνητισμός». Οι μαθητές θα χωριστούν σε τρεις ομάδες που θα ερευνούν και παράλληλα θα δημιουργούν.

Α. Ομάδα επιστήμης: Θα προσεγγίσει γνωστικά το φαινόμενο του μαγνητισμού και τις ιδιότητές του, καθώς και τη χρήση του στην τεχνολογία και στις επιστήμες. Θα συμπληρώσει το θεωρητικό της πλαίσιο με πλούσιο φωτογραφικό υλικό.

Β. Ομάδα ερευνητών: Θα πραγματοποιήσει πολλά πειράματα με μαγνήτες και διάφορα αντικείμενα (μεταλλικά και μη), θα φωτογραφήσει και θα καταγράψει τα πορίσματά της.

Γ. Ομάδα τέχνης: Θα βρει πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για τον Τάκις και τη μαγνητική γλυπτική, θα δημιουργήσει μαγνητικά μικρογλυπτά.

Όλες οι ομάδες θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα τις παρουσιάσουν στο σχολείο τους σε μια πρωτότυπη και πολύ ενδιαφέρουσα εκδήλωση-έκθεση.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Οι μαθητές θα γνωρίσουν ένα διαφορετικό είδος τέχνης (μαγνητική γλυπτική) και συνδυάζοντας την επιστήμη με την τέχνη θα δημιουργήσουν με φαντασία τα δικά τους έργα.

Δ6. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Άνθρωποι-κούκλες»

Επιλογή θέματος

Με αφορμή τον **3ο άξονα**, το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** χρήση τυχαίου και άχρηστου υλικού, χαρτιά, κόλλες. **2ος άξονας:** γραμμές, χρώματα, σχήματα, υφή. **3ος άξονας:** θέματα από σχολικές δραστηριότητες, θεατρικές παραστάσεις. **4ος άξονας:** σχέδιο, κολάζ, κατασκευές. **5ος άξονας:** γνωριμία με ελληνικά έργα τέχνης. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, έκφραση συναισθημάτων.

Βασικός στόχος: Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι με τη χρήση άχρηστου υλικού (παλιά ρούχα και άχρηστα αντικείμενα του ανθρώπου), μπορούν να κατασκευάσουν κούκλες και να τις χρησιμοποιήσουν σε δικές τους παραστάσεις. Να γνωρίσουν τον τρόπο με τον οποίο ο Β. Κανιάρης χρησιμοποιεί στις δημιουργίες του αυτό το υλικό.

Επιμέρους στόχοι

- Να κατασκευάσουν με φαντασία κούκλες μαρότ και σκιάχτρα, και να «παίξουν» με αυτά
- Να συνεργαστούν μεταξύ τους, με το δάσκαλο και με τους γονείς και να ανεβάσουν «Το όνειρο του Σκιάχτρου».
- Να γνωρίσουν έργα του Β. Κανιάρη, να προβληματιστούν και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους
- Να καλλιεργηθεί ο γραπτός και ο προφορικός λόγος των παιδιών

Χρόνος: Για την καλύτερη επεξεργασία του θέματος, προτείνουμε δώρο διδασκαλίας. Την πρώτη ώρα, τα παιδιά με τη βοήθεια του βιβλίου τους θα γνωρίσουν τις κούκλες μαρότ, τα σκιάχτρα και τα έργα του Β. Κανιάρη, θα σχολιάσουν, θα εκφράσουν τις απόψεις τους και θα παρατηρήσουν τον κοινό τρόπο κατασκευής τους. Τη δεύτερη ώρα θα χωριστούν σε ομάδες

και θα φτιάξουν κούκλες και σκιάχτρα. Αν θελήσουν να ανεβάσουν παραστάσεις με τις κούκλες τους, θα χρειαστεί και άλλος χρόνος.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Το ισχυρότερο κίνητρο είναι η δημιουργία μιας παράστασης. Επίσης, η χρήση παλαιών ρούχων και αντικειμένων με διαφορετικό σκοπό από την αρχική τους δημιουργία θα προκαλέσει τα παιδιά και θα καλλιεργήσει τη φαντασία τους.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Θα ακολουθηθεί σύνθετη μέθοδος διδασκαλίας (πολυπαραδειγματική). Ο δάσκαλος θα αξιοποιήσει τις βιωματικές εμπειρίες των παιδιών, τις παρατηρήσεις και τις γνώσεις τους. Η μορφή διδασκαλίας εναλλάσσεται ανάλογα με τους στόχους και τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η παρατήρηση, η συζήτηση, και ο προβληματισμός θα βοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν την έννοια της παγκόσμιας οικονομίας (ανακύκλωση άχρηστων υλικών) και με ευχάριστο και βιωματικό τρόπο θα έρθουν σε επαφή με το θέατρο και με πρωτότυπα έργα τέχνης.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Ο δάσκαλος δείχνει στα παιδιά φωτογραφίες και βίντεο από παραστάσεις κουκλοθέατρου και εστιάζει την προσοχή τους στις κούκλες. Τα παιδιά τις παρατηρούν, τις περιγράφουν και εκφράζουν τις απόψεις τους για τον τρόπο κατασκευής τους.

1η σελίδα: Μετά από τη συζήτηση τα παιδιά ανοίγουν τα βιβλία τους. Παρατηρούν, περιγράφουν και σχολιάζουν τις κούκλες μαρότ και συζητούν για το μέγεθος και τον τρόπο κατασκευής τους.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

1. Περιγραφή: Τα παιδιά κατασκευάζουν κούκλες μαρότ.

2. Μέθοδος: Βιωματική προσέγγιση (παρατηρούν, προβληματίζονται και δημιουργούν με ευχάριστο τρόπο).

3. Υλικά-μέσα: Ξύλινα πηχάκια, καρφάκια, σύρμα, εφημερίδες, χαρτοταινία, χρώματα, μάλλινες κλωστές, χόρτο, πλαστική ταινία κασέτας, παλιά ρούχα.

4. Στάδια εργασίας:

α. Στερεώνουν με ένα καρφί τα δύο πηχάκια σε σχήμα σταυρού. Αν θέλουν να κρεμάσουν στις κούκλες παντελόνια και φούστες, τοποθετούν και δεύτερο πηχάκι.

β. Τυλίζουν με το σύρμα το μικρό πηχάκι και φτιάχνουν τα χέρια των κουκλών.

γ. Φτιάχνουν με εφημερίδες τα κεφάλια, τα τυλίζουν με χαρτοταινία και τελειοποιούν τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά (μάτια, μύτη, στόμα).

δ. Βάφουν τα πρόσωπα με τέμπερες

ε. Τοποθετούν μάλλινες κλωστές (χόρτο, ταινίες από χαλασμένες κασέτες και ότι άλλο άχρηστο υλικό θεωρήσουν ότι μπορούν να χρησιμοποιήσουν για μαλλιά) στο πίσω μέρος του κεφαλιού και φτιάχνουν μαλλιά.

στ. Ντύνουν τις κούκλες με παλιά ρούχα και αξεσουάρ του ανθρώπου.

Με τις κούκλες που θα κατασκευάσουν θα ετοιμάσουν μια μικρή κουκλοθεατρική παράσταση με δικούς τους διαλόγους.

2η σελίδα: Τα παιδιά διαβάζουν το απόσπασμα από το έργο του Ε. Τριβιζά *Το όνειρο του σκιάχτρου*. Συζητούν για το συγκεκριμένο έργο και για άλλα έργα του ίδιου θεατρικού συγγραφέα και ο δάσκαλος αναφέρει τα βιογραφικά του στοιχεία. Κοιτούν το σκιάχτρο της πρώτης φωτογραφίας και παρατηρούν τις ομοιότητες και τις διαφορές που έχει με τις κούκλες μαρότ (ενώ ο τρόπος κατασκευής τους είναι ίδιος, το πρόσωπο του σκιάχτρου είναι λιγότερο προσεγμένο και συνήθως άμορφο).

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

- 1. Περιγραφή:** Τα παιδιά φτιάχνουν σκιάχτρα.
- 2. Μέθοδος:** Βιωματική προσέγγιση (δημιουργίες παιδιών).
- 3. Υλικά-μέσα:** Ξύλινα πηχάκια, καρφάκια, σύρμα, εφημερίδες, χαρτιά, μπαλόνια, παλιά ρούχα και καπέλα, μαρκαδόροι, άχυρα.
- 4. Στάδια εργασίας:**
 - α. Στερεώνουν με ένα καρφί τα δύο πηχάκια σε σχήμα σταυρού.
 - β Φτιάχνουν τα κεφάλια με διάφορους τρόπους: Με μπαλόνια, με εφημερίδες τυλιγμένες με γκοφρέ χαρτί, με σύρματα.
 - γ Συμπληρώνουν τα χαρακτηριστικά του προσώπου (αν θέλουν).
 - δ Τοποθετούν τα άχυρα και το καπέλο στο κεφάλι που έφτιαξαν.
 - ε Ολοκληρώνουν το σκιάχτρο τους με τα παλιά ρούχα.

Με τα σκιάχτρα που θα φτιάξουν, θα ανεβάσουν το θεατρικό έργο «Το όνειρο του σκιάχτρου». Θα ζωγραφίσουν τα σκηνικά, ενώ για τους υπόλοιπους ρόλους του έργου θα εκμεταλλευτούν τις κούκλες μαρότ. Θα δημιουργήσουν επίσης μια μεγάλη αφίσα με παλιά υφάσματα με την τεχνική του κολάζ, για να διαφημίσουν την παράστασή τους.

3η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τις κούκλες του Βλάση Κανιάρη. Σχολιάζουν και συγκρίνουν τα ανδρείκελα του καλλιτέχνη με τα σκιάχτρα και τις κούκλες μαρότ. Ο δάσκαλος αναφέρει τα βιογραφικά του Κανιάρη και εστιάζει την προσοχή των παιδιών στις δημιουργίες του.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

1. Τα παιδιά δίνουν τους δικούς τους τίτλους για τα έργα του Κανιάρη.
2. Τα παιδιά εκφράζουν τις σκέψεις τους ελεύθερα για τα έργα και γράφουν διαλόγους (μικρό θεατρικό) με πρωταγωνιστές τις δύο μορφές του Κανιάρη.
3. Γράφουν μια δική τους συνομιλία με τις δύο μορφές του Κανιάρη.
4. Συζητούν για τα υλικά που χρησιμοποίησε ο Β. Κανιάρης στις κατασκευές του και βρίσκουν πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα: Τα παιδιά θα αντιληφθούν ότι και τα παλιά αντικείμενα μπορούν να γίνουν αφορμή για δημιουργίες και πρωτότυπες δραστηριότητες.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Φωτογραφίες με διάφορες κούκλες. Φωτογραφίες από παραστάσεις κουκλοθέατρου, βίντεο με παραστάσεις.

Πηγές-βιβλιογραφία

- 1,2. *Βλάσης Κανιάρης*, Αναδρομική, Εθνική Πινακοθήκη και μουσείο Αλεξανδρου Σούτζου.. *Το όνειρο του σκιάχτρου*, Ευγένιος Τριβιζάς, Το θέατρο με τη μισή αυλαία, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Ι. Δ. Κολλάρου και σιας, Α.Ε.

Κατάλογος εικόνων

1. «Χωρίς λόγια», 1973, Συλλογή του καλλιτέχνη, Αθήνα.
2. «Πατιναδόρος», 1973, μουσείο Καρλ Ερνστ, Όστχάουζ, Χάγκεν.

Νέοι όροι: *Κούκλα μαρότ:* Είδος κούκλας με κύριο χαρακτηριστικό τον ξύλινο σταυρό. Συνήθως είναι μεγάλου μεγέθους. Τα παιδιά με το ένα χέρι κρατούν τον ξύλινο σταυρό και το άλλο το περνούν στο ένα μανίκι της κούκλας και της δίνουν κίνηση και ζωντάνια.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Η άσκηση έχει εμπεδωτικό χαρακτήρα. Τα παιδιά ζωγραφίζουν ένα σκιάχτρο και μια κούκλα μαρότα με ό,τι χρώματα θέλουν.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Τα παιδιά κόβουν από περιοδικά φωτογραφίες ανθρώπων, και τις επιζωγραφίζουν με μαρκαδόρους μετατρέποντάς τες σε σκιάχτρα και μαρότες.
2. Ψάχνουν να βρουν και άλλα έργα του Ε. Τριβιζά και οργανώνουν μια έκθεση-παρου-

σίαση των βιβλίων του.

3. Φτιάχνουν σκιάχτρα και κούκλες μινιατούρες με ξυλάκια, πλαστελίνες και καλώδια.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι δημιουργίες με αντικείμενα που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος, συνδέονται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (παραγωγή λόγου, καλλιέργεια γραπτού λόγου, θεατρικός λόγος, κ.λπ.). **Μαθηματικά** (μέτρηση και υπολογισμός διαστάσεων). **Μελέτη περιβάλλοντος** (ανακύκλωση παλαιών αντικειμένων). **Φυσική αγωγή** (κίνηση άνω άκρων). **Μουσική αγωγή** (ρυθμικές κινήσεις των κούκλων, μουσική επένδυση της παράστασης).

Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να αποτελέσει αφορμή και για περαιτέρω εμβάθυνση στο θέμα, με ένα μικρό οργανωμένο σχέδιο εργασίας, όπου τα παιδιά θα χωριστούν σε ομάδες και θα διαπραγματευθούν το θέμα τους με ποικίλους και πρωτότυπους τρόπους, σύμφωνα με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντά τους:

Α. Ομάδα: Θα κατασκευάσει κούκλες μαρότ και σκιάχτρα, με ποικίλους τρόπους και υλικά.

Β. Ομάδα: Θα διαπραγματευτεί το έργο του Ε. Τριβιζά «*Το όνειρο του σκιάχτρου*», θα μοιράσει ρόλους, και με τη βοήθεια του δασκάλου θα κάνει πρόβες και θα ετοιμαστεί για την παράσταση.

Γ. Ομάδα: Θα αναλάβει τη μουσική επένδυση του έργου.

Δ. Ομάδα: Θα φτιάξει τα σκηνικά με κολάζ ή ζωγραφική και θα βρει και άλλα έργα του Ε. Τριβιζά.

Ε. Ομάδα τέχνης: Θα βρει και άλλα έργα του Β. Κανιάρη και θα κάνει μια μικρή συλλογή με ανθρώπους-κούκλες.

Όλες οι ομάδες θα ενώσουν τις εργασίες τους και θα οργανώσουν μια καλλιτεχνική εκδήλωση στο σχολείο τους, με κουκλοθεατρική παράσταση, έκθεση κούκλων (μαρότ και σκιάχτρων), έκθεση παιδικών βιβλίων (αφιερωμένη στον Ε. Τριβιζά) και με έκθεση έργων του Β. Κανιάρη.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Οι μαθητές με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο θα γνωρίσουν την τέχνη των φτωχών υλικών, θα δημιουργήσουν με φαντασία, θα παίξουν κουκλοθέατρο και θα γνωρίσουν τα έργα του Β. Κανιάρη.

Δ7. ΤΙΤΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: «Τα άνηθ του χαρτιού»

Επιλογή θέματος

Στην ενότητα αυτή εμπλέκονται άμεσα ο **1ος** και ο **5ος άξονας**, ενώ το θέμα διασυνδέεται: **1ος άξονας:** Παλιές εφημερίδες και περιοδικά, κόλλες. **2ος άξονας:** σχήματα, μορφές, υφή. **3ος άξονας:** παρατήρηση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, ανακύκλωση. **4ος άξονας:** σχέδιο, κολάζ, κατασκευές. **5ος άξονας:** γνωριμία με τον Παύλο και το έργο του. **6ος άξονας:** περιγραφή έργων τέχνης, συναισθηματική προσέγγιση έργων τέχνης.

Βασικό στόχος: Οι μαθητές να αντιληφθούν ότι μπορούν να δημιουργηθούν σπουδαία έργα τέχνης με άχρηστα υλικά, και να γνωρίσουν έναν Έλληνα καλλιτέχνη – τον Παύλο – που δημιουργεί τα έργα του με λωρίδες χαρτιού.

Επιμέρους στόχοι

- Να ευαισθητοποιηθούν οικολογικά και περιβαλλοντικά.
- Να εκτιμήσουν τα φτηνά υλικά και να δημιουργήσουν με αυτά.
- Να καλλιεργηθεί η φαντασία και το συναίσθημά τους.
- Να βρουν και άλλους τρόπους έκφρασης και δημιουργίας.
- Να ενώσουν την τέχνη με το περιβάλλον και την ίδια τη ζωή.

Χρόνος: Μία διδακτική ώρα. Οι μαθητές θα γνωρίσουν τον Παύλο και τις χάρτινες δημιουργίες του και θα δημιουργήσουν με πρώτη ύλη το χαρτί.

Σημ. Οι προαναφερόμενοι χρόνοι είναι ενδεικτικοί και ο δάσκαλος μπορεί να τους προσαρμόσει κατά την κρίση του.

Κίνητρα: Το θέμα είναι ενδιαφέρον, με προεκτάσεις οικολογικές και κοινωνικές. Ο δάσκα-

λος μπορεί να εκμεταλλευτεί το ενδιαφέρον των παιδιών και να τους προτείνει να γίνουν «καλλιτέχνες-οικολόγοι» που με το έργο τους θα προσκαλέσουν όλο τον κόσμο να ευαισθητοποιηθεί οικολογικά.

I. ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Γενική μέθοδος: Παρατήρηση, προβληματισμός, πειραματισμός, δημιουργία.

Επεξεργασία και Εφαρμογή της Ενότητας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (προβληματισμός). Μια συζήτηση για την ανακύκλωση του χαρτιού ή ένα περιβαλλοντικό πρόγραμμα είναι μια καλή εισαγωγή στην ενότητα των χάρτινων κατασκευών.

1η σελίδα: Οι μαθητές παρατηρούν τα έργα του Έλληνα καλλιτέχνη Παύλου και συζητούν για τα υλικά και τον τρόπο κατασκευής τους. Προσπαθούν να μαντέψουν πώς ο καλλιτέχνης έφτιαξε τις χάρτινες δημιουργίες του. Διαβάζουν τα σχόλια της σελίδας και εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους. Ο δάσκαλος αναφέρει βιογραφικά στοιχεία του Παύλου και συζητούν για την επιλογή του να δημιουργεί με χρησιμοποιημένα χαρτιά των τυπογραφείων. Γίνεται συναισθηματική προσέγγιση των έργων και η συζήτηση επεκτείνεται στην ανακύκλωση και στις κοινωνικές της προεκτάσεις.

Προτεινόμενη δραστηριότητα της σελίδας

Οι μαθητές σκέφτονται τι θα μπορούσαν να φτιάξουν με χάρτινες λωρίδες. Γίνεται κατάθεση ιδεών και καλλιέργεια φαντασίας.

2η σελίδα: Πολύχρωμες χάρτινες δημιουργίες.

Προτεινόμενες δραστηριότητες της σελίδας

A) 1. **Περιγραφή:** Χάρτινες συνθέσεις.

2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειραματισμός.

3. **Υλικά-μέσα:** Περιοδικά, ψαλίδια, κόλλα ατλακόλ, πινέλα, πλαστικά μπουκάλια, ποτήρια, πιάτα κ.λπ.

4. **Στάδια εργασίας:**

- Οι μαθητές κόβουν πολλές σελίδες από περιοδικά σε λεπτές λωρίδες.
- Παίρνουν μπουκάλια, πλαστικά αντικείμενα διαφόρων σχεδίων και μεγεθών και καλύπτουν όλη την επιφάνεια τους με κόλλα.
- Κολλούν με προσοχή και υπομονή τις χάρτινες λωρίδες με όποιον τρόπο θέλουν. Χρησιμοποιούν το πινέλο για να «στρώσουν» καλύτερα τις λωρίδες και να μη λερωθούν.
- Αφήνουν να στεγνώσουν τα έργα και φτιάχνουν μια χάρτινη σύνθεση.

B) 1. **Περιγραφή της δραστηριότητας:** Χάρτινα ρούχα.

2. **Μέθοδος:** Παρατήρηση, προβληματισμός, προσωπική δημιουργία, πειραματισμός.

3. **Υλικά-μέσα:** Χαρτιά ειδικά για πατρόν, γεωμετρικά όργανα, περιοδικά, ψαλίδια, κόλλα ατλακόλ, πινέλα.

4. **Στάδια εργασίας:**

- Οι μαθητές κόβουν από περιοδικά πολλές λεπτές λωρίδες χαρτιού.
- Πάνω σε χαρτί φτιάχνουν πατρόν για παντελόνια, φούστες, μπλουζες κ.λπ. και τα κόβουν.
- Κολλούν πάνω στα πατρόν τις λωρίδες με πινέλο σε όποια διάταξη θέλουν.
- Τα παιδιά είναι ελεύθερα να δημιουργήσουν και ν' ανακαλύψουν νέους συνδυασμούς και ιδέες.
- Στερεώνουν τα χάρτινα ρούχα πάνω στο σώμα των παιδιών με παραμάνες.
- Παρουσιάζουν την κολεξιόν της τάξης τους.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα: Τα παιδιά θα γνωρίσουν το πρωτότυπο έργο του καλλιτέχνη Παύλου, θα ευαισθητοποιηθούν οικολογικά και θα δημιουργήσουν με φαντασία.

Υποστηρικτικό υλικό και εποπτικά μέσα: Έργα του Παύλου, οικολογικά φυλλάδια με θέμα την ανακύκλωση του χαρτιού και των άλλων υλικών (αλουμίνιο, γυαλί).

Πηγές-βιβλιογραφία

1. *The ART magazine*, τεύχος 10, Σεπτέμβριος 1994, σελ. 20 - 39.

Κατάλογος εικόνων

1. «Το δάσος», εγκατάσταση, 1970-71, Grand Palais, Patis.
2. «Κάλτσες» (λεπτομέρεια), 1970, Sprengel Myuseum Αννόβερο.
3. «Ρολό και πινέλα» (λεπτομέρεια), 1994, (81X65X21 εκ.).
4. «Το πινέλο από το εργαστήριο του καλλιτέχνη Ρανίος», (21X25,5X20,5 εκ.).
5. «Βάζο με πινέλα από το εργαστήριο του καλλιτέχνη», 1994, (54X31X31 εκ.).
6. Κείμενα, Χάρης Καμπουρίδης.

II. ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Η άσκηση έχει ως στόχο την ευαισθητοποίηση των παιδιών. Παρατηρούν τα πινέλα του Παύλου και τα συσχετίζουν με το κείμενο της σελίδας. Σχεδιάζουν το περίγραμμα ενός πινέλου και κολλούν λεπτές λωρίδες χαρτιού (με κόλλα στικ) στο εσωτερικό του. Χρειάζεται προσοχή στο κόλλημα για να μην καταστραφεί η σελίδα.

Ανάλυση των προτεινόμενων ασκήσεων του παραρτήματος

1. Οι μαθητές σχεδιάζουν σε χαρτόνι περιγράμματα αντικειμένων, τα κόβουν και κολλούν λεπτές λωρίδες χαρτιού.
2. Ντύνουν με χάρτινες λωρίδες παλιά παιχνίδια τους και δημιουργούν μια πρωτότυπη έκθεση παιχνιδιών.
3. Σκέφτονται και άλλους τρόπους (χαρτοπολτό, τσαλακωμένο χαρτί) για να δημιουργήσουν με πρώτη ύλη το χαρτί.
4. Καταθέτουν προτάσεις και τις καταγράφουν σε ένα χαρτόνι φτιάχνοντας έναν κατάλογο με άχρηστα, φτηνά και φυσικά υλικά τα οποία μπορούν να χρησιμοποιούν στις δημιουργίες τους.
5. Βρίσκουν πληροφορίες για τον Παύλο και το έργο του.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το θέμα συνδέεται διαθεματικά με τα εξής μαθήματα: **Γλώσσα** (εμπλουτισμός λεξιλογίου). **Μαθηματικά** (γραμμές, περιγράμματα, μεγέθη, διατάξεις, μετρήσεις). **Μελέτη περιβάλλοντος** (οικολογική ευαισθητοποίηση).

Με αφορμή τον Παύλο και το έργο του, τα παιδιά θα ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τα ανακυκλώσιμα υλικά. Η ενότητα μπορεί να διδαχτεί σε συνδυασμό με τα περιβαλλοντικά προγράμματα της τάξης και να τα ενισχύσει. Τα παιδιά θα εργαστούν σε ομάδες που θα ερευνούν και θα δημιουργούν παράλληλα.

Α. Ομάδα: Θα βρει πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για τα ανακυκλώσιμα υλικά (χαρτί, γυαλί, αλουμίνιο).

Β. Ομάδα επιστήμης: Θα βρει πληροφορίες για την αναγκαιότητα της ανακύκλωσης στην εποχή μας και θα πάρει συνεντεύξεις από φυσικούς, δασολόγους, γιατρούς και άλλους επιστήμονες που το αντικείμενό τους εμπλέκεται με το παγκόσμιο θέμα της προστασίας του περιβάλλοντός μας.

Γ. Ομάδα: Θα συλλέξει διάφορα αντικείμενα από χαρτί και θα φτιάξει μια «αποθήκη» υλικών για δημιουργία.

Δ. Ομάδα τέχνης: Θα βρει έργα σύγχρονων καλλιτεχνών που έχουν ως πρώτη ύλη άχρηστα και ανακυκλώσιμα υλικά.

Παράλληλα θα δημιουργούν τα δικά τους έργα με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Όλες οι εργασίες θα εκτεθούν στο τέλος της έρευνάς τους σε μια οικολογική - εικαστική έκθεση.

Αναμενόμενα αποτελέσματα: Θα προσεγγίσουν συναισθηματικά την τέχνη και τα έργα τέχνης και θα κατανοήσουν ότι μπορούν να δημιουργούν με φτηνά και άχρηστα υλικά χωρίς να μειώνεται η αξία του έργου τους.

Βιογραφικά καλλιτεχνών

Άλμπερτ, Γιόζεφ: Αμερικανογερμανός ζωγράφος και σχεδιαστής (1888-1976). Εκπαιδευτής και δίδαξε στο Μπάουχαους. Ασχολήθηκε με βιτρό, τυπογραφία και σχεδιασμό επίπλων και χρηστικών αντικειμένων. Ως ζωγράφος είναι περισσότερο γνωστός για την ενόπτιά του «Αφιέρωμα στο τετράγωνο». Οι πίνακες αυτής της ενόπτιας αποτελούνται από τετράγωνα μέσα σε τετράγωνα αυστηρά υπολογισμένου μεγέθους και ελαφρά παραλλαγμένων αποχρώσεων.

Αντωνάκος, Στέφανος (1926 -): Ελληνοαμερικανός ζωγράφος και ομπζεκτουαλίστας. Αποτελεί ένα από τα λίγα παραδείγματα Ελλήνων καλλιτεχνών που ακολουθούν σε διεθνές επίπεδο την κινητική τέχνη. Μέχρι το 1961 δούλευε με λαμπτήρες νέον. Τον απασχόλησε η «κατασκευή» ενός χώρου, που να διαμορφώνεται από την ακτινοβολία πολύχρωμων πηγών φωτός.

Γκραγκ, Τόνι: Γεννήθηκε στο Λίβερπουλ της Αγγλίας το 1949. Είναι από τους πρωτοπόρους καλλιτέχνες του κινήματος της «Νέας» αγγλικής γλυπτικής. Το έργο του χαρακτήρισε τις αναζητήσεις της νέας γλυπτικής στη δεκαετία του 1970. Εισάγει στη δουλειά του τη χρήση βιομηχανικών υλικών, κυρίως θραύσματα πλαστικών υλών της βιομηχανίας. Στο διάστημα αυτό, σχεδιάζει περιγράμματα μορφών και αντικειμένων σε δάπεδα ή τοίχους και καλύπτει το εσωτερικό τους με κομμάτια πλαστικών αντικειμένων. Από το 1977 ζει και εργάζεται στο Βούπερταλ της Γερμανίας.

Γραμματόπουλος, Κώστας: Χαράκτης και ζωγράφος. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1916. Διακόσμησε με ξυλογραφίες του περισσότερα από 100 βιβλία, ενώ το 1976 φιλοτέχνησε το εθνόσημο της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ασχολήθηκε κυρίως με την έγχρωμη ξυλογραφία. Με αφετηρία μια κυβιστική-αναλυτική αντιμετώπιση της πραγματικότητας, αξιολογεί τους χαμηλούς τόνους και τα εξουδετερωμένα χρώματα, ενώ συγκροτώντας με τον πολυεστιακό φωτισμό των αντικειμένων επιδιώκει ένα ζωγραφικό αποτέλεσμα.

Ελύτης, Οδυσσέας (1911 - 1996): Από τους σημαντικότερους ποιητές της νεώτερης ελληνικής ποίησης, που τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Με το ποιητικό του έργο υμνεί την Ελλάδα και την πολύπαθη ιστορία της (*Προσανατολισμοί, Ήλιος ο πρώτος, Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας, Φωτόδεντρο, Τα ρω του έρωτα* κ.λπ.). Το 1959 κυκλοφορείται το *Άξιον Εστί*, ένας σημαντικός σταθμός στην ιστορία της λογοτεχνίας. Ο ποιητής καταδύεται στις ρίζες του ελληνικού μύθου και αντιλέι υλικό και μορφές, εικόνες και ήχους, επιτυγχάνοντας μια δραματική σύνθεση, στην οποία το λυρικό «ενώ» ταυτίζεται με το επικό «εμείς» και η σύγχρονη γραφή συνδυάζεται με μια περιουσία αρχαία, βυζαντινή και νεότερη. Ασχολήθηκε και με τη ζωγραφική, η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την παραστατικότητα της ποίησής του και αποτελούν αλληλοπαθή συνδυασμό.

Θεοφάνης, ο Έλληνας: Βυζαντινός αγιογράφος του 14ου αιώνα, γνωστός για το έργο του στη Ρωσία. Δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του παρά μόνο λίγα στοιχεία από κάποιες επιστολές, όπως εκείνη ενός Ρώσου μοναχού ο οποίος αναφέρει: «...Κάποτε υπήρχε στη Μόσχα ένας άνδρας με ζωντάνια, δοξασμένος, σοφός, ώριμος, φιλόσοφος και με εκπληκτική ευστροφία, ο Θεοφάνης ο Έλληνας. Ο οποίος διακόσμησε τα βιβλία σε τολμηρό εικονογραφικό ύφος, καθώς και πολλές, περισσότερες από σάραντα πέτρινες εκκλησιές με το ίδιο του το χέρι, που βρίσκονται σε διάφορες πόλεις, όπως Κωνσταντινούπολη, Χαλκηδώνα, Γαλατά, Νόβγοροντ, και ήταν ο καλύτερος ζωγράφος ανάμεσα στους εικονογράφους. Οι Ρώσοι τον θεωρούν δάσκαλο του μεγάλου αγιογράφου Αντρέι Ρουμπλιόφ».

Ίππεν, Γιοχάνες (1888-1967): Ελβετός ζωγράφος και δάσκαλος της τεχνικής των χρωμάτων. Σπούδασε στη Στουτγάρδη και στη συνέχεια εγκαταστάθηκε στη Βιέννη, όπου ίδρυσε μια δική του σχολή. Το 1919, εντάχθηκε στο επιτελείο του Μπάουχαους της Βαϊμάρης, μαζί με τους Κλέε, Καντίνσκι και Άλμπερτ. Το έργο του ανήκει στην κατηγορία της γεωμετρικής αφαίρεσης με χρήση χρώματος, δικαιώνοντας τις έρευνές του γύρω από το χρώμα. Ως καθηγητής έδινε μεγάλη έμφαση στη σπουδαιότητα της γνώσης των υλικών, αλλά προέτρεπε τους μαθητές του να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους μέσω της αυτόματης γραφής. Πολλές από τις θεωρίες που διατύπωσε στη μακρόχρονη θητεία του ως καθηγητής περιλαμβάνονται στο βιβλίο του *Η τέχνη του χρώματος* (1961), ένα από τα σημαντικότερα εγχειρίδια όλων των εποχών σε θέματα χρήσης των χρωμάτων.

Καλατράβα, Σαντιάγο (Βαλένθια 1951): Ισπανός αρχιτέκτονας. Αναγνωρίστηκε ως μια από τις σημαντικότερες μορφές της αρχιτεκτονικής σε διεθνές επίπεδο κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Στις

τολμηρές και πρωτότυπες προτάσεις του, συνδυάζει το λειτουργικό χαρακτήρα των έργων (δημόσιων κτιρίων, γεφυριών, σταθμών μετρό) με εξαιρετικά υποβλητικές και νεωτεριστικές αισθητικές αξίες. Οι κατασκευές του είναι διάσπαρτες σε ολόκληρο τον κόσμο.

Κάλντερ, Αλεξάντερ: Αμερικανός γλύπτης, γνωστός κυρίως ως ο δημιουργός του μόμπιλ, ενός τύπου κινητικής γλυπτικής. Τα λεπτής ισορροπίας ελαφρώς αιωρούμενα στοιχεία που την αποτελούν, ενεργοποιούνται με μηχανικά μέσα ή ρεύματα αέρα. Τα στατικά γλυπτά του Κάλντερ, σε αντίθεση με τα μόμπιλ, είναι γνωστά ως στάμπιλες. Με σύρμα κατασκεύαζε πρόσωπα και ζώα μετατρέποντας το εργαστήριό του σε μικρογραφία τσίρκου. Γεννήθηκε το 1898 και πέθανε το 1976.

Κανιάρης, Βλάσης: Σύγχρονος Έλληνας ζωγράφος και γλύπτης. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1928. Φοίτησε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών στο εργαστήρι του Γιάννη Μόραλη. Μελέτησε σκηνογραφία στη Ρώμη. Μετά τη μεταπολίτευση εκλέχθηκε καθηγητής στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Σύντομα πέρασε από την αφαίρεση στον νέο ρεαλισμό. Τα έργα της ωριμότητάς του είναι πολυπρόσωπα περιβάλλοντα με ανδρείκελα τα οποία σπληντεύουν τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες της Ελλάδας (μετανάστευση, δικτατορία) δημιουργώντας μια πεσιμιστική ατμόσφαιρα και εκφράζοντας το τραγικό έπος των ανωνύμων. Το έργο του χαρακτηρίζεται από φιλοσοφημένη σκέψη και ανήσυχη χρήση ετερόκλητων υλικών (γύψου, σύρματος, κουρελιών, παλιών ρούχων και χαρτιών) έτσι ώστε να δημιουργείται ένα σκηνογραφικό αποτέλεσμα.

Καντίνσκι, Βασίλι (1866-1944): Ζωγράφος και συγγραφέας ρωσικής καταγωγής, από τους σημαντικότερους πρωτοπόρους της αφηρημένης τέχνης. Το 1911 ίδρυσε με το Φραντς Μαρκ, τον «Γαλάζιο καβαλάρη». Με τη ζωγραφική και τα γραπτά του άσκησε μεγάλη επιρροή στους καλλιτέχνες της γενιάς του. Η εξέλιξη του προς την αφαίρεση προχωρούσε παράλληλα με τις φιλοσοφικές του απόψεις για τη φύση της τέχνης, οι οποίες είχαν επηρεαστεί από τη θεοσοφία και το μυστικισμό. Υποστήριζε ότι ο αγνός καλλιτέχνης προσπαθεί να εκφράσει μόνο τα εσώτερα και βαθύτερα συναισθήματα και αγνοεί τα τεχνητά και τα απρόβλεπτα. Τα βασικά κείμενά του, που στηρίζουν τις θεωρίες του για την αφηρημένη εικονιστική σύνθεση, είναι για το *Πνευματικό στην τέχνη* του 1912, *Αναμνήσεις* του 1913 και *Στιγμή και γραμμή* στις επιφάνειες του 1926.

Κεσσανλής, Νίκος: Σύγχρονος Έλληνας καλλιτέχνης. Γεννήθηκε το 1930 στη Θεσσαλονίκη. Το έργο του ανήκει στην πρωτοπορία της σύγχρονης ελληνικής αλλά και παγκόσμιας τέχνης. Για πολλά χρόνια εργάστηκε στην Ιταλία και στη Γαλλία. Ήταν από τους πρωτεργάτες του κινήματος της μηχανικής τέχνης το 1960. Αυτή η περίοδος της δουλειάς του είναι και η πιο δημιουργική, όπου με μηχανικές αναπαραγωγές εκτυπώνει συμβάντα της καθημερινότητας σε φωτο-ευσαιθητοποιημένο πανί. Η δουλειά του έχει πολιτικά και κοινωνικά μηνύματα. Το 1982 εκλέγεται καθηγητής στην Ανωτάτη σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας.

Κλέε, Πάουλ (1879-1940): Ελβετός ζωγράφος, παιδαγωγός και χαράκτης, από τις μοναδικές και πιο σημαντικές φυσιογνωμίες της τέχνης του 20ού αιώνα. Το έργο του διακρίνεται για την εξαιρετική ευαισθησία του χρώματος, της γραμμής και της υφής του και είναι συχνά εμπλουτισμένο με φαντασία και χιούμορ. Ο Κλέε υπήρξε από τους εφευρετικότερους και πιο παραγωγικούς δασκάλους της σύγχρονης τέχνης, και η συνολική του παραγωγή υπολογίζεται σε περίπου 8.000 έργα. Είχε την ικανότητα να κινείτα ελεύθερα μεταξύ παραστατικής και αφηρημένης ζωγραφικής απορροφώντας αναρίθμητες επιρροές και μεταμορφώνοντάς τες με αξεπέραστη δημιουργική φαντασία. Κατατάσσεται στους πιο πρωτότυπους καλλιτέχνες του 20ού αιώνα.

Κόντογλου, Φώτης (1896-1965): Λογοτέχνης και ζωγράφος. Το συγγραφικό και εικαστικό του ταλέντο άνθισε πολύ νωρίς. Πολέμησε με πάθος για την επιστροφή του Γένους στις παραδόσεις. Θεωρούσε τον εαυτό του εργάτη του νοπού αμπελώνα του Ιησού, πλάστη κάλλους με τα σχήματα και τους χυμούς της ελληνικής Ορθοδοξίας. Η αυστηρή προσήλωσή του στα ιδανικά της διαμορφώνει πιο ιδιότυπα το ύφος του στη λογοτεχνία και περιορίζει το εικαστικό του έργο στους λειτουργικούς τύπους της εικονογραφίας. Δεν θέλει να είναι ένας κοσμικός συγγραφέας και καλλιτέχνης, αλλά ένας εκκλησιαστικός μυσταγωγός. Έγραψε πολλά βιβλία: *Τα ταξίδια*, 1928, *ο Αστρολάβος*, 1934, *Φημισμένοι άνδρες και λησμονημένοι*, 1942, *Η ιστορία ενός καρβιού*, 1944, *Η Αφρική κι οι θάλασσες της Νοτιάς*, 1944, *Η αγιασμένη Ελλάδα*, 1957, *Το κατά Ματθαίον Άγιον Ευαγγέλιον*, 1952 κ.ά. Το ζωγραφικό του έργο χωρίζεται σε εκκλησιαστικό και σε φυσικό και ιστορικό. Υπήρξε παθιασμένος υπέρμαχος της βυζαντινής τέχνης και χάρη σ' αυτόν οι εκκλησίες της Ελλάδας άρχισαν να αγιογραφούνται με τη βυζαντινή εικονογραφία. Το έργο του δεν έχει καταγραφεί ως τώρα με πληρότητα. Ασχολήθηκε ακόμα και με το θέατρο. Κοντά του μαθήτευσαν αρκετοί ζωγράφοι όπως ο Τσαρούχης και ο Εγγονόπουλος. Ο Παπατσώνης τον αποκαλούσε «...έναν ορθόδοξο ασκητή, χωρίς ράσο, αλλά με ολόκληρο το βυζαντινό λατρευτικό πάθος μέσα του».

Κόσουθ, Γκόζεφ (1945-): Αμερικανός εμπειρικός καλλιτέχνης. Θεωρήθηκε από τους πρωτοπόρους της εννοιακής τέχνης. Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη γλωσσική ανάλυση των αρχών της τέχνης και το πιο γνωστό

του έργου ονομάζεται *Μία και τρεις καρέκλες*, που παριστάνει μια πραγματική καρέκλα δίπλα στη μεγεθυμένη φωτογραφία μιας καρέκλας και στη μεγάλη φωτογραφία μιας σελίδας λεξικού που ορίζει την έννοια της καρέκλας. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι «τα έργα καθαυτά είναι κάτι παραπάνω από ιστορικά συλλεκτικά αντικείμενα».

Κουνέλλης, Γιάννης: Γεννήθηκε στον Πειραιά το 1936. Ζωγράφος- κατασκευαστής. Από το 1956 εγκαταστάθηκε στη Ρώμη για να σπουδάσει στην Ακαδημία Καλών Τεχνών. Παρουσίασε πάρα πολλές ατομικές εκθέσεις σε όλο τον κόσμο. Αναδείχθηκε σε κορυφαία μορφή της ευρωπαϊκής τέχνης. Βασικός εκφραστής της *Art Povera* (φτωκή τέχνη) και της *Conceptual Art* (εννοιολογική τέχνη), προσπαθεί να αποδεσμεύσει το καλλιτεχνικό αντικείμενο από την εμπορευματική του διάσταση και να ενεργοποιήσει το θεατή όχι τόσο προς το έργο, όσο προς τη διαδικασία παραγωγής του. Τα πρώτα του έργα ήταν αριθμοί και γράμματα σε μονοχρωμικές επιφάνειες που απηχούν pop-αρτ αντιλήψεις και που επεδίωκαν ένα είδος εικαστικής σημειολογίας. Στη συνέχεια χρησιμοποίησε αρχέγονες μορφές ύλης (φωτιά, καπνό, νερό) σε συνδυασμό με ζωντανά όντα για να χτίσει ένα εξωπραγματικό «ηρωικό» κλίμα. Επανεφευρίσκει ύλες που θεωρούνταν αντικαλλιτεχνικές και τις φορτίζει με ένα καινούργιο ιδεολογικό περιεχόμενο. Θεατρικός χώρος μαγείας ή υποβολής είναι το αποτέλεσμα των προσπαθειών του. Το 1969, για παράδειγμα, εξέθεσε στην γκαλερί Esrone δώδεκα άλογα, θέλοντας να μελετήσει τη λειτουργία του τυχαίου μέσα στο εικαστικό happening, απορρίπτοντας την παραδοσιακή ζωγραφική.

Λίτση, Αφροδίτη: Σύγχρονος Ελληνίδα δημιουργός. Ιδιαίτερα γνωστά είναι τα τεράστια σκαθάρια της και οι μεταλλικοί θάμνοι. Η γλυπτική της είναι πιστή στην έννοια του κήπου, στο μύθο και τις φυσικές φόρμες. Οι φόρμες που χρησιμοποιεί είναι κλειστές ή μισάνοιχτες, συμπαγείς και ξεκάθαρες. Προσπαθεί να βρει στη φύση αλληγορίες για την καλλιτεχνική δημιουργία. Οι γίνιες σφαιρικές φόρμες των σκαθαρίων της αποβαίνουν φιλικές, χωρίς συνειρμούς επιστημονικής φαντασίας.

Ματίς, Ανρί (1869–1954): Γάλλος ζωγράφος, γλύπτης, γραφίστας και σχεδιαστής. Υπήρξε ο πιο σημαντικός δεξιοτέχνης στις καλλιτεχνικές τάσεις του 20ού αιώνα που αντιπροσωπεύονται από καλλιγραφικά σχέδια και αφηρημένη χρήση του καθαρού χρώματος. Το έργο του το χαρακτηρίζει μια φωτεινή ηρεμία. Έλεγε: «Αυτό που ονειρεύομαι είναι μια τέχνη ισορροπίας, καθαρότητας και γαλήνης, απαλλαγμένη από ενοχλητικά θέματα, όπως ένα καταπραϊντικό, ένα πνευματικό βάλσαμο, κάτι σαν μια αναπαυτική πολυθρόνα, όπου μπορεί κάποιος να ξεκουραστεί μετά από φυσική κόπωση. Ένα από τα σημαντικότερα έργα του ήταν η φιλοτέχνηση του Δομινικανού μοναστηριού στη Βανς. Τα βιτρό στα παράθυρα δείχνουν τη γνωστή αγάπη του για το χρώμα, και οι τοίχοι έχουν καθαρά λευκά κεραμικά πλακάκια, διακοσμημένα με μαύρα γραμμικά σχέδια εμπνευσμένης απλότητας.

Μολφέσας, Ιάσωνας: Σύγχρονος Έλληνας ζωγράφος και γλύπτης. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925. Μελέτησε τις δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας με τη βοήθεια του ΗΥ. Στα έργα του χρησιμοποιεί βιομηχανικά υλικά και προτιμά το απρόσωπο, το χωρίς πάθος και συγκίνηση στοιχείο της τεχνολογίας.

Μόντριαν, Πιτ (1872–1944): Ολλανδός ζωγράφος, από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες στην εξέλιξη της αφηρημένης τέχνης. Τα πρώιμα έργα του ήταν νατουραλιστικά και άμεσα, συχνά σε απαλούς χρωματισμούς, αλλά από το 1907, επηρεασμένος από τη μεταστροφή του προς τη θεοσοφία, άρχισε να δουλεύει με τα βασικά χρώματα, και η ζωγραφική του απέκτησε ένα συμβολικό χαρακτήρα. Έγινε υπέρμαχος ενός νέου είδους αυστηρά γεωμετρικής ζωγραφικής αφαίρεσης την οποία ονόμασε Νεοπλαστικισμό. Περιορίστηκε έτσι στα ορθογώνια σχήματα και σε μια κλίμακα χρωμάτων που περιλάμβανε το μαύρο, το λευκό, το γκρι και τα τρία βασικά χρώματα. Ο Μόντριαν απέβαλε την αναπαράσταση και την τρισδιάστατη εικόνα-χώρο, την καμπύλη γραμμή, τις αισθητικές ποιότητες της υφής και της επιφάνειας και την αισθητική πρόκληση του χρώματος. Θεωρούσε αυτό τον περιορισμό μια μυστικιστική επιδίωξη του Απόλυτου, το οποίο οριζόταν από τα θεοσοφικά του πιστεύω. Άσκησε μεγάλη επιρροή σε πολλούς καλλιτέχνες, στη βιομηχανική, διακοσμητική και διαφημιστική τέχνη κατά τη δεκαετία του 1930.

Μόραλης, Γιάννης: Ζωγράφος, σκηνογράφος. Γεννήθηκε στην Άρτα το 1910. Φιλοτέχνησε τοιχογραφίες, αφίσες τουρισμού, εξώφυλλα και εικονογραφήσεις βιβλίων, σκηνογραφίες και κοστούμια για θεατρικά έργα και χοροδράματα. Ως δημιουργός και ως δάσκαλος, σημάδεψε βαθύτατα τη μεταπολεμική μας ζωγραφική δημιουργώντας αισθητική. Το έργο του τηρεί ίσες αποστάσεις τόσο από την εμμονή στη γραφική λεπτομέρεια και το ηθογραφικό στοιχείο της γενιάς του '30 όσο και από το «μοντερνισμό». Η τελευταία περίοδος της εργασίας του περιλαμβάνει έργα με έντονα γεωμετρικό λεξιλόγιο, με το οποίο ανιχνεύεται η μουσικότητα του χρώματος και η ποιητική του χώρου. Η έκφρασή του γίνεται όλο και πιο αυστηρή, ώστε αποχυμωμένη από περιγραφικότητες να εκφράζει το πνευματικό.

Μουρ, Χένρι (1898–1986): Ο μεγαλύτερος σύγχρονος Άγγλος γλύπτης. Τρεις βασικές επιρροές είναι

φανερές στο έργο του: η πρωτόγονη και αρχαϊκή τέχνη, τα έργα των Μηρανούζι και Πικάσο, και η επίσκεψή του στην Ιταλία, όπου «ανακάλυψε» τον Τζιότο και τον Μαζάτσιο. Κατά την περίοδο 1927-29 παρουσίασε την πρώτη του ξαπλωμένη φιγούρα, ένα θέμα που θα κυριαρχήσει για πολλά χρόνια στο έργο του. Οι κοιλότητες που υπάρχουν σε ορισμένες από τις ξαπλωμένες αυτές μορφές από τη μια μεριά αποκαλύπτουν τον κλεισμένο μέσα στον όγκο χώρο και από την άλλη αποτελούν σύμβολα της μήτρας και κατ' επέκταση της γονιμότητας. Η εξωτερική εμφάνιση των μορφών του ήταν πάντα αδιάφορη. Αυτό που τον ενδιέφερε ήταν να δώσει την αίσθηση μιας στοιχειακής ζωτικής εικόνας. Η διεθνής ακτινοβολία του παραμένει πάντοτε μεγάλη και η επίδρασή του στους μεταγενέστερους του αναμφισβήτητη.

Μπουρζουά, Λουίζ (1911-): Γαλλικής καταγωγής αμερικανίδα γλύπτρια. Αρχικά ζωγράφος και χαράκτρια, στράφηκε προς τη γλυπτική στα τέλη της δεκαετίας του 1940. Τα έργα της πρώτης περιόδου της είναι αφηρημένες, επιμηκυμένες μορφές, και συμπλέγματα αφηρημένων σχημάτων βαμμένα άσπρα και μαύρα. Στη δεκαετία του 1960, τα γλυπτά της γίνονται κυρίως ανθρωπομορφικές φιγούρες που παραπέμπουν στο ανθρώπινο σώμα. Δούλεψε με ξύλο, πέτρα, μέταλλο και λάτεξ και απέκτησε τη φήμη μιας από τις πρωτοπόρους σύγχρονες Αμερικανίδες γλύπτριες.

Μυταράς, Δημήτρης: Ζωγράφος και σκηνογράφος. Γεννήθηκε στη Χαλκίδα το 1934. Είναι από τους πιο σημαντικούς εκπροσώπους της γενιάς του 1960. Στο προσωπικό του ύφος ανελίσσονται παραστατικά εξπρεσιονιστικά στοιχεία, με δυναμική σχέση χρώματος και χειρονομίας. Το πρόσφατο έργο του διαπερνά μια έντονη «θεατρική» αίσθηση.

Νανούτσι, Μαουρίτσιο: Σύγχρονος καλλιτέχνης που ζει και εργάζεται στην Αμερική. Το πάθος του είναι να κατακτήσει νέες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης και να μετρήσει εις βάθος τον πλούτο και τη λεπτότητα της γλώσσας. Δουλεύει κυρίως σε περιθωριακούς κύκλους όπου όλες οι ιδιαιτερότητες και οι κατηγορίες πορεύονται από κοινού. Το χρώμα ασκεί μια καταπληκτική γοητεία στον καλλιτέχνη, την οποία επεκτείνει στο θεατή, μεταφέροντάς τους τόνους και τις αποχρώσεις σε αλληγορικές εικόνες. Δουλεύει με το εύθραυστο υλικό «νέον» και προσπαθεί να δώσει συνθέσεις φωτός, περιεχομένου και περιβάλλοντος. Το «νέον» φωτίζει και μετατρέπει το χώρο στην ολότητά του, ερεθίζοντας όλες τις αισθήσεις του θεατή.

Νόμαν, Μπρου: Κορυφαίος Αμερικανός καλλιτέχνης και φυσικομαθηματικός. Από το 1965 εγκατέλειψε τη ζωγραφική και στράφηκε προς τη διερεύνηση της ίδιας της καλλιτεχνικής διαδικασίας μέσα από τη γλυπτική, τις κατασκευές, τον κινηματογράφο, το βίντεο, τη μουσική και τα ολογράμματα. Στη δεκαετία του 1970, ο Νόμαν στρέφεται προς την αναζήτηση της σχέσης του θεατή με το καλλιτεχνικό αντικείμενο εφόσον τον αντιλαμβάνεται ταυτόχρονα ως επισκέπτη αλλά και ως υποκείμενο του έργου. Μέσα από κρυφές κάμερες που αναπαράγουν την εικόνα του, ο θεατής βλέπει και βιώνει όχι μόνο το έργο αλλά και το ίδιο του το σώμα. Ένα από τα αγαπημένα του υλικά είναι και το νέον, ενώ οι περίπλοκες μηχανές του περιλαμβάνουν ομοιώματα ζώων, μηχανικά εξαρτήματα, παιδικά παιχνίδια και άλλα κοινά υλικά. Ο Νόμαν χαρακτηρίζεται αιγιματικός, σατιρικός, διανοούμενος και συναισθηματικός καλλιτέχνης που αγγίζει τα όρια της σύγχρονης τέχνης και της καθημερινότητας, δημοσιοποιώντας καλλιτεχνικά τα υποκειμενικά συναισθήματα και τις κρυφές μας αμφιβολίες.

Νόλαντ, Κένεθ: Αμερικανός ζωγράφος της αφαίρεσης. Χρησιμοποίησε τους ομόκεντρους κύκλους σε τετράγωνους καμβάδες. Ακολούθησαν μοτίβα σαν σιρίτια σε καμβάδες με σχήμα διαμαντιού ή ρόμβου, τα οποία σταδιακά επιμηκύνθηκαν σε οριζόντιες ταινίες που διέτρεχαν κάθετα έναν πολύ μακρύ ορθογώνιο καμβά.

Ντα Βίντσι, Λεονάρντο: Φλωρεντίνος καλλιτέχνης. Γεννήθηκε το 1452 και πέθανε το 1519. Η οικουμενικότητα που χαρακτηρίζει την προσωπικότητά του ξεπερνά τα όρια του πολύπλευρου ταλέντου. Καλλιτέχνης από διάθεση και έμφυτη κλίση, θεωρούσε τα μάτια κύρια οδό προσπέλασης στη γνώση. Το να ξέρει κανείς πώς να βλέπει αποτέλεσε το μεγάλο θέμα των μελετών του, που αφορούσαν τα έργα του ανθρώπου και τις δημιουργίες της φύσης. Η δημιουργικότητά του επεκτάθηκε σε κάθε πεδίο όπου χρησιμοποιείται η γραφική παράσταση: υπήρξε ζωγράφος, γλύπτης, αρχιτέκτονας και μηχανικός. Η εξαιρετική του διάνοια, η ασυνήθιστη δύναμη παρατήρησης και η βαθιά γνώση της τέχνης του σχεδίου τον οδήγησαν στη μελέτη της ίδιας της φύσης.

Ντελονέ, Ρόμπερ (1885-1941): Γάλλος ζωγράφος, ο οποίος πειραματίστηκε με τις αφηρημένες ποιότητες του χρώματος. Τον ενδιέφερε η αλληλοσύνδεση χρώματος και κίνησης. Το έργο του επηρέασε σημαντικά τους Γερμανούς Εξπρεσιονιστές, όπως τους Κλέε, Μάκε και Μαρκ. Άσκησε επίσης σημαντική επίδραση στους φουτουριστές και στους Αμερικανούς Συγχρωμιστές.

Οικονόμου, Μιχαήλ (1888-1933): Ζωγράφος από τον Πειραιά. Ανήκει στη γενιά του Παρθένου, δηλαδή στην ομάδα εκείνη που επιχειρεί την ιδεολογική ανανέωση της ελληνικής ζωγραφικής. Ο Οικονόμου επανα-

προσδιορίζει το περιεχόμενο του ελληνικού τοπίου επιμένοντας περισσότερο στα πνευματικά του χαρακτηριστικά. Στο έργο του επιμένει σ' ένα πλάσιμο του ζωγραφικού υλικού, που προοιωνίζεται την αφηρημένη τέχνη. Ο Οικονόμου αποτελεί μια από τις πιο ριζοσπαστικές προσωπικότητες της ελληνικής τέχνης.

Ούσλερ, Τόνι: Αμερικανός καλλιτέχνης. Στα έργα του χρησιμοποιεί ως εκφραστικό μέσο το βίντεο. Ξεκίνησε σκηνοθετώντας βίντεο-ιστορίες που αργότερα εξελίχθηκαν σε περφόρμανς. Από το 1989 αρχίζει να δημιουργεί ανθρωπόμορφα πάνινα ομοιώματα με λευκά κεφάλια, πάνω στα οποία προβάλλει πρόσωπα που μιλούν, γελούν, φωνάζουν και κλαίει. Χρησιμοποιεί το βίντεο ως εργαλείο για να σφυρηλατήσει την άυλη πλευρά της ανθρώπινης ύπαρξης. Θεωρείται από τις πιο σημαντικές παρουσίες της δεκαετίας του 1990 στο χώρο της βίντεο-γλυπτικής.

Παύλος, (Διονυσόπουλος) (1930-): Κατασκευαστής και ζωγράφος. Εργάστηκε σε σκηνογραφικές και διαφημιστικές εργασίες. Αξιοποιώντας αντιλήψεις του νεοντανταϊσμού, της pop και του νεορεαλισμού, αναπαράγει στην αρχή δεδομένα της καθημερινότητας με συρματάκι κουζίνας ανάμεσα σε δύο πλάκες πλεξιγκλάς, ενώ αργότερα χρησιμοποιεί λωρίδες από κομμένες διαφημιστικές αφίσες και αναπλάθει αντικείμενα του καθημερινού περιβάλλοντος, όπως έπιπλα, μπουκάλια, ρούχα, βαλίτσες, λαχανικά, φρούτα. Παράλληλα κάνει επεμβάσεις στο χώρο. Από το 1980 στρέφεται στη δημιουργία συνθέσεων με σπάγκο, σε τόνους του μαύρου, του γκρι, του λευκού αλλά και του πράσινου, του βιολετί και του χρυσοκίτρινου, ενώ στην τελευταία του δουλειά περιλαμβάνονται τοπία, θάλασσες και λιβάδια.

Πικάσο, Πάμπλο: Ισπανός ζωγράφος, γλύπτης, χαράκτης, κεραμίστας και σκηνογράφος. Γεννήθηκε στη Μάλαγα της Ισπανίας το 1881 και πέθανε στο Μουζέν της Γαλλίας το 1973. Υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους καλλιτέχνες του 20ού αιώνα και δημιουργός (μαζί με τον Ζορζ Μπρακ) του κυβισμού. Το τεράστιο σε όγκο έργο του παραμένει ολοζώντανο και ο θρύλος του επιζεί, φόρος τιμής στη ζωτικότητα του ανήσυχου Ισπανού καλλιτέχνη. Η τέχνη του έχει ριζοσπαστικό χαρακτήρα και πολλοί καλλιτέχνες επηρεάστηκαν από αυτόν. Συνέχισε να είναι νεωτεριστής μέχρι το τέλος της ζωής του. Δημιούργησε 50.000 έργα.

Ρωμανού, Χρύσα (1931-): Γεννήθηκε στην Αθήνα. Σύζυγος του Νίκου Κεσσανλή. Κινείται στο χώρο της αφαίρεσης, ενώ μετά το 1960 χρησιμοποιεί το κολάζ πάνω σε μουσαμά συνθέτοντας αποκόμματα από διάφορα έντυπα με γνώριμες εικόνες της καθημερινής ζωής. Δημιουργεί συνθέσεις που στόχο έχουν την καταναλωτική κοινωνία και θίγουν πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα. Το 1968 δημιουργεί γιγάντια σε μέγεθος μεκανό, διαμορφώνοντας τον εσωτερικό και εξωτερικό χώρο, αλλά και μικρού μεγέθους μεκανό μέσα σε διαφανείς πλαστικούς κύβους, ενώ αργότερα ολοκληρώνει τη μορφή των έργων της χρησιμοποιώντας ντεκολάζ.

Σερά, Ζορζ: Γάλλος ζωγράφος, θεμελιωτής του νεοϊμπρεσιονισμού, που η τεχνική του για την απεικόνιση του παιχνιδίσματος του φωτός με μικρές πινελιές αντιθετικών χρωμάτων έγινε γνωστή ως πουαντινισμός. Ο Σερά δημιούργησε τεράστιες συνθέσεις με μικρές, μεμονωμένες πινελιές καθαρού χρώματος, υπερβολικά μικροσκοπικές για να διακρίνονται όταν κοιτάζει κανείς από κοντά το ργο, αλλά που κάνουν τους πίνακές του να λαμπυρίζουν. Είναι ένας από τους κυριότερους ζωγράφους της εποχής του. Γεννήθηκε το 1859 και πέθανε το 1891.

Σινιάκ, Πολ: Γάλλος Ζωγράφος, πρωτεργάτης και θεωρητικός – μαζί με τον Ζορζ Σερά – του πουαντινισμού. Ζωγράφιζε με μικρές τελείες καθαρού χρώματος και υιοθέτησε ένα σχεδόν μαθηματικό σύστημα τοποθέτησης των σημείων στον πίνακα. Διακρίθηκε ιδιαίτερα στην τεχνική της ακουαρέλας δημιουργώντας έργα με αξιοθαύμαστη ελευθερία. Γεννήθηκε το 1863 και πέθανε το 1935.

Σουλάζ, Πιέρ: Αυτοδίδακτος Γάλλος ζωγράφος, που εμπνέεται συχνά από την προϊστορική και τη μεσαιωνική τέχνη. Είναι από τους σημαντικότερους εκπρόσωπους της μεταπολεμικής Σχολής του Παρισιού. Γνωστός κυρίως για τα αξιόλογα θεατρικά του σκηνικά και κοστούμια, καθώς και τις μεγάλων διαστάσεων αφηρημένες συνθέσεις του.

Στεφανίδη, Φωτεινή: Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1962 και γνώρισε την τέχνη κοντά στον πατέρα της, το ζωγράφο Γιάννη Στεφανίδη. Σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Για πέντε χρόνια δίδασκε ζωγραφική και χαρακτηριστική σε ομάδες παιδιών του δημοτικού. Έχει εικονογραφήσει πολλά βιβλία για παιδιά και μεγάλους. Έχει στο ενεργητικό της ατομικές και ομαδικές εκθέσεις ζωγραφικής, χαρακτηριστικής και εικονογράφησης, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Για την εικονογραφική της δουλειά τιμήθηκε με βραβεία και τιμητικές πλακέτες. Το 2003 ήταν υποψήφια για το βραβείο Άντερσεν.

Τάκις (Παναγιώτης Βασιλάκης), (1925-): Έλληνας πειραματικός καλλιτέχνης, γνωστός κυρίως για το εξαιρετικό πρωτότυπο έργο του στην κινητική γλυπτική. Στα έργα του χρησιμοποιεί συχνά μαγνητικά πεδία στα οποία διάφορα μεταλλικά αντικείμενα δημιουργούν μεταβαλλόμενα σχέδια. Κατά την άποψή του, η ζωντανή δύναμη και η ταλάντωση του μαγνήτη δίνει ζωή σε αυτό που φαίνεται νεκρό υλικό. Το 1960 εκτόξευσε σε

μαγνητικό πεδίο τον ποιητή Σίνκλερ Μπέιλς στην γκαλερί Ίρις Κλερ στο Παρίσι. Μερικές φορές συνδυάζει φωτεινά εφέ και μουσική με κίνηση. Από το 1954 ο Τάκις ζει κυρίως στο Παρίσι.

Τζιακομέτι, Αλμπέρτο (1901-1966): Ελβετός γλύπτης και ζωγράφος. Σε όλη τη διάρκεια της καριέρας του τον απασχόλησε το εξειδικευμένο γλυπτικό πρόβλημα των χωροπλαστικών σχέσεων. Μετά το 1947 δημιούργησε το πιο αντιπροσωπευτικό ύφος του, απεικονίζοντας «διάφανες κατασκευές» ανθρώπινων μορφών, μερικές φορές διευθετημένες σε ομάδες και χαρακτηριστικές ως προς τους υπερβολικά αδύνατους, εξαιρετικά επιμηκυμένους και νευρώδεις χαρακτήρες τους. Η «αδυναμία» των παράξενων απόμακρων, μοναχικών αυτών ανθρώπινων μορφών που θυμίζουν σπέρτα υπογραμμίζεται ακόμα περισσότερο από τις βαριές, συμπαγείς βάσεις, πάνω στις οποίες είναι συνήθως τοποθετημένες. Οι εντελώς διαφορετικές από τις μνημειώδεις ιδιότητες της παραδοσιακής γλυπτικής πλαστικές αξίες και σχέσεις των έργων του άσκησαν τεράστια επίδραση στη γλυπτική του 20ού αιώνα.

Τσόκλης, Κώστας (1930 -): Ζωγράφος από την Αθήνα. Σπούδασε στην ΑΣΚΤ με δάσκαλό του τον Μόραλη, και στη συνέχεια έφυγε με υποτροφία στη Ρώμη, όπου άρχισε να εισάγει στα έργα του στοιχεία και μέσα εξωζωγραφικά, και καθημερινά αντικείμενα. Από το 1966 εισήγαγε το στοιχείο της οφθαλμαπάτης και της ψευδαίσθησης της τρίτης διάστασης. Το 1984 επέστρεψε οριστικά στην Ελλάδα και άρχισε να πειραματίζεται με την τεχνική του βίντεο (προβολή βίντεο πάνω σε ζωγραφικό έργο, το οποίο με αυτό τον τρόπο ζωντανεύει). Τα τελευταία χρόνια δημιουργεί έργα μνημειακών διαστάσεων, ασαμπλάζ, και περιβάλλοντα (αντικατοπτρισμός), όπου συνδυάζονται παραδοσιακά υλικά με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα. Ο Τσόκλης μαζί με τον Βλάση Κανιάρη, τον Παύλο και τον Τάκις ανήκει στους κορυφαίους εκπροσώπους της γενιάς του 1960. Το έργο του κινείται ανάμεσα στον αιφνιδιασμό και στη στοχαστικότητα. Διαφαίνεται ένας χθόνιος χαρακτήρας και μια έντονα μεταφυσική διάσταση.

Τριβιζάς, Ευγένιος: Ποινολόγος που ζει και εργάζεται στην Αγγλία. Γράφει ιστορίες για παιδιά που φημίζονται για την πρωτοτυπία και την εφευρετικότητά τους. Μοναδικός λεξιπλάστης προσπαθεί με τη σάτιρα να ξεσκεπάσει τα κακώς κείμενα της εποχής μας. Γράφει ποιήματα, πεζά, παραμύθια και θεατρικά έργα.

Τσαρούχης, Γιάννης (1910-1989): Σύγχρονος Έλληνας ζωγράφος. Υπήρξε από τους πλέον διακεκριμένους εκπροσώπους της εικαστικής γενιάς του 1930. Μαθητής του Παρθένη και του Κόντογλου, θαυμαστής του θεάτρου σκιών και της επιπεδόσχημης ζωγραφικής του Ματίς, προσπάθησε να συγκεράσει την ελληνικότητα με το ιδίωμα του μοντερνισμού. Ήταν ζωγράφος των παθών του σώματος, και το θεματολόγιό του ήταν προκλητικό για την εποχή του. Ασχολήθηκε με τη σκηνογραφία και την εικονογράφηση. Με τα έργα του αναβιώνει η ελληνική παράδοση.

Φασιανός, Αλέκος: Ζωγράφος. Γεννήθηκε στην Πλάκα το 1935. Καλλιτέχνης της «χαρισάμενης» εποχής και της χαμένης εφηβείας δημιουργεί και αποτυπώνει στα έργα του μια προσωπική συμβολική μυθολογία. Η απόδοση των μορφών χαρακτηρίζεται από το απλοποιημένο, σχηματοποιημένο σχέδιο και το τολμηρό χρώμα.

Ψαράκη, Βάσω: Σύγχρονη Ελληνίδα εικονογράφος. Ασχολείται κυρίως με την εικονογράφηση παιδικών βιβλίων. Πολλές φορές εικονογραφεί και δικές της ιστορίες με ήρωες μάγισσες και δράκους. Ήταν υποψήφια για το βραβείο Άντερσεν.

Ενδεικτικοί δικτυακοί τόποι:

Πανελλήνιο Δίκτυο για την εκπαίδευση: <http://www.edu-net.gr>
 Υπουργείο Παιδείας: <http://www.ypepth.gr>
 Παιδαγωγικό Ινστιτούτο: <http://www.pi-schools.gr>
 Οργανισμός Παιδείας: <http://www.pedia.gr>
 Ουνέσκο, διεθνής οργανισμός για την εκπαίδευση: <http://www.unesco.org/index.shtml>
 Εθνική βιβλιοθήκη της Ελλάδας: <http://www.nig.gr>
 Stratari, δικτυακός τόπος για το δάσκαλο και το μαθητή: <http://www.stratari.gr>
 Ελληνικό λεξικό: <http://www.yourdictionary.com>
 Νέα Ευρωπαϊκά Εκπαιδευτικά Προγράμματα: <http://www.ntua.gr>
 Βιβλιοθήκες στην Ελλάδα: <http://www.ekt.gr>
 Δίκτυο «ΜΕΝΩΝ»: http://www.menon.org/family_main.htm
 Εφημερίδα "Times", με άρθρα και έρευνες για την εκπαίδευση: <http://www.times/education.com>
 Ινστιτούτο επεξεργασίας λόγου: <http://www.ilsp.gr>
 Παγκόσμιο δίκτυο για την εκπαίδευση: <http://www.eurydice.org>
 Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης: <http://www.ekt.org.gr>
 Η ελληνική ιστορία από το Ίδρυμα Μείζονος Πολιτισμού: <http://www.hellenichistory.gr>
 Ηλεκτρονικό περιοδικό για τον Έλληνα εκπαιδευτικό: <http://www.tach.gr>
 Σχολική Εκπαιδευτική Πύλη: <http://www.edra.gr>
 Σχολικό δίκτυο για την εκπαίδευση: <http://www.odysseia.edu.gr>
 Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας: <http://www.Kee.gr>
 Ελληνικός φιλολογικός ιστοχώρος: <http://www.philology.gr>
 Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού: <http://www.snhell.gr>
 Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: <http://www.Komvos.edu.gr>
 Κέντρο εξ αποστάσεως Επιμόρφωσης: <http://www.hdtc.pi-schools.gr>
 Ελληνικός Πολιτισμός: <http://www.culture.gr>
 Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: <http://www.ime.gr>
 Ιστός: <http://www.link2school.gr>
 Η παιδεία στον κόσμο: <http://www.edunews.gr>
 Ο Ελληνικός κόμβος για την επικοινωνία της πληροφορίας: <http://www.infosociety.gr>
 Ελληνική Μαθηματική Εταιρία: <http://www.hms.gr>
 Θέματα επιστήμης και τεχνολογίας: <http://www.spin.gr>
 Ευρετήριο Σχολείων και Εκπαιδευτικών: <http://www.school.gr>
 Πύλη Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης: <http://www.pe.sch.gr/pe/>
 Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο: <http://www.sch.gr>
 Λογότοπος, από το Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου: <http://www.logotopos.gr/>
 Ελληνική Εκπαιδευτική Πύλη: <http://www.greekedu.gr/>
 Πύλη με θέματα για το Δημοτικό Σχολείο: <http://www.dimotiko.gr/>
 Σχολικός Εκπαιδευτικός Δικτυακός Ιστός Αιγαίου (ΣΧΕΔΙΑ):
<http://www.rhodes.aegean.gr/sxedia/index.htm>
 Προγράμματα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών: <http://www.de.sch.gr/epimorfosi> και
<http://www.cti.gr/epimorfosi>
 Η εκπαιδευτική πύλη του ΥΠΕΠΘ: <http://www.e-yliko.gr>
 Διαδίκτυο και διδασκαλία: <http://www.netschoolbook.gr/>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρέου Αντρέας, *Ιστορία, Μουσείο και Σχολείο*, Εκδόσεις Γ. Δεδούση, Θεσσαλονίκη 1996.
- Α.Σ.Κ.Τ. Παρισίου, *Ομάδες, Κινήματα, Τάσεις της Σύγχρονης Τέχνης μετά το 1945*, εκδ. Εξάντας, 1991.
- Αργκάν Τζούλιο Κάρλο, *Η Μοντέρνα Τέχνη*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Α.Σ.Κ.Τ. Αθήνας, Ηράκλειο 1998.
- Artason H.H., εκδ. Παρατηρητής, Θεσ\νικη.
- Βακαλό Ελένη, *αφαίρεση, Κέδρος, Αθήνα 1985*.
- Βακαλό Ελένη, *Η Φυσιονομία της Μεταπολεμικής Τέχνης στην Ελλάδα*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1983.
- Βακαλό Ελένη, *Η Φυσιονομία της Μεταπολεμικής Τέχνης στην Ελλάδα-μετά την Αφαίρεση, Κέδρος, Αθήνα 1985*.
- Beardsley Monroe C., *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1989.
- Braudel Fernand, *Γραμματική των Πολιτισμών*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002.
- Cole Michael-Cole Sheila R., *Η ανάπτυξη των παιδιών*, Β΄ τόμος, μετάφραση Μαρία Σόλμαν, Τυπωθήτω, Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα 2002.
- Γεωργόπουλος Αλέξανδρος, *ΓΗ, ένας μικρός και εύθραυστος πλανήτης*, Gutenberg, Εκπαίδευση και περιβάλλον, Αθήνα 2002.
- Gombrich E.H., *Το Χρονικό της Τέχνης*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. *Ελληνική Τέχνη*, Εκδοτική Αθηνών.
- Gombrich E.H., *Ιστορία της Τέχνης*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1994.
- *Εικαστικές Τέχνες*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1993.
- Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, *Παγκόσμια Τέχνη*, Εκδοτική Αθηνών.
- *Ιστορία της Τέχνης Λαρούς*, Ζωγραφική, γλυπτική, Αρχιτεκτονική, Διακοσμητικές τέχνες, ΒΙΒΛΙΟΡΑΜΑ, 1990.
- *Ιστορία της Τέχνης*, εκδ. Υποδομή, Αθήνα 1984.
- Hauser Arnold, *Κοινωνική Ιστορία της Τέχνης*, 4 τόμοι, εκδ. Κάλβος.
- Hollingsworth Mary, *Η Τέχνη στην Ιστορία του ανθρώπου*, εκδ. Adam Editions, Αθήνα 1989.
- Καμαρινού Δ., *Βιωματική μάθηση στο σχολείο*, Β΄ Έκδοση, 1999.
- Καμπουρίδης Χ-Λεβούνης Γ, *Νεοελληνική Τέχνη 20ος αι.*, Υπουργείο Αιγαίου.
- Κανάκης Ι., *Η Σωκρατική στρατηγική διδασκαλίας-μάθησης*, εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 1990.
- Κάνιστρα Μ., *Η σύγχρονη εικαστική αγωγή στο σχολείο*, Σμίλη, Αθήνα, 1991.
- Kandinsky W., *Για το Πνευματικό στην Τέχνη*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1981.
- Κλέε Πάουλ, *Τα ημερολόγια 1898-1918*, τόμοι I & II, Εκδόσεις Νεφέλη, βιβλιοθήκη της Τέχνης, Αθήνα 1986.
- Κοζάκου-Τσιάρρα Όλγα, *εισαγωγή στην εικαστική γλώσσα*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1997.
- Κοκόρου Γ.- Αλευρά, *Η τέχνη της Αρχαίας Ελλάδας*, σύντομη ιστορία (1050-50 π.χ.), Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Ινστιτούτο του βιβλίου, Αθήνα 1995.
- Κυρίδης Αργύρης Γ., *Η Πειθαρχία στο Σχολείο*, Θεωρία και έρευνα, Gutenberg, Παιδαγωγική σειρά, Αθήνα 1999.
- Κυρίδης Αργύρης Γ., *Η Ανισότητα στην Ελληνική Εκπαίδευση και η Πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο*, (1955-1985), Gutenberg, Παιδαγωγική σειρά, Αθήνα 1997.
- Ματσαγγούρας Ηλίας Γ., *Η Διαθεματικότητα στη σχολική γνώση*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2003.
- Meredieu F., *Το Παιδικό Σχέδιο*, Υποδομή, Αθήνα 1981.
- Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., Αθήνα 1998.
- Μπουζάκης Σήφης, *Νεοελληνική Εκπαίδευση*, (1821-1998), τέταρτη έκδοση, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2003.
- Μπουσκάλια Λέο, *Η αγάπη*, Εκδόσεις Γλάρος 1989.
- Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, *Λεξικό Τέχνης και Καλλιτεχνών*, τόμοι I & II, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1997.
- Παπανικολάου Μιλτιάδης, *Το μπλε άλογο*, (θέματα ιστορίας και κριτικής της τέχνης), Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1994.
- Ράινερ Κ. Βικ., *Γιοχάνες Ίπτεν. Η εικαστική παιδαγωγική ως ολιστική παιδαγωγική*,
- Κείμενα εικαστικών καλλιτεχνών 6, έκδ. συλλόγου καλλιτεχνικών μαθημάτων, 2000.
- Μικέλι Ντε *Ιστορία της Σύγχρονης Τέχνης*, Μάριο, *Οι Πρωτοπορίες της Τέχνης του 20ού αι.*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα.

- Μπέκετ Γουέντι, *Ο Κόσμος της Ζωγραφικής*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 1996.
- *Οι Έλληνες Ζωγράφοι*, Καλλιτεχνική Βιβλιοθήκη, Μέλισσα.
- *Οι Μεγάλοι Ζωγράφοι*, Καλλιτεχνική Βιβλιοθήκη, Μέλισσα.
- Ρηντ Χέρμπερτ, *Ιστορία της Μοντέρνας Γλυπτικής*, Εκδόσεις Υποδομή, Αθήνα 1979.
- Ρηντ Χέρμπερτ, κ.ά., *Λεξικό Εικαστικών Τεχνών*, Εκδόσεις Υποδομή, Αθήνα 1986.
- Rubin Judith Αγοη, *Θεραπεύοντας παιδιά μέσα από την Τέχνη*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα-Κέντρο Τέχνης και Ψυχοθεραπείας, Αθήνα 1997.
- Σαρμπονέ Ζωρζ, *Διάλογοι με Μοντέρνους Ζωγράφους*, Εκδόσεις Δελφίνι, Αθήνα 1992.
- Sargent W., *Το Χρώμα στη φύση και στην Τέχνη*, Κάλβος, Αθήνα 1987.
- Schittmacher Robert, *Τέχνη & Δημιουργική Ανάπτυξη των παιδιών*, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Ίων, για την ελληνική γλώσσα εκδόσεις Έλλην, 1998.
- Σεβερίνι Τζίνο, *Από τον κυβισμό στον κλασικισμό*, Κείμενα Εικαστικών Καλλιτεχνών Ι, Ένωση Καθηγητών Καλλιτεχνικών Μαθημάτων, Αθήνα 1987.
- Charman Laura H., *Διαδραστική της τέχνης*, Εκδόσεις Νεφέλη, Βιβλιοθήκη της τέχνης, Αθήνα 1993.
- Colzy Alain, Marchal Raphael, Wateau Fabrice, *L' image au college*, Belin.
- Curtil Sophie, *En tythme*, Paul Klee, Atelier dew engantw et Musee national d' art moderne- Centre George Pompidou.
- *The Art magazine*, περιοδικά Τέχνης.
- Φοργκάς Εύα, *Bauhaus*, Ιδέες και πραγματικότητα, εκδ. Νησίδες, 1999.
- Χίλτον Τίμοθυ, *Πικάσο*, Μετάφραση Ανδρέας Ρικάκης, Εκδόσεις Υποδομή, Αθήνα 1982.
- Χόννορ Χιου- Φλέμινγκ Τζον, *Ιστορία της Τέχνης*, εκδ. Υποδομή, Αθήνα 1993.
- Χρήστου Χρύσανθος, *Εισαγωγή στην Τέχνη*, Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων, Αθήνα 1987.
- Χρυσοφίδης Κώστας, *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία*, (Η εισαγωγή της μεθόδου project στο σχολείο), Gutenberg* Παιδαγωγική σειρά, Αθήνα 2000.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ, *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών*, Αθήνα 2001.
- Wolffin Heinrich, *Βασικές έννοιες της Ιστορίας της Τέχνης*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσ/νίκη 1992.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

BIBΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.